

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
ЗБІРНИК ЗАХОДОЗНАВСТВА
IV (2)

I. ФРАНКО Й ФРАНКІЯНА НА ЗАХОДІ

I. FRANKO AND FRANKIANA
IN THE WEST

Вінніпег

1957

Канада

Видано засобами Фундації ім. Шевченка
diasporiana.org.ua

UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES
Series: UKRAINICA OCCIDENTALIA
Vol. IV (2)

I. FRANKO AND FRANKIANA IN THE WEST

A JUBILEE SYMPOSIUM

1856 — 1956

Edited by
J. B. Rudnyćkyj

Winnipeg

1 9 5 7

Canada

Published by Shevchenko Foundation

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
ЗБІРНИК ЗАХОДОЗНАВСТВА
Т. IV (2)

I. ФРАНКО Й ФРАНКІЯНА НА ЗАХОДІ

СТАТТИ І МАТЕРІАЛИ

з приводу століття народин 1856—1956

За редакцією
Яр. Рудницького

Вінніпег

1 9 5 7

Канада

Видано засобами Фундації ім. Шевченка

Printed by Trident Press Ltd., Winnipeg, Canada

F O R E W O R D

This volume of *Ukrainica Occidentalia* is devoted to Ivan Franko (1856—1916), the greatest Ukrainian literary and scholarly personality in the last decades of the nineteenth and at the beginning of the twentieth century, whose anniversary in 1956 was widely celebrated in the world.

Poet, novelist, playwright, literary critic, translator, scholar and political figure, he was the focus of his nation's spiritual life and cultural rebirth of that time.

Franko was called a "living Academy". His scholarship was impressive and universal. His extensive scholarly output comprises fields of Slavic philology, of Ukrainian history and literature, sociology, linguistics and folklore.

Franko's contribution to several fields of humanities is possibly superior to his writings as an author of belles lettres. He was a painstaking, self-sacrificing, hard working scholar. In some fields of human knowledge, as e.g. in onomastic sciences, he was a real pioneer or — to use his own words — "a paver of the road" (kamenjar).

This volume consists of two parts. In the first part, I. Franko's scholarly papers and manuscripts which have been preserved in the Western hemisphere are being reprinted. These are:

"Contribution to Ukrainian onomastics" (Pryčynky do ukrajinskoi onomastyky) — preserved in one copy at the Cleveland Public Library, Ohio;

"Remarks on the Origin of the Name Boiko" (Uvahy pro pochodžennja nazvy bojky) — taken from a journal "Žyttje i slovo" v. III, 1895, which is now in the Main Library of the University of Manitoba;

"Ukrainian Vestiges in Transsylvania" (Slidy rusyniv u Semyhorodi) — preserved in one copy in the private collection of J. B. Rudnyćkyj in Winnipeg, Manitoba;

“From the Field of Folklore” (Z polja folkloru) — preserved as above.

“Franko’s Manuscripts in Canada” — from the private collection of the daughter of I. Franko, Mrs. Anna Kluchko-Franko, now living in Toronto, Ontario.

In the second part, articles on Frankiana in the West have been published. A survey of Frankiana in the British Museum in London, the same in USA and Canada, an annotated bibliography of Frankiana in Canada, reports on Franko’s jubilee exhibitions in New York, Winnipeg, and other places compose this part.

The publication of this volume was made possible through a grant from “Shevchenko Foundation” at the Trident Press Ltd. in Winnipeg.

J. B. R.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО

Франковий 1956-ий рік пройшов під знаком величавих франківських святкувань по всій земній кулі. Зокрема українська еміграція гідно відзначила ці роковини: відбулися франківські наукові сесії УВАН і НТШ, франківські вистави, концерти, з'явилася низка нових видань творів І. Франка, безліч статей у пресі й журналах, театральні вистави-інсценізації творів поета, тощо.

За один із важливих здобутків у цьому напрямі треба вважати розшуки й досліди над франкіяною в діаспорі, що їх започатковано в зв'язку з ювілеєм І. Франка й яких частковим вислідом є оцей том "Збірника заходознавства УВАН".

Започатковано ці розшуки й досліди ще в 1955-му році. В зв'язку з надходящим Франковим роком Українська Вільна Академія Наук у Канаді виготовила відповідний проект праці й представила його на засіданні Культурно-Освітньої Ради Комітету Українців Канади в Вінніпезі з кінцем серпня, 1955.

Цей проект мав різні аспекти. Як відомо Франко особисто в Канаді ніколи не був. Однаке зацікавлення його життям і творчістю було досить велике й відбилося широким відгомоном у всіх можливих ділянках українського культурного життя в цій країні. В зв'язку з цим насамперед виринула основна справа: зібрання опрацювання вичерпного показника — бібліографії канадійської франкіані.

Як відомо, українські друкарні, отже книжкові видання й періодики включно з часописами в Канаді багато уваги присвячували Франкові й його творчості, передусім у своїх травневих числах. Основовою всякої праці й студій канадійської Франкіані було б насамперед зібрання всіх бібліографічних даних про неї. У Канаді маємо вже архів-

но-бібліотечні осередки, де зібрани українські друки майже від початків українського публікованого слова на цьому континенті, отже зібрання бібліографії канадійської франкіяни не є справою не до здійснення. На цю справу вказано як на основну в згаданому проекті.

Маючи цю бібліографію, можна б далі опрацьовувати такі теми:

1. Франко в канадійській публіцистиці й літературній критиці (з передруками цікавіших статей із українських періодиків).
2. Твори Франка передруковані в канадійських часописах, журналах, альманахах, календарях і т. п.
3. Твори про Франка, друковані там же: спомини, оповідання, вірші присвячені поетові, тощо.
4. Пресові звідомлення з свят, академій, ювілеїв Франка, тощо.
5. Англомовні переклади Франкових творів, що були вміщені в українсько-англійських періодиках у Канаді.
6. Рецензії на книжкові появі франкіяни.

Ця остання проблема веде нас — як це відмічено в згаданому проекті — до другої основної справи в канадійській франкіяні, до книжкових чи брошуркових перевидань Франкових творів у цій країні. Тут треба б узяти до уваги не тільки українські видання але й переклади Франка, напр., П. Канді й ін. Власне досі ніхто з приватних науковців, чи літературознавців, ані наші наукові установи УВАН чи НТШ не подбали про бібліографію канадійських перевидань Франка. Не знаємо скільки їх було, хто їх перевидавав, коли й чому. Не знаємо де вони зберігаються. Не знаємо, яка була висота накладу. І ще багато дечого не знаємо. Отже, опрацювання друкованої канадійської франкіяни — це власне гідне зайняття для наших наукових установ, чи окремих науковців і культурних працівників у Канаді й Америці, стверджується в проекті.

Згадані аспекти франкіяни не вичерпують усієї проблематики. Треба б прослідити в дальшому питання аме-

рикансько-канадійського назовництва й Франкового культу в ньому. Адже ж у Канаді є багато товариств, читалень, організацій, рідних шкіл і т. п. "імені Івана Франка". Треба б зібрати це все й опрацювати з наукового боку.

В Америці й Канаді створено різні скульптури, портрети, графіки й взагалі мистецькі вистави, зв'язані з постаттю Франка. Треба б перевести евіденцію цього всього й висвітлити його генезу.

Залишається врешті останній пункт у цій проблематиці: Інвентаризація франкіяни в американських і канадійських бібліотеках, українських і не-українських, всього того, що в нас зберігається із франкіяни.

**

Після з'ясування проблематики в КУК автор цих рядків представив її ширше на Франківській Сесії НТШ в Нью Йорку 13 травня 1955 й оголосив декілька статтей на цю тему в українській пресі*).

Вислід цих заходів — оцей збірник.

В збірникові дві частини. В першій передруковуємо деякі маловідомі статті Івана Франка, що їх не включено в ювілейні видання творів Франка. Крім цього ввійшли сюди рукописи І. Франка із збірки пані Анни Ключко-Франко з Торонта, Онт. В другій частині подано матеріали про франкіяну на заході, зокрема ж у Канаді й Америці.

Друк цього збірника був можливий завдяки фінансовій допомозі "Фундації ім. Т. Шевченка". Редакція складає цією дорогою подяку ініціаторам фундації, а зокрема п. Д. Рудякові з Джералдтону, Онт., за їхнє високо патріотичне діло.

Я. Р.

Вінніпег, 3. 3. 1957.

*) Пор. "Франкіяна в Америці й Канаді", Свобода, Джерсі Сіті, ч. 206/1955; "Перед Франковими роковинами в Канаді", Новий Шлях, Вінніпег, ч. 28/1956; "У справі канадійської франкіяни", Український Голос, Вінніпег, ч. 13/1956 і ін.

Іван Франко

ПЕРША ЧАСТИНА

ТВОРИ ФРАНКА

Маловідомі статті Івана Франка
невключені в “ювілейні” видання 1956
і
неопубліковані досі рукописи Франка.

ПРИЧИНКИ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ОНОМАСТИКИ.

Імена і прозвища, якими відріжняють ся люди між собою, здавна признані немаловажним матеріалом як для фільольога для пізнання самої структури язика, так і для історика та етнольога. Історик віднаходить у них сліди певних історичних вандрівок, кольонізації, мішання народностей і боротьби соціальних кляс, а етнольог слідить по ним розвій певних національних та громадських інституцій і уподобань, еволюцію родинного та громадського життя, занять, ремесел і відповідних їм звичаїв та вірувань. Інтересна і дивна заразом річ, — каже один із новійших дослідників сеї теми, — що чоловік у своїм ім'ю має такого товариша на все жите, що все йде біля нього з зачиненим наличником, товариша, що супроводить його від колиски до гробової дошки, 70, 80 літ, а якого значіння чоловік дуже часто не знає, якого правдиве лице перед ним закрите. А проте ми так старанно заховуємо того товариша, не позволяємо, щоб його в чім будь укорочено, щоб від нього віднято або до нього додано хоч одну букву, яка для вимови навіть не мала би ніякого значіння. Оттак старанно дбаємо ми про зверхню оболочку та подобу, а малиб не дбати про внутрішній зміст і ядро, малиб ніколи не цікавити ся ним?“¹)

Не можна сказати, щоб у нас не цікавилися іменами власними, але на жаль, як у багатьох інших питаннях, так і тут діло

¹) Prof Albert Heine, Die deutschen Familiennamen geschichtlich, geographisch und sprachlich. Halle a. S. 1908, стор 3.

не поступило по за дилетантське фільософоване та етимольогізоване на тему поодиноких імен. Наукова робота над іменами, якої основи в Німеччині поклали Ферштеман, Потт, Штарк і інші, у нас не знайшла собі доси прихильників. О скілько знаю, проф. Сумцов перший розпочав сю роботу, помістивши в січневій книжці „Кіевской Старины“ за 1885 рік невеличу (14 стор.), але цінну статейку „Малоруссія фамільна прозванія“. Його слідом, та мабуть не знаючи його праці, пішов др. Вол. Охримович, який 1895 р. в „Житю і Слові“ (т. III, стор. 302—307) подав декілька інтересних уваг „Про сільські прозвища“ як перший уступ його „Знадобів до пізнання народніх звичаїв і поглядів правних“. Се, здається, і все, що доси зроблено у нас на сьому полі.

А тимчасом матеріял для будущого робітника вже тепер набрав ся величезний. Поминаючи необмежено широке поле сучасного живого покоління ми маємо в опублікованих доси історичних архівних актах богатий матеріял, по якому можемо слідити еволюцію прозвищ, їх розвій і черговане. Які інтересні спостереження можна би тут зробити, се, надіюся, покаже й отсей мій причинок, у якому я хочу зібрати і освітити тільки дві три маленькі групи імен — а таких груп можна навибирати дуже багато.

Ми привикли здавна до того, що кождий чоловік має дві назви: одну індівідуальну, яку одержує при хрещенню або в загалі при якіось симbolічнім обряді, що вводить його в людську суспільність, а другу родову, що переходить із батька або з матері на дитину. Вже в тім дуалізмі являється нам образ скомплікованого суспільного розвитку; ми знаємо приклади давніх суспільностей, де чоловік задовольняв ся одним однією іменем. Такі приклади бачимо в найстаршій історії Жидів, Вавилонян, Асирийців, Єгиптян. У Греків уже в Гомерівських часах бачимо досить сильно зарисований дуалізм, тобто звичай називати чоловіка не лише його власним, але надто ще для відрізнення від інших із таким самим іменем, відповідно змодіфікованим іменем його батька (отже Ахиль Пелієнко, Аянт Теламоненко, другий Аянт Оіленко і т. д.). Грецькі, латинські, а по трохі й жидівські імена власні переняло християнство в свій календар і розширило їх по всьому світі як хрестині імена; вони витиснули відповідні індівідуальні поганські (у нас славянські) імена, і своєю чергою послужили в модіфікаціях, відповідних духови кожного язика, також для витворення цілого ряду родових прозвищ. Правда,

у германських племен для сього вжито переважно старих поганських імен, — у нас се коли й стало ся, то хиба в дуже малій мірі.

Тим сильніше розвив ся у нас інший прінціп, більше відповідний індівідуалістичній вдачі нашого народа, а власне прінціпного іменності. Крім хресного імені кождий чоловік у селі одержує ступнево ріжні назви: поки дитиною, він має прозвище від імені або прозвища батька або матери (особливо коли вона вдова), отже Івась Михайлів або Михайлишин, або Івась Ковалів або Ковалишин і т. і. Се прозвище нераз прилипає до нього, але дуже часто йому задля особистих прикмет, роду заняття або якоїсь припадкової пригоди надають іще одно, його власне прозвище, за яким іде в забутті його батьківське чи родове прозвище. Отже вийде замість офіційно записаного в метриці Івана Кovalя — Іван Кривоклубий або щось подібне¹⁾). Таке третє прозвище в наших часах живе звичайно не довше свого властителя і вмирає разом із ним. Проте де в яких околицях, де в селі багато людей з одним родовим прозвищем, тай хресні імена повторяють ся стереотипово в кождій хаті, входить іще й третє прозвище (звичайно по батькови) і в офіційльні книги та акти, прим. Іван Сандуляк Лукина, тобто син Лукіяна. Та не так було давніше, коли не було звичаю вести постійних реєстрів та метрик усієї людности, а списувано лише час від часу важніших людей (господарів, репрезентантів родин, вояків, то що) в реєстри. Тоді в кождій новій генерації виринали в таких реєстрах цілі ряди нових прозвищ — власне тих індівідуально придбаних, які таким робом ставалися урядовими. Відси нераз виходили великі заплутанини, особливо коли ходило про справи земельної власності, яка держала ся в певнім роді: з урядових реєстрів не можна було тоді дійти нічого, і треба було конче на місці розпитувати старих людей, як називався батько, дід і т. д. даного чоловіка. Проф. Сумцов (оп. cit. 3) цитує інтересну

¹⁾ В. Охримович (оп. cit. 302—303) так пише про се: „Мешканці Верховини мають двоякі прозвища: урядові, котрими „пишуться“ в метриках і всіляких урядових книгах і письмах, і прозвища сільські, котрими „кличуться“ між собою. Не кождий Верховинець, а мало котра Верховинка знає своє урядове прозвище; натомісі сільське прозвище знає кожде в громаді“. Не знаю, на скільки докладно передав д. Охримович сю обставину про Верховинців, але у Підгірян, спеціально в Нагуєвичах, тими неофіційними прозвищами не „кличуться“, хоча також кождий має його в громаді. Ним називають чоловіка лише поза очі, а назвати його так у розмові з ним, то іноді образить ся.

заяву одного козацького полковника про се діло. В р. 1667 у Полтаві зчинила ся якась бійка між козаками і Москальями. З Москви приїхав стольник Кікін, щоб розслідити справу, але даремно мучив ся порівнюючи прозвища козаків наведені в скарзі з полковим реєстром: багато козаків не сходилося прозвищами. Тоді він попросив вияснення у полковника Витяzenka, а сей відписав йому: „А що козаки прозвищами не скочать ся, так се тому, що у нас на Україні такий звичай, що люди називають ся ріжними прозвищами; у одного чоловіка три й чотири прозвища; по батькові, по тестеві, по тещі, по жінках прозивають ся, і ось чому одні й ті самі люди у воєводі в музичкім реєстрі написані одними прозвищами, а у нас у полковім козацькім іншими¹⁾). Варто завважити при тій нагоді, що власне Запорозька Січ була одною великою кузнею таких съвіжих прозвищ; значна частина людей, що знаходили тут собі захист, мала всякі причини заховати від съвіта свої давні, родові прозвища і надати собі нове; ми маємо на се документальні докази з XVIII в., але нема сумніву, що так було й давніше.

Адміністрація съвітська й духовна повинна була здавна мати інтерес у тім, щоб закріпити родові прозвища, зробити їх незмінними і невідлучними від певного роду. В Німеччині се було зроблено ще в середніх віках, у XII—XIII в.; у нас перші проби такого письменного їх закріплення бачимо тілько в другій половині XVI віку, коли ще перед заключенем Люблінської унії Польща взяла ся господарювати у нашій землі по своїому. В р. 1564 ухвалено було на соймі в Любліні зробити докладну ревізію всіх королівщин на українських землях, і потім повторяти такі ревізії що п'ять літ. Колиб ся ухвала була виконана як слід, то хоч для одної частини наших земель, а власне для тої, що не перейшла в руки приватних властителів, а лишила ся коронним добром, було би зроблено початок того, що теперішні держави завели яко державну перепись (конскріпцію). Але польська адміністрація не здобула ся на се. Одно те, що для ревізійної комісії не було виробленої докладної інструкції, так що вона одні староства описувала так, а інші інакше, в одних подавала назви господарів, а в інших тільки цифри доходів, які брала від них адміністрація, а по друге, що таких ревізій було всього дві, одна 1564—66, а друга 1570, тай то ся друга

¹⁾ Соловьевъ, Исторія Россіи, т. XII, стор. 12—13.

²⁾ Heinze, op. cit. 4.

вже майже зовсім не реєструвала осіб, а обмежила ся на цифри доходу.

Властивий початок закріпленя родових назв зробило духовенство. У нас, скільки знаємо, перший Петро Могила наказав православному духовенству вести метрики вроджених, зашлюблених і померших¹); у Галичині з більшим натиском зробив се єпископ Осип Шумлянський, видавши 1687 р. свою „Метрику“, де дає інтересну інструкцію для сільського духовенства, як має сповняти свій душпастирський уряд²). Однаке найбільша частина метрик ведених від того часу протягом цілого століття не має для нас ніякої вартості, бо душпастири записували в них тільки самі імена хресні, зовсім ігноруючи родові і всякі інші прозвища. Тільки від 1772 р., коли галицька Русь перейшла під Австрію, датується й правильне ведене реєстрів усієї людності, отож й закріплене тих родових прозвищ, які застала тодішня адміністрація.

Порівнюючи ті новочасні прозвища, законсервовані в метриках і ріжнородних урядових реєстрах, із тими, які заховали нам польські ревізії та акти з XVI в., можемо завважити деякі інтересні явища. Поперед усього нема сумніву, що маса прозвищ, якими тоді називалися наші селяни, живе й досі, хоча трапля-

¹⁾ Епископ Осип Шумлянський у передмові до своєї „Метрики“ з р. 1687 више: „Безмежъ соѣтъ Требникъ великий Могиланскій, а тамъ обачишъ при конѣ книги тонъ на картѣ икѣ, выражиши въ тымъ наѣгъ“.

²⁾ „Укажеть ли потреба — читаемо там — довѣдати ся, кто кого и которого року, мѣсяця и дня родил албо крестил, що за кумове были, кто з ким и яко зостает либо въ плотском, либо в духовном сродствѣ албо повинноватствѣ, вейзрѣвши в метрику снадне довѣдаеш ся. Задаст ли кто кому (яко то бывает въ свѣтѣ), неучтивость ложа, удаї ся до метрики, и вывести ся можешъ“. І далі згадуючи про давнійші часи Шумлянський пише: „Правда, же пред небожчиком блаженnoи памяти Петром Могилою якось ся была книга тая затлумила въ Россіи нашей, але не див, знать, для великого тамътих часов на церковь божію преслѣдована, бо не тylко не мѣл другій часу тогды в метрику кого вписовати, але и церкве не единъ отбѣгати мусъль, а за тым при утраченю церкве мусъли и метрики гинути. Але в Богу зешлый преосвященный архіепископъ и метрополита Кieвскiй Петръ Могила, презрѣвши ся добре в порядках духовныхъ и чину церковномъ дойзрѣль и того добре, же духовенству нашему россiйскому яко наука и информацiя о сакраментах святых, такъ и метрика есть потребная, для чего в р. 1642 мця декамврія дня 16 мѣль в Кieвѣ в церквѣ св. Софії катедралнои митрополитанской собор духовный, на котором все то, що в великому Требнику ест написано, ухвалено, принято и постановлено, „абы метрику книжку кождый священникъ мѣль в церквѣ своей“.

єть ся часто, що прозвища колись дуже розповсюджені тепер являють ся рідко, і навпаки, широко розповсюдили ся деякі прозвища нові або рідко вживані в XVI в. Се певне в дуже малій мірі можна покласти на карб вимирання одних родів, а буйного розросту інших; далеко правдоподібніше допустити, що члени одного й того самого роду з часом прибирали ріжні прозвища і що, значить, сама структура й популярність прозвищ залежала від певної моди, а в дальшій лінії від певних історичних та громадських обставин, що породжували її. До таких вимираючих, вийшлих із моди прозвищ, що колись були широко розповсюджені, належать також ті три групи, про які хочу говорити далі, а власне прозвища, яких перший відмінок є другим відмінком одиничного числа прозвища батька або матери, (прим. Іван Кривого, або Максим Возної), далі прозвища, яких перший відмінок є першим відмінком імені або прозвища батька або матери переведеним при помочі відповідного прикметникового суфікса на число одиничне середнього роду, отже прим. Іван Романча, Хведір Грицевя (Гриць, прикметник Грицев + я, аналогічно до гуся, теля), а в кінці прозвища, яких перший відмінок являється другим відмінком числа множного форми другої, отже Іван Романчат, Хведір Грицевят.

Щоб зрозуміти вагу й інтерес спеціального огляду сих трьох груп прозвищ, досить буде пригадати, що ані проф. Сумцов, ані д. Охримович у своїх розвідках не вказують ані одної з тих форм, хоча проф. Сумцов групуючи зібрани ним назви (на жаль він не цитує жерела, звідки взяв свій матеріал, ані способу, як він збирав його) після укінчення розріжняє 34 групи; розуміється, що простудіоване того матеріалу, який опубліковано лише в шістьох томах „Жерел“ видаваних Наук. Тов. ім. Шевченка, може значно побільшити число тих груп. Д. Охримович оперує знов матеріалом узятым із одної маленької закутини карпатських гір, із сіл Сенечола та Вишкова, стрижського пов., і його виводи показують хиба одно те, що прозвищ вичислених висше трьох типів у тих селах тепер нема. Але найкращим доказом, як дивною і непривичною для нашого вуха видається особливо третя з вичислених висше форм, служить та обставина, що д. Томашівський у своїм виданю актів з 1648—49 років, хоч що кроку стрічав ся з такими назвами в тексті актів, усе таки вважав їх якимись помилками, і в покажчику завсіди замінював форму третю — другою; хоча в відповідній місці тексту вираз-нісінько стояло прим. Wasil Andryczat (IV, 214), Daniło Maximczat

1111

(IV, 215), *Jartym Ryczeniat* (IV, 217) і т. д., він у показчику передає відповідні прозвища формами Андрича, Максимча, Риченя.

Заки передайду спеціально до роздивленя згаданих трьох груп прозвищ, позволю собі подати деякі уваги, що поможуть нам зорієнтувати ся в цілій масі тих дивних, а так глубоко в людській вдачі вкорінених витворів живого слова. Проф. Сумцов у своїй статті розріжняє ось які групи прозвищ по їх, так скажати, змісту:

1) витворені з особистого, себто хресного імені родичів, батька або матери, найчастішіше батька, або через батька від особистого імені діда, прадіда;

2) витворені від назви місцевости, і то або первісної, звідки прийшов даний рід, або нової, де він живе;

3) витворені від визначних прикмет фізіономії або характеру;

4) витворені від ремесла та заняття;

5) витворені від числівників;

6) витворені від звірів і 7) від ростин;

8) витворені від назв страв;

9) витворені на основі певних історичних споминів;

10) витворені під впливом гумору та насымішки;

11) прозвища, що показують чужоземне, татарське, румунське, німецьке, московське походжене предка даного роду. (Пор. op. cit. стор. 5—12).

Ся схема певно не вичерпує всіх можливих груп українських прозвищ, а особливо перша група обмежована далеко не до кладно. Др. Охримович, обмеживши ся на далеко тісніші територію, але за те маючи можність схопити *in flagranti* сам процес творення прозвищ по за сферою офіціяльних, отже той процес, який у повнім розгарі бачимо в XVI і XVII в. скрізь по Україні, добачує в ньому п'ять систем, а власне:

1) систему матерню, де дитина, шлюбна чи нешлюбна, одержує прозвище від матери, і то або від імені хресного матери (Оленич, Марич, Фенич), або від прозвища матери, або від імені батька через посередництво матери (Павлишин, Пикалишин);

2) систему родову, де дитина одержує прозвище по найстаршім члені роду, отже по дідови або бабі (знов чотири форми: прозвище від маминої матери, від татового тата або від маминого тата або татової мами);

3) сістему батьківську, де дитина дістає прозвище від батька і то від його імені хресного, або від його прозвища;

4) сістему ґрунтову, де людина дістає прозвище від тої особи, на якої ґрунті живе і газдує (головно пристаї та приймичі), і

5) сістему індівідуальну, до якої входять групи 3—11 поділу проф. Сумцова.

Переходячи тепер до спеціальних уваг про прозвища зібраних мною форм завважу поперед усього, що я вибрав їх із Люстрацій Королівщин з р. 1563—66, опублікованих проф. М. Грушевським у томах I—III Жерел до історії Руси, з „Реєстру злочинців сяніцького граду 1554—1638“, опублікованого проф. Освальдом Бальцером¹), та з актів до історії років 1648—1649, опублікованих С. Томашівським як IV і V томи тих же Жерел²). Розширити свої пошукування на інші часті Люстрацій з XVI в. опубліковані в Арх. Югозап. Россії та на томи *Aktów grodzkich i ziemskich* я не мав змоги, та думаю, що висновки, які б можна добути з роздивлення тих публікацій, не змінять того, що прийдеться мені сказати на підставі зібраного мною матеріалу.

ПЕРШИЙ ТИП.

Переходячи до визначених мною типів прозвищ найкоротше забавлю ся при першій групі. Прозвищ сеї групи дуже мало і вони переважно ясні що до своєго походження; акти подають часто відповідні додатки, що вказують нам жерело прозвища. І так міщани в Струсові називаються один Chwedko Dolinskiego pasinek (IV, 199), отже коли з часом відпало слово „пасинок“, що означало семейні відносини Хведька до його вітчима, то при Хведьку могло лишити ся саме прозвище Хведько Долинського. Так само другий струсівський міщанин зветься Andrus zieć Krywoho (IV, 199), де прозвище „Кривого“ вже на

¹) *Materiały historyczne*, wydawnictwo Towarzystwa Historycznego we Lwowie. Tom I. *Rejestr zlościutów grodu Sanockiego 1554—1638*, wydał Oswald Balcer We Lwowie 1891.

²) З жалем завважу тут, що в другім томі своєї публікації (Жерела V) д. Томашівський, очевидно не підозріваючи наукового інтересу, який може лежати в студіюванню прозвищ, переважно попропускав їх і тим ущербив наукову вартість своєї книги.

стілько затвердло, що в урядовім польськім акті йому не дають польської форми. Так само ясне ще походжене прозвища дарахівського селянина Onysko Krywoho syn (Ж. IV, 200). Натоміс позбавлені того, так сказати, пупа прозвища такі, як Hugus Nagornego з Пікулич (Ж. II, 83), Woysciech Woznego з Вивлоки (Ж. II, 185), Wladko Woznego з Любачова (Ж. III, 239) та Bartolomeus Woznego з Чернева (Ж. V, 272). Що до вивлоцького Войцеха, очевидно Мазура (над додішнім Сяном) маємо ще цікаву обставину, що в іншім місці того самого документа він називається також Woysciech Kozak — очевидно він служив у козаках у якогось пана, і ся друга назва вже його особисте придбане, і з часом певно заступила місце першої.

Як бачимо, всі ті прозвища взяті від прозвища (чи то індівідуального, як Кривий, Возний, чи то льокального, як Долинський, Нагірний) батька, брата чи вітчима даної особи. За прозвищем стоїть виразне або забуте вже означене становища тої особи в родині: син, пасинок, брат. Аналігічні появі бачимо і там, де прозвище йде по женській лінії. Таких прозвищ маємо в матеріялах іще менше, отже в Тарнавці белзького староства Wasko Tymkowey (Ж. III, 196) і Iwan Waschey (*ibid.*), в Поздимирі сокальського староства Hugus Makarowey (*ibid.*, 230), в Радружі любачівського староства Wasyl Chominey (*ibid.*, 267). Тільки раз маємо близьше означене Fedko Kuzminey таž у Потиличі, тогож стар. (Ж. III, 247). Придивляючися структурі тих прозвищ бачимо, що всі вони в основі своїй також мужеські, але передають ся на дану особу через посередництво жінки. Отже Тимко мав дочку, яку прозвали Тимкова; ся вийшла замуж не тратячи свого прозвища по батькові і передала його чи то своєму синові, чи навіть своєму чоловікові, як ся бачимо в Потиличі. Що прозвища Тимкова, Макарова, Кузьмина не одержані по чоловіці, а по батькові, ся не повинно підлягати сумнівови; жінка по чоловіці звалась би Тимчиха, Кузьмича, Макариха, а прозвище її сина перенесене з неї було би Тимчишин, Кузьмишин, Макаришин; таких прозвищ, перенесених із батька через посередництво матери, маємо в архівних матеріялах і в теперішньому життю сотки й тисячі.

Порівнюючи прозвища з мужеським закінченем (на ого) з прозвищами з женським (на, ої, ової) бачимо, що перші з них утворені всі з родових чи індівідуальних прозвищ, коли натоміс другі всі з імен хресних. Виємка не творить і загадкове на перший вигляд прозвище Iwan Waschey; воно значить очевидно

не Іван Вашої, а Іван Васчої або Васьчої, дочки Васька. Що до географічного розширення, то сї прозвища держать ся над до-лішнім і середнім Сяном і в вилах між Бугом і Сяном; на пів-день понизше лінії Львів-Перемишль вони заходять спорадично, пор. дорожівських Procz Karpiney, Iwan Chwedorowey, Szen Hanio-wey, Iwaniecz Kosthowey (Ж. I, 277) або Piotr Stryiskie, халупник у Новім Селї біля Калуша (Ж. I, 101). Що до народності, то судячи по іменам хресним усі носителі тих прозвищ Русини з виємком двох — Бартка Возного і Войтка Возного, та ще третього з Волі Дворецької, що зветься Marcin Szczęsnego (Ж. III, 252) званого також Козаком; родові прозвища їх „Возного“ вказують на двір-ську службу їх батьків, у якій вони очевидно й придбали собі ті прозвища.

Анальгічні до сеї групи формациї родових прозвищ знахо-димо й у інъих народів, розселених далеко від нашого. Хто не пригадає собі тут великоруських прозвищ в роді Дурново, Хитрово та Веселаго, Шамбинаго, Мертваго? Менше очевидна, але неменше повна анальгія являється ся і в німецьких прозвищах закінчених характеристичним для 2. відм. masc. sing. *s* — наведу лише деякі голосні в науці та літературі: Allmers (gen. від Allmer, властиво Almer, верховинець), Ebers, Evers, Movers, Sievers. В росийськім і в німецькім усім відомі мені прозвища сеї форми — патроніміка, походять від мужеського прозвища; натоміс жідівські прозвища сеї форми всі — метроніміка, як ось Менкес (син Менки, Маріямії), Таубес (син Тауби, Табіти), Яйтлес (син Єтти або Єнти), Пінелес, Хаєс, Хувес, Пордес і т. и. Тут найліпше бачимо від-битте на прозвищах семіаного життя, де муж, занятий заробітком поза домом, бачить своїх дітей, по влучному вислову жідівсько-американського поета, все тільки сплячих, і де діти аж до ви-ходу на свій хліб живуть виключно під доглядом і впливом ма-тері і виходять у сьвіт навіть по своєму прозвищу вповні „маминими синками“.

ДРУГИЙ ТИП.

Далеко богатший і ріжнородніший матеріал дають нам дві дальші групи прозвищ, колись широко розповсюджені по всій Червоній Русі й по за її межами (староства Городельське, Грубешівське, Тишовецьке, Красноставське), та все таки найгустійші в сяніцьких та турецьких горах і загалом по над горішнім, середнім

і долішнім Сяном, а все рідші, чим далі посувати ся на схід і на північ, так що прим. на сотки прозвищ у Теребовельськім старостві не стрічаємо майже ані одного з сих двох типів, коли натомість у Сяніччині серед руських прозвищ вони творять 20—30 процент. І коли на долах на всім широкім просторі від Черемоша до устя Сяну прозвища тих форм сьогодні зовсім щезли, то в горах західної Бойківщини і Лемківщини, від Турки до Сянока, вони деде заховалися й досі.

Форми прозвищ пом. sing. здрібнілого *neutrūm* на я (ъа) і gen. plur. такогож *neutrūm* на ят (ъат), отже Процевя, Процевят, Романча, Романчат мають між собою посереднє огниво, що разом являється ся їх спільним коренем, у групі прозвищ форми пом. plur. здрібнілого *neutrī*. на ята, ъата: Процевята, Романчата. В ревізіях дуже часто бачимо при описах селянських дворів, що обік хозяйнів із індівідуальними іменами і прозвищами стоять „Moskowiętha, Jaczkowiętha, Dimitrowietha, Pankowietha (Ж. III, 275), Markowietha, Steczkowietha bracia (Ж. III, 285), Kucyczeta (Ж. II, 262) і т. і. Очевидно виглядає так, що первісний господар двора вмер, а сироти по нім, що лишилися на господарстві, звуться його іменем або прозвищем, але здрібнілим, як малі діти. Кождий поодинокий із таких спадкоємців зветься або Московя, Панковя, Димитровя, або Московят (scil. один із Московят), Панковят, Димитровят.

Придивімося тепер окремо кождій із тих груп прозвищ, починаючи з тої, що кінчується на я-ята (ъа-ъата, діялекст. є-ета). Таких назв у наших жерелах маємо більше сотні і в них можемо розріжняти ось які групи:

1. Назви утворені від хресного імені батька.

Від імені Адам — Jadamczę (Ж. III, 126).

Від імені Амброзій — Ambrozenie (Ж. III, 304).

Від імені Антін — Antosze (Ж. I, 237) і Antosza (Ж. II, 236).

Від імені Божко (Божидар) — Božkowięta (Ж. IV, 177).

Від імені Борис — Boriscza (Ж. I, 55), Borisowietra (Ж. I, 178, 291).

Від імені Василь — Wasilowięta (Ж. I, 100, 103, 202).

Від імені Гаврило — Hawrylczę (Ж. III, 390).

Від імені Гарасим — Harasimowięta (Ж. III, 360).

Від імені Гнат (Ignatius) — Ihnatczenię (Ж. I, 40), Ihnatowięta (Ж. I, 187; II, 116).

Від імені Гордій — Hordenię (Ж. III, 75).

Від імені Григорій, Грицко, Гринько — Hriczkowięta (Ж. III, 349), Hrybowięta (зам. Hrycowięta, Ж. IV, 106) і Hrinkowięta (Ж. III, 349).

Від імені Данило — Danilcze (R. 74), від здрібнілого Danko — Dankowięta (Ж. II, 276).

Від імені Еміль, скорочене на Міль, Мілош — Miłosz (Ж. II, 79).

Від імені Захарія — Zacharcze (Ж. I, 119).

Від імені Іван: Iwancza i Iwanczę (R. 54 і Ж. II, 118; I, 20), plur. Iwanowiętha (Ж. I, 101; R. 100, там вони означені близше: wyrawscy kniaziowie; Ж. I, 100) та Iwanczenięta (Ж. I, 63) — очевидно була й форма sing. Iwanowię — може утворена вже не від імені батька Іван, а від прозвища Іванів; так само прозвище Iwanczenięta (Ж. I, 63) домагається форми sing. Iwanczenie, утвореної від Іванчик або Іванець; від польської форми того ж імені Ясь маємо Asczę (Ж. I, 248) і Jaszowiętha (Ж. II, 91, 92); від короткої, в бойківських та лемківських горах ще й доси уживаної форми Вань, Ваньо, Ванько маємо прозвище Wańcza (R. 86). Від того ж імені через посередництво форм Ivasь, Ivasечко, скороч. Vasечко пішло прозвище Wasietcze (R. 64).

Від імені Ілько — Ilczę (Ж. II, 264) Ilkowiętha (Ж. II, 218).

Від імені Кир, Кирик — Kirczę (Ж. II, 132).

Від імені Кирило — Kurylcze (R. 55) та Cerelowięta (Ж. V, 1), Kyrilowięta (Ж. III, 375).

Від імені Клим — Klimię (Ж. II, 118) і Klimczowięta (Ж. IV, 54), очевидно від здрібнілого Климцьо.

Від імені Конаш — Konaszenie (Ж. I, 8), Konasczę (R. 72) або Konatcze (R. 73).

Від імені Кузьма чи радше Кузьмина — Kuzmyenięta (Ж. III, 364).

Від імені Лазар — Łazurczę (Ж. II, 148, 168), Łazorczęta (Ж. II, 218), Łazarowięta (Ж. I, 187).

Від імені Левко — Lewkowięta (Ж. IV, 254).

Від імені Лонгин, в нар. виговорі Логин — Łohinczę (Ж. II, 244).

Від імені Лука — Łuczczę (Ж. II, 118; R. 45).

Від імені Макарій — Makarczę (Ж. III, 198).

Від імені Максим — Maksymczę (R. 75).

- Від імені **Марко**, — Marczę (Ж. III, 280), Marczenie (Ж. III, 79), Markowięta (Ж. IV, 176).
- Від імені **Мартин**, здрібн. Мартинко — Marczinkowięta (Ж. III, 358, 360).
- Від імені **Матвій** — Matwieiowięta (Ж. I, 203; II, 91—92), Matwieycza (Ж. III, 121), Matheiczę (Ж. II, 281).
- Від імені **Матис** (Mathias) — Matiszczę (Ж. II, 140).
- Від імені **Мелетій**, здрібнілого на **Мелень** — Melenczę (Ж. II, 244).
- Від імені **Микита** — Mikiszczenie (Ж. III, 51).
- Від імені **Михайл**о — Michalczę (Ж. II, 132, 182), Michalczeta (Ж. III, 6) і Michałowieta (Ж. I, 102); від здрібнілого **Місько** — Miskowięta (Ж. II, 91—92; II, 280).
- Від імені **Олекса** — Olekowięta (Ж. I, 203); від здрібнілых **Лесь**, **Лень**, **Ленцьо** — Lenczowietha (Ж. II, 218) і Lenczenictha (ibid.).
- Від імені **Онисим**, здрібнілого **Онисько** — Onyszczę (R. 83); від **Онушко** або **Оначко** — Onaczkowięta (Ж. II, 75) та Onuszko-więta (Ж. I, 3).
- Від імені **Опанас** (Афанасій) — Panascze (Ж. III, 198).
- Від імені **Павло** — Pawłę (R. 156).
- Від імені **Панталимон**, скороч. **Панько** — Pankowięta (Ж. III, 275).
- Від імені **Петро**, згрубілого на **Петраш** — Petraszczę (Ж. II, 244).
- Від імені **Прокіп** — Prokopczę (R. 64).
- Від імені **Проць**, здрібнілого **Процик** — Procziowięta (Ж. II, 83) і Proczikowięta (Ж. I, 178).
- Від імені **Роман** — Romańczę (R. 78), Romanowięta (Ж. IV, 259), Romańczeta (R. 81).
- Від імені **Сава** — Sawczę (Ж. II, 263).
- Від імені **Сидор** (Izydor) — Sidorczę (Ж. I, 289) і Sydoro-wietha (Ж. II, 121).
- Від імені **Симеон**, з польська **Шимко** або з мазурська **Симко** — Symczę (Ж. II, 118) або Szymczę (R. 73); від здрібнілого **Сень** — Seniszczę (Ж. III, 390) або Seniuszczę (Ж. III, 390); від **Семко** — Semczenię (Ж. III, 57).
- Від неуживаного нині **Станко** — Stancza (Ж. II, 242) і Stanoviętha (Ж. II, 87, 270).
- Від імені **Степан** — Stepanczę (Ж. II, 200) і Stepankowięta (Ж. III, 360).

Від імені Стецько (повстало з Евстахій) — Steczwioleta (Ж. I, 3) і Tecewięta (Ж. IV, 217).

Від імені Терентій, здрібніло Терешко — Tereszczene (Ж. III, 74).

Від імені Тимко (теж що Хома) — Tymkowieta (Ж. III, 363), а від здрібнілого Тимцю — Tymczowięta (Ж. II, 116), Thomulczę (Ж. II, 237), від здрібнілого на польський Tomulko.

Від імені Яким — Jakimczę (Ж. III, 51).

Від імені Яков, — Jakowcza (Ж. III, 76), Jakobeca (Ж. III, 122) і Jakubsczę (Ж. III, 51), очевидно від здрібнілого Якусь; від здрібн. Яцко — Jackowieta (Ж. I, 100, 199; II, 116, 138; III, 367).

Від імені Хведір — Chwedorce (Ж. II, 148), Chwedorczęta (Ж. III, 358, 386), Fedorzenie (Ж. V, 29), Chwedorowieta (Ж. I, 211) або Chodorowietha (Ж. I, 210), Chwediczenie (Ж. III, 391) і нарешті від здрібнілого Хведль — Chwetiowięta (Ж. II, 91—92).

Від імені Юрко — Jurczę (Р. 109, Ж. II, 215), Jureczenię (Ж. I, 9), Jurkowieta (Ж. I, 203).

Від невживаного тепер нашими селянами імені Ходота (Хведот, Теодат) — Chodotenie (Ж. III, 57).

Від імені Филимон скороченого на Філько — Filewieta (Ж. IV, 178) і Chwyelowietha (Ж. II, 91, 92) від форми Філан — Filanca (Ж. II, 266).

Пояснене сих прозвищ не представляє, як бачимо, ніякої трудности; що до числа вони рішучо переважають над іншими спорідненими групами. Варто завважити, що анальгічна форма прозвищ є також у Німців, і то, коли судити по діялектичним познакам, спеціально в долішній Німеччині. Стрічаємо тут такі прозвища, як Benneke (здрібніле від Benno, Benedikt), Hänneke (здрібніле від Hans, Johann), Gödeke (здрібніле від Göd, Gottfried), Selike (здрібніле від Selig = Felix) і т. и. В горішній Німеччині стрічаємо також патронімічні прозвища того самого типу, але виведені не з хресного імені батька, а з його прозвища. Наведу для прикладу кілька голосних у літературі та штуці: Beyerlein, Eberlein, Dümichen, Schäfle (від Schaff, цебер, очевидно дане якомусь ненажері, потім здрібніле по саксонськи з закінченем le зам. lein), Schaible і т. и. Та маємо й тут випадки творення прозвищ із хресного імені батька, прим. Wernle із Werner.

2. Назви утворені від прозвища батька.

В нашім актовім матеріалі маємо таких назв мало не пів сотні. Що до їх твореня годі поставити якесь правило. Декілька прозвищ пішло від заняття чи ремесла батькового, як ось Popowiec (Ж. II, 283), Popowięta (Ж. IV, 178), Psarczec (Ж. II, 78) — батько очевидно одержав своє прозвище тому, що справді був псарем; Kraszonczec (Ж. II, 135) — батько був красильник; Oszmolce (Ж. II, 215) — батько був смолярем, його сусід у тім же селі ще й називається Oszmola; Waganczec (R. 96) — батько був мабуть кітляр, що робив вагани; Zwariczec (Ж. II, 269) — батько був зваричем при соловарні; Safarczec (Ж. II, 264, 266) — батько був шафарем при скарбі; Tokarczec (Ж. II, 280) — батько був токар. На батькове походжене з чужої сторони натякають такі прозвища, як Wołoszincza (Ж. III, 399) — очевидно дитина Волошина; Turczyniec (Ж. III, 247) — потомок Турчина; Truchańcze (R. 61) — батько походив із Труханова; Ostroszczenie (Ж. III, 76) — батько або дід зайшов із Острога; Sokalczeta (Ж. III, 199, 360) — батько був із Сокала. Від якоїсь припадкової прикмети або хиби батька, що спричинила йому прозвище, прозивають ся й діти: Bybiczenie (Ж. III, 587) — батько був бибик, заіка; Koronajcze (R. 80) — батько також мабуть заікував ся або говорив прим. р зам. н, отже ро-ро зам. но-но, — я чув анальгічного заіку, що говорив н зам. р.; його прозвали Гнушка зам. Грушка; Nadupcze (Ж. IV, 14) — батька за лютість прозвали Гадиною; Głuszenie (Ж. III, 36) — батька звали Глухий; Choroszcza (Ж. III, 250) — батька звали Хороший; Święcenie — (Ж. III, 229) — батька звали Святій; Drobiszowięta (Ж. II, 182) — батько говорив дуже швидко і за те його прозвали Дробиш, прозвище колись мб. дуже розповсюджено, коли через Славян перейшло аж до Німців, пор. назуви відомого німецького педагога Drobisch. Батька за низький ріст прозвали Дробиною, відсі його син став Drobinczeniec (Ж. II, 27); батька за щось звали Дузьо (пестлива форма зам. голуб, а може скороч. з Денис), син став Duzenie (Ж. III, 47; I, 30).

Ще більше прападкові і не все піддають ся виясненю такі прозвища, як Podpierza (Ж. III, 315 — батька мб. звали Підпора), Machińcze (Ж. III, 360), Machiczieta (Ж. III, 358, 360 — батька мб. за великий ріст або велику силу звали Махиною), Haltoczieta (Ж. III, 363), Woiczenie (Ж. III, 51), Roskowięta (Ж. IV, 216), Szłotowięta (Ж. IV, 217 — може батько був вихрест і в жидівстві

звав ся Шльомою?), Kuczanięta (Ж. IV, 179), Zaieczaniecza (Ж. IV, 279); Siczikowięta (Ж. II, 281 — може від польського імені Sieciech переробленого Русинами на Січик?), Kobariczečta (Ж. I, 115), Duchnięta (Ж. I, 266), Rabcowięta (Ж. I, 290 — може від Рябко, Рябий?), Fugowięta (Ж. II, 112), Czapajcza (R. 53), Czalapecza (R. 53), Miechercze (R. 79), Czegarcze (R. 102), Hladzenie (Ж. I, 16), Rudzienie (Ж. I, 40) — може від прозвища батька Рудий?; Niziołcze (Ж. II, 83), Michnicze (Ж. II, 132), Dercze (Ж. II, 215), Brolcze (Ж. II, 215), Zeleznicze (Ж. II, 236) i Hrineza (Ж. II, 236).

Інтересна, хоч у нашім матеріалі дуже мала групка прозвищ цього типу, та такої конструкції, що батько звав ся патронімічним прозвищем утвореним від імені його батька, а з того прозвища утворено нове для третього покоління. І так дід звав ся Петро, з того прозвано батька Петрич, а його син називається Petriczenię (Ж. III, 390). Дід називав ся Кузьма, батько Кузьмич, а його діти Kuzmiczowięta (Ж. I, 290). Дід називав ся Гринько, батько Гринькович, а його діти Hrynkowyczowięta (Ж. IV, 350).

3. Назви утворені від імені або прозвища матері.

Таких назв у нашій групі маємо дуже мало, всього чотири-п'ять. Від мами Ганки пішло прозвище Hancza (R. 140) або Hanczę (Ж. II, 215), від Параски — діти Paraszczečta (Ж. I, 178); Haluszczce (Ж. II, 219) — син Галі, Галюсі. Інтересне прозвище дрогобицьких міщан Ursułowięta (Ж. IV, 176), яке съвідчить, що їх мати була Ursуля — певно католичка, що вийшла замуж у руську сім'ю. Деякі сумніви може насувати прозвище Dederichowięta (Ж. II, 138), я толкую його так, що був чоловік Dedera, по нім лишила ся жінка Dederixa, а її діти, нею виховані, прозвано Dederixovятами.

ТРЕТЬІЙ ТИП.

Отся група, найменше привична для нашого вуха, де прозвище в pom. sing. являється ся граматично genet. plur. neutr., вяжеться, як уже було зазначено, в актах досить органічно з попередньою. Ми бачимо, як одних і тих самих людей називають Sterkowiętha, Sterkowie, а кожного з них поодиноко Sterkowiąt (Reg. 186). Про чоловіка, якого де инде називають Waśkowiąt (R. 85, 149), де инде кажуть. mieszka и Jaśka Waśkowiecza (R. 85), так як коли б його назва в пом. була Waśkowię. Димитрик Machnowiąt з Поруби

(Reg. 124—126) належить до сім'ї, що раз зоветься Machnowięta (R. 124), то знов тут же Machnije, а один із них називається для відміни Andrzej Machnijów (R. 124). Бачимо тут розбіжні стежки, якими народня творчість ономастична піде в ріжні боки, одну стежку покидаючи, а перебігаючи на іншу відповідно до недосліджених іще законів язикової психольогії.

Роздивляючи спеціально прозвища цього типу бачимо, що й тут, як у попередній групі, найбільше прозвищ утворено від хресного імені батька. I так маємо Androwiat (Ж. IV, 279) і Andryczat (Ж. IV, 215), се остатнє може від Андрич — патронімічного прозвища, а не безпосередно від імені батька; Waskowiat (Ж. V, 82 ; R. 85, 139), Wankowiat (Ж. II, 168), Iwaskowiat (R. 213) і Wasiat (R. 192) — всі від ріжних форм здрібнілого Івана (Васько, Ванько, Вась або Васьо); прозвище Waskicząt (R. 173), так як і попередно згадуване Andryczat утворене не безпосередно від імені батька, а від імені хресного діда (Васько, його син був Васькіч, а його внук став Васькічат); Chomiet (Ж. V, 283) і Tymowiat (R. 103) від Томи, Тимка, Хоми; Klimczet (Ж. IV, 159) і Klimkowiat (R. 116) від Климка; Demczyniat (Ж. I, 282) від Демчини, здрібнілого Демка, Даміана; Lauryszat (Ж. V, 276) від Лавриша, Лавріна, Hryckowiat (Ж. V, 191) і Ryczeniat (IV. 160), перше від Грицько, а друге від здрібнілого Гриценя, Marczat (R. 121) і Markowięt (R. 72) від Марка; маємо ще одну форму утворену від сегож імені Markowiecīn (R. 116) — чи се те саме, що Markowięt, утворене лише писцем урядового протоколу з форми genet. Markowiecia, чи може дальша прогенітура, отже син Марковяти — не беру ся рішати, не маючи під рукою ніяких інших анальгій. Маємо далі Prokopięt (Ж. IV, 160) і Prokopczat (R. 182) від Прокопа; Mikulczat (R. 188), Mikowięt (R. 120) і Kulczat (R. 188) від Миколи; Sienkowiat (Ж. V, 181), Sienczat (R. 163); Semewięt (Ж. IV, 159) від Семена, скороченого на Сенька, Fedorczat (R. 117) і Fedaszczat (R. 215) від Хведора, в остатнім випадку переробленого на Федаша (аналогічно як Петро-Петраш, Ілько-Ілаш); Olexięt (Ж. IV, 156) і Szańkowięt (R. 121) — се остатнє очевидно від Санька, здрібнілого Олександра, Kuziowiat (Ж. V, 82) від Кузьми переробленого на Кузя, і Kundrańczat (R. 113) від Кіндрата, Raćkowięt (IV, 160) від Панька та Paszkowięt (IV, 158) від Пашка, здрібнілого Опанаса, Афанасія), Matwiejczat (R. 113, 151) від Матвія та Matyszczat (Ж. IV, 160) від Матиса, Machnowięt (R. 126) і Maśkowięt (R. 165) від Махна (Епімана?), здрібнілого на Mashka; Michajłowięt (Ж. IV, 214) і Michnowięt (R. 72) від Михайла, в другім

випадку скороченого на Михно ; Maximicząt (Ж. IV, 259) від Максима, Mikitcząt (R. 54) від Микити, Jurowiąt (Ж. IV, 160) від Юра, Siechnięt (R. 188) від Сіхна, Dankowiąt (R. 213) від Данка, Daniela, Walchowiąt (R. 205) маб. від Валька, Валентія — одиноке латинське ім'я в тім ряді.

Обік того довгого, не вичерпаного мною ряду патронімічних прозвищ аж дивує майже повний брак таких же прозвищ утворених від імені матери. В доступнім мені матеріялі знайшлося безсумнівно метронімічних прозвищ цього типу заледво три Halkowiąt (Ж. IV, 276) — син Гальки (чи може від муж. Галько?) i Nestencząt (R. 118) — син Анастасії, здріб. Насті, Настуні, властиво Настеньки, та Holdyszcząt (R. 186) від Ольджики, Ольги.

Не менше як від імен хресних батька, утворено прозвищ цього типу від прозвища батька. Богато з тих прозвищ незрозумілих для нас, та деякі з них дають нам цікаві вказівки на сам процес їх повставання. І так із прозвища Styrawicząt (R. 146) вичитуємо, що батько його властивця прийшов на нове село із Стирави і за се його прозвано Стиравич, а по тім його діти стали Стиравичатами, а один із них Стиравичат. Подібним способом повстали прозвища Uherczał (R. 149) — син зайди з Угерець, i Zawadcząt (R. 160) — син того, що прибув із Завадки. Від батькового заняття пішли на дітей прозвища Borowiąt (Ж. IV, 218) — син борового, себто лісового сторожа; Palacząt (R. 177) — син паляча; Wagancząt (R. 180) — син котляра. Декілька прозвищ пішло від припадкових прозвищ набутих батьком, отже Drozdowiąt (Ж. V, 219) — батька прозивали Дрозд; Kogobcząt (Ж. IV, 219) — батька звали Коробкою; Wolcząt (R. 102) — батька звали Вовк; Woszczyłcząt (R. 114) — батька за щось звали Вощина; Czepilcząt (R. 116) — батька звали Чепіль; Dobrat (R. 127) — батька звали Добрий; Sroczeń (R. 146) — батька звали Сорока; Zańcząt (R. 214) — батька звали Зубець; Zimowięt (R. 176) — може батько звав ся Зимовий. Та більша частина прозвищ цієї групи не піддається виясненню: Uchwiał (Ж. V. 1), Bucząt (Ж. V, 90), Zasiąt (Ж. V, 118); Manaczyfcząt (Ж. 183), Mowycząt (Ж. IV, 214), Nikesz̄ąt (Ж. IV, 216 — може від імені Никиш, здріблениго Никита, хоч такого здрібнення я не чував), Sepakowieț (Ж. IV, 216), Drowiefiąt (Ж. IV, 216 — може перекручене в устах люду зам. Дорохвієвят), Bałaszczewiet, Simikowiet, Wetyszkowiat, Bełkowięt, Boiewięt (може від боєць?), Sumkowięt (Ж. IV, 216—219), Serelcząt (R. 101), Kopincząt (R. 101), Bozentycząt (R. 102), Balisowięt (R. 103), Czeczniał (R. 109 — може від чічня, тічня, вовча тічка?), Panioszcząt (R. 106), Manikowięt

(R. 115, від Манько?), Czabinczat (R. 117), Bilejczat (R. 122 — мб. батько був білявий і його прозвано Білій), Czanasiat (R. 141), Pilejczat (R. 145 — може описка зам. Bilejczat), Kikeczat (R. 148 — може від прозвища кикоть, яке дано чоловікові, у якого був відтятій один сустав пальця на руці), Kolaszczat (R. 162 — пень очевидно коляска), Welejczat (R. 173 — може знов ідентичне з Bilejczat?), Sobajczat (R. 173 — має якийсь зв'язок із окриком на волів „соб“ — може батька за якесь незвичайне виголошуване того слова прозвали Собай), Kuczuraz (R. 186), Sterkowiata (R. 186), Manowiat (R. 186), Brenczat (R. 202 — може батько жив над рікою Брень?), Kelemenczat (R. 209 — може з польського Klemens, угор. Келемент), Norychwiata (R. 212), Kopinczat (в Ж. I, 244 стоїть Kopina Łohincze, отже Копина як ім'я хресне, син Логина); Карпіczat (R. 213). Не сумніваюся, що близіші досліди в місцевостях (Сяніцького, Ліського, Ясельського та інших сумежних пов.), відки взяті отсі прозвища, ще й тепер пояснили б нам не одно з них.

Щоб війти близше в психологію тих прозвищ, а властиво в психолоїї людей, що надавали їх, гляньмо з разу на їх географічне розповсюджене, а далі на соціальні та етнографічні відносини їх носителів. Отже йдучи за слідами ревізії королівщин з р. 1565—6 бачимо, що прозвища другого типу попадають ся в снятинськім старостстві в п'ятьох селах (Залуже, Княже над Черем., Голусків, Белелуя, Рожнів і в місточку Кутах), по одному або по два на село. В старостстві коломийськім опису сіл нема, в стар. Галицькім є такі прозвища в п'ятьох селах, найбільше в Ямниці та Новім селі. В стар. теребовельськім таких прозвищ маємо всього два, в самій Теребовлі та в Зубові; в стар. рогатинськім хоч імен подано богато, прозвища нашого типу нема ані одного. В стар. стрийськім описи дуже інтересні тим, що дають детальний реєстр господарів кожного тзв. дворища і показують нам ті дворища вже в розкладі. На жаль до королівщини тут належало сіл не богато, гірські села як у тім, так і в інших сумежних повітах (калуський та долинський) зовсім поминено, і ми маємо назви інтересного для нас типу тільки з трьох сіл: Лисятич, Стриганець та Угерска. В стар. дрогобицькім такі назви стрічаємо в самім Дрогобичі, в Сільці, Доброгостові та Станилі. З ревізії самбірського старостства маємо лише витяг, у якому нема назв господарів; виємок робить лише простора озиминська волость, до якої належало 16 сіл аж до Заліктя, Ясениці Сільної та Дорожова; тут стрічаємо назви нашого типу в Брониці, Сто-

ронні та Ясениці Сільній. У старостві перемиськім стрічаємо назви сього типу в 11 селах, у стар. лежайськім у чотирьох, у стар. замхівськім у трьох, у стар. сяніцькім у 20 селах на 46 належних до сього староства. В стар. красноставськім тілько в трьох оселях стрічаємо по одному прозвищу належнім до другого типу, в стар. холмськім маємо такі прозвища і в самім Холмі на передмістю і в шістьох інших селах; у стар. городельськім у самім місті Городлі та ще в трьох селах; у стар. грубешівськім усього в двох селах по однім, у стар. тишовецькім не стрічаємо таких прозвищ ніде крім самого місточка Тишовця; у стар. белзькім тілько в двох селах, у стар. сокальськім у трьох, в любачівськім у вісімох, у камінецькім у трьох, а у львівськім у дев'ятьох селах; городенське староство знов описане поверхово без спеціфікованя господарів і для того про назви їх не можемо сказати нічого.

Як бачимо з сего огляду, прозвища другого типу на просторі Галицького підгіря від Черемоша аж до Сяну посіяні скрізь не дуже густо, та все таки можемо сказати, що вони являють ся все густійше, чим далі на захід і чим близіше до гір; найгустійші вони в сяніцькім старостві, а далі здовж Сяну і в широких вилах Сяну та Буга. Та сама та географічна льокалізація ще не дає нам ключа до розвязки питання про повстанє сих прозвищ. Далеко важнійше інше спостережене, а власне те, що прозвища сього типу в величезній більшості, властиво лише з незначними виємками, прикладають ся до певної категорії селян, до властивців якоїсь частини грунтового і господарського комплексу, званого дво-рищем. Де бачимо дворища або хоч виразні їх сліди, там появляють ся й прозвища отсього типу. З сего огляду еляборат ревізії королівщин із р. 1565—66 незвичайно важкий. Візьмім зараз перший випадок, де появляється назва нашого другого типу — с. Залуже Снятинського староства, — там же бачимо, що інтересний для нас Семен Конашеня сидить на половині дворища (Ж. I, 8). І коли будемо йти далі на захід здовж карпатського підгіря, побачимо скрізь, що назви нашого типу держать ся невідлучно зі згадками про дворища і прикладають ся до кметів, що сидять на половині, четвертині або якій іншій пайці дворища. Де традиція тих дворищ живійша, як ось прим. у трьох селах стрийського староства, Лисятичі, Стриганці та Угерско (Ж. I, 178—187), де заховалися ще старі назви дворищ, або в староствах перемиськім, замхівськім, любачівськім (Ж. III, 247—295), там і процент імен нашого типу найбільший.

Щоб були дворища і яке було їх значінє в розвою економічного устрою наших предків, про се по працях Т. Любомірського (*Starostwo Rateńskie, Bibl. Warsz.* 1855, ч. 2), Владімірського Буданова (Формы крестьянского землевладѣнія, *Кievskij сборникъ* 1892 г.), пані Єфименкової (Дворищное землевладѣніе въ Южной Руси, *Русская Мысль* 1892, кн. 4 і 5, передруковано в збірці Южная Русь, т. I) та М. Грушевського (передмова до I т. Жерел, с. 7—16 і Iсторія т. I, с. 315) нема що богато говорити. Досить буде зацитувати слова проф. Грушевського про сю нашу стару форму володіння землею, та придивити ся, чи дослід над прозвищами її властителів не позволить нам докинути деякої риси до зрозуміння її устрою та історичної еволюції. „Дворище — пише проф. Грушевський (Ж. I, передм. ст. 7—8) відоме у нас уже в XIV в. (і то спеціально на галицькім ґрунті), але існувало безперечно й давнійше, бувши, можна думати, початковою клітиною в сформованню суспільно-політичного укладу; докладнійші відомості про його маємо лише з XVI в., коли та форма вже зникала, але в кутках глухих, менше зачеплених тогочасними перемінами в громадськім устрою, держала ся ще в значній цілості, що й дає можливість її пізнати. Дворище представляє собою комплекс, без якоїсь певної міри, ґрунтів до ужитку господарського, і на тих неподілених ґрунтах сидить група господарств звязаних між собою звязком, що переходить із роду в рід. В основі того звязку лежить здебільшого звязок родинний, фізичний; клітиною, з якої виросло дворище, звичайно є родина, але до сієї родини можуть приступати й сторонні люди, як спільніки, або й з самого початку може бути спілка, бо звязок, що звязує членів дворища, не є вже родинний, але економічний. Один із осадників стоїть на чолі дворища, заступає його, його іменем часто воно й зветься; решта членів звуться ріжними назвами — потужниками, поплечниками, сябрами. Спілка уважає своїми всі ґрунти, в які вложила свою працю; в краях з малим залюдненнем, де спілка без перешкоди може розпросторювати граници свого господарства, територія дворища розростається з часом дуже значно, а з тим може і людність і число господарств, що входять у склад дворища, помножатись собі так, що з часом з дворища виростає ціле село. Внутрішній уклад дворища відомий мало. Ґрунти не ділились, здається, на осібні участки, але знову не були й такою комуністичною власністю, що виключала б права власності особистої: кожному потужнику належала певна частина дворища, більша чи меньша від

інъших (те залежало напр. від числа спадчиків, між якими ділились рівні з початку участки), але ті права здебільшого не реалізувались, грунти заставали ся нерозмежованими, участки членів були ідеальними". ●

Не все в тій характеристиці видається мені ясним і не все може бути ясним власне тому, що для зрозуміння дворищної системи володіння землею брак нам безпосередніх даних, що про неї мусимо заключати a posteriori, зі съвідоцтв пізнійших, із часів, коли ся система була вже в упадку. Отже єсть певна неясність у тім, що грунти в посіданю дворища не ділилися на осібні участки, а з другого боку кажеться, що кожному потужнику належала певна частина дворища, а її великість залежала від числа спадчиків, між якими ділились рівні з початку участки, і нарешті додано, що ті права здебільшого не реалізувались, грунти лишалися нерозмежовані. Як уявити собі практично ведене рільного господарства при таких умовах? Або господарство було спільне, або не було спільне, коли не було спільне, то поділ грунтів мусів бути переведений фактично, отже не міг бути ідеальний; чи грунти були розмежовані, чи ні, се тут справи не рішає, розмежоване являється ся лише зверхнім знаком, символом істнущого вже поділу, а тут заходить власне питане, чи був у обсягу первісного дворища фактичний поділ грунтів і господарств, чи не був.

Для розвязки цього питання може нам служити анальгія тих пережитків дворищного устрою, що заховалися досі в наших горах поміж Бойками турецького та ліс'кого повітів, а в дальшій лінії, як побачимо, деяку прислугу робить нам і дослід селянських прозвищ. Отже треба стояти на тім, що первісне дворище в своєму нутрі було в едиктою сім'єю (Grossfamilie), девчому подібною до сербської задруги, але девчому й відмінною від неї. З того родинного устрою дворища випливали дальші консеквенції розвою сеї форми землеволодіння. Відомі основи нашої великої сім'ї: батько женячи дорослих синів не виділює їх, але держить при собі і сам порядкує господарством аж до своєї смерті. Дочок звичайно віддають замуж у чужу сім'ю; „дочка — чужа поміч“ — каже приказка, та коли в батьковій сім'ї нема синів або їх мало для впорання господарства, батько не віддає доночки в чужу сім'ю, а приймає до неї приймича, який лишається ся в сім'ї свого тестя. Коли батькови поталанить дожити „красного віку“, то його сім'я з онуками та правнуками, без примішки посторонніх елементів, може дійти до 20, 30 або й 40 душ, і се було первісне, норм-

мальне населене дворища; розмір занятої ним землі залежав від розміру робучої сили сім'ї. Се й була ріжниця нашої великої сім'ї від сербської задруги, яка доходить до 80, 100 й більше голов. Теперішня бойківська велика сім'я держить ся на значно меншим числі голов. 10, 15, найвище 20; на се зменшене вплинули ріжнородні обставини, а головно малоземелє.

В нутрі тої сім'ї панував вповні патріархальний устрій, з тими модіфікаціями батьківського права, що випливали зі спеціальної вдачі українського люду. Отже господарство вело ся спільно, але зовсім не комуністично, бо порядкував усім батько, а зглядно той, кого воля всіх поставила на його місце; часть продуктів (артикули консумційні з виємком зерна), йшла під завідуванє матері або тої жінки, що сповняла її господарську функцію; загал сім'ї працював і користував ся здобутками своєї праці, але до рішання справ чи то семейних чи господарських покликав ся лише виємково, в надзвичайно важких або важких обставинах.

Я думаю, що по над отсу природну норму дворища на нашій території не розростали ся; в доступних нам матеріялах ледви чи знайдеть ся який доказ на тверджене, що в міру розросту сім'ї або спільніків дворище займало чим раз більше землі і з нього з часом виростало ціле село. Що найбільше можна би говорити про якийсь присілок, положений огорінь від села; та такий присілок у теперішній своїй формі міг відповісти своєю величиною власне розмірови нормального, семейного дворища. Тай на се маємо поки що лише пару вказівок, прим. у гірськім присілку Петровят біля села Ісає турецького пов., присілку, до якого прилипло родове прозвище його осадників. Інші відгуки родових прозвищ цього типу, як назва гори Данковят — гора біля села Вовчого турецького пов. — вказують також на те, що обсяг здогадного дворища Данковят¹⁾ займав лише частину того обширу, який займало ціле село.

Так само тяжко мені освоїти ся з тим поглядом дослідників дворищної форми володіння землею, що дворище з самого початку могло бути спілкою кількох родин. Тут знов повтаряється ся те саме питане, що й попередно: як уявити собі в такім разі одноцільну господарку нероздільного дворища? Котрий з рівноправних спільніків стає головою і репрезентантом дворища? Яка його влада і які обовязки супроти інших спільніків? І поперед усього, що примушує нас до ставлення такої гіпотези?

¹⁾) Див. карту австр. генерального штабу, лист XXVIII.

Проф. Грушевський наводить назви часткових властителів деяких дворищ із половини XVI в., де дворище має ще називу свого первісного осадника, але на його ґрунтах обік потомків того осадника сидять „чужеродці“, напр. „в Угерськім дворище Йосковське, на ньому сидять Іван і Гринь Йосковичі, Михайло Й Хведь Івановичі, отже два роди, потомки двох спільників; так само дворище Лехновичове: Миш і Андрій Лехновичі, Мацко, Василь, Проць і Стан Лазаровичі; дворище Петровичове — Демян і Лука Петровичі, Андрейко і Василь Івановичі. На інших дворищах людність іще ріжнородніша: дворище Ігнатівське — Хар і Іван Ігнатовята, Лучка Гринців, Лучка Пукенницький, або дворище Матяшівське — Хведь Матяшович, Петрик Даскович, Ігнат Шия, Хома Святкович“ (Жерела I, передм. 11). Висновок, що ті „чужородці“ були справді чужородці і як такі належали до первісного складу дворища, видається мені занадто поспішним. Одно те, що вони являють ся на ґрунті колишнього дворища пізно, в часі його розпаду, і ніщо не дає нам підстави до припущення, що вони (зглядно їх предки) були там уже в часі першого оселення; а друге те, що їх чужородність може підлягати поважним сумнівам. Наведу для прикладу ось який випадок із Мшанця турецького пов. Первісно одноцільне „обійтє“ старого Пірнака лишилося по його смерти (десь у першій чверті XIX в.) його синам Миколі Й Грицькові, які під батьковою рукою жили разом. По батьковій смерті вони розділили між себе батьківську хату й ґрунт, не розмежовуючи його, але докладно знаючи, котру частку уживає один, а котру другий. Діти Миколи сиділи при батькові, але до дочки пристав зять Цмай і для нього перероблено хату з стодоли, на тім самім обійтстві. І Грицькові сини живуть із батьком у його половині дідівської хати, але один ходив по заробітках, був на Угорщині, потім вернувся, оженився і дістав прозвище Коваль; він побудував собі нову хату на батьківській половині обійтства, а прозвище прилипло до нього так, що пішло і в офіційльні документи. Отже протягом якого півстоліття, при австрійських порядках, на однім Пірнаковім обійтстві опинилися крім Пірнаків Цмаї і Ковалі, а про те всі вони одна рідня. Ще в швидшім темпі могло се діяти ся давніше, коли прозвища мінялися нераз протягом одної генерації і не було майже ніякої сили, що спинювала б їх швидку переміну.

Я уявляю собі повставанє і розвій дворищ ось яким способом. На дівичих або опустілих землях осідає сім'я; все, що перед нею і за нею — терен її діяльності; вона не потребує

відмежовувати, „відкупувати“ своєї займанщини нї від кого іншого; що потрафить обробити і зужиткувати своїми силами, те її; росте в ній число робучих рук, то в міру того збільшується й її займанщина. Та ось число голов у сім'ї переходить якусь звичаєм усталену норму: або батько старієтъ ся, або невістки не можуть погодити ся в одній хаті (найзвичайніший мотив розпаду „великої сім'ї“ в наших часах), і батько відсаджує чи то одного чи більше синів на бік. Він не потребує задля цього ущерблювати землі свого дворища; досить буде, коли він допоможе синови, що вже очевидно має й свою власну сім'ю, побудувати нову хату та заснувати десь у додіні, близьшім або дальшім місці нове дворище. Така органічна, можна сказати — семейна кольонізація може тривати довго, цілі століття, поки старчить пустої, незаселеної, а під прімітивну управу здібної землі. Ми бачимо з ревізії 1565—66 рр., що декуди в глухих, лісистих кутах нашого краю сей процес тривав ще тоді. В любачівськім старостві королівський ревізор із 1566 р. говорить про с. Жуків, що тамошні селяни „mają rol niepomiernych u łąk dosyć, bo orzą kędy chęć i kędy się im podoba, i pasą kędy wola ich“ (Ж. III, 263); той же ревізор не без певної досади зазначує, говорячи про с. Радруж, що там селяни „maią rol niewymiernych u łąk bardzo wiele, a wszakosz według zwyczaju starego zowac to dworyszczami, co który dzierży, płaci każdy czynszu po groszy 12“ (Ж. III, 266). Подібним способом висловлюється ревізор і про села Кобильниця руська, Кобильниця волоська та Пруси, а в Люблінці вичисляє всії дворища з їх старими назвами, тільки тут вони вже поділені між кількома господарями так як у Стрийщині¹⁾.

¹⁾ Коли сей погляд правдивий, то ми мали би підставу думати, що наші села в своїй теперішній формі повстали не вчасніше XV в. Дворище землеволодіння вело за собою будоване хуторів серед широких ланів належних до дворища, отже щось подібне, як теперішні англійські ферми розсипані по управних полях. В разі ворожого нападу людність покидала ті незахищені домівки і ховала ся по лісах, болотах або в укріплених городах. Тілько з повстанем панських та королівських фільварків, з якими людність дворищ була звязана ненастаними економічними, а далі й юрисдикційними звязками, та в міру ступневого розпаду дворищ і осаджування нових осель уже на „помірних“ ґрунтах і в залежності від волі та вигоди двора повставали ті села, де центром являється панський двір, а селянські хати тягнуться більш або менше тісно здовж вулиці чи шляху, що веде до двора. Сліди давніших розкидах осель, будованих не з огляду на вигоду пана, а з одиноким оглядом на додіність господаря, лишилися декуди в розкиданих каракатицею подільських селах, де поодиноким лапкам каракатиці відповідають тзв. куги, які часто й мають іще старі назви, взяті від дворищ.

Комплікація в тім розвою дворищ, що в дальшій лінії до-вела до їх розпаду, могла йти і йшла фактично з двох боків — від зверхніх економічних обставин, і знутра. Коли не стало місця до засновування нових дворищ на „непомірних“ пустогонах, коли одна група дворищ, звязаних із собою більш або менше близькими вузлами свояцтва, зіткнула ся з другою групою дворищ іншого роду, аж тоді виринала конечність розмежовання обопільних посіlostей. Та се ще не була головна річ; далеко важніший вплив на спинене первісного росту дворищ мала інтервенція польського уряду, надане сіл з усею хліборобською людністю шляхті і заведене по селах шляхотських та королівських фільварків. За сим пішло перемірюване дворищних земель та обкроюване з них того, що виходило по над нормальну по польським традиціям міру „лану“ (більше менше наших 16 моргів). Що таке перемірюване не обходило ся без опору з боку селян, на се натякають слова ревізора з р. 1566, що люди з Кобиль-

що були їх первісними гніздящими. Дешо подібне можна завважити і в старих гірських селах, прим. у Бандрові старосамбірського пов., де різко впадає в очі контраст між безладно, але живописно розкиданими по узгірю хатами руських селян і витягненою до шнура по обох боках вулиці новійшою німецькою кольонією. Пор. про се М. Грушевський, Історія т. I, ст. 318—319, а також мої уваги в брошурі *Eine ethnologische Expedition in das Bojkenland*, Wien 1905, ст. 27.

¹⁾ Що старі дворища сягали далеко по над ту міру, можна бачити з того, що говорить королівський ревізор 1565 про с. Лозину львівського староства: „Tam ziemianie albo manowie (нім. Mannen, люди обовязані до військової служби) zasadzeni byli na jednym dworisku, a iako z strony urzędu lwowskiego wykładają, że to area zwano łan rolej, a ktemu plac szeroki i obszarów kilka, którzy też powinnoś miać jako i jaśnycę (а про ясниських „манів“ сказано на попередній стороні, що вони „winni jachać na straż na granice tatarskie, wołoskie i węgierskie czasu trwogi, albo kiedy pan starosta lwowski rozkaże, w łowy także gdy pan starosta jedzie, powinni z nim jachać“), i w łowy także powinni jachać z panem starostą lwowskim... Ktorzy służkowę przy rewizji okazowali panom rewizorom possessią wielką na przerzeczonej dziedzinie, która nie tylko łan, ale kilkańście łanów ma w sobie tam na dziedzinie Łozińskiej, i placów mało nie pół wsi; na którym to dworzyszu, jako oni zowią, nie tylko sami manowie, których jest kilka, ale i kmieci mają kilka w tej to wsi Łozinie. Nad to od kilku lat, wyrąbawszy lasów i dąbrow dość, na które się oni zrienili mieć przywilej, poczęli sobie drugą wieś sadzić, w której już kmieci osiadło przez dwadzieścia citra-ultra, a tak za tem dworzyskiem nadanem okupowali tak wiele gruntu pospolu, że go jest w kilka mil w objazd“ (Ж. III, 377, пор. М. Грушевський, Історія V, 98). Очевидно мова тут про виємковий факт захоплення великих обширів пустої землі людьми у привілейованого стану; інтересне лише те, що вони покривали ту свою окупацію популярною назвою дворища, очевидно бачучи, що й дворище займає немалій шмат землі і не надіючи ся ніякої контролі.

ниці руської „*pomiaru mieć nie chca*“ (Ж. III, 283). Так само в Добрянах щирецького староства люди „*upornie gwałtem zbraniaią się*“ робити панщину „*i pomiaru nie przyjęli... u role dzierżą indeffiniter*“ (Ж. III, 364). Отсе замкнене території для нових дворищ і обкроєне старих дворищ змушувало селян у міру розросту родини ділити дворища що раз на менші частини, „*prutti*“, півланки і т. д.; се й зазначує в однім випадку виразно ревізор, кажучи про с. Бровців львівського староства, що там люди „*maiąc role niepomierne wedle dawnego zwyczaiu, które per familias suas rozdzieliwszy sobie zową ie dworzyszciami*“ (Ж. III, 348).

Ta, як сказано, була також внутрішня причина, що йшла паралельно до тої самої мети. Маю тут на думці категорію „*сябрів*“, „*сусідів*“ та „*підсусідків*“, „*потужників (росіężnych)*“ та „*поплечників*“, яких у багатьох сторонах у XVI в. стрічаємо на територіях давніх дворищ. Як уявляти собі повстане сеї категорії людей і їх відносини до первісних основателів і властитеїлів дворищ?

Судячи по анальгії сучасних відносин у наших селах я склонявся б бачити в них щось подібне до пізніших комірників та халупників, осаджених чи то на двірських, чи на громадських землях. У кого з яких будь причин не було своєї сім'ї, хто не міг оснувати собі нового дворища або примістити ся при своїм роді, впрошуавався до чужого дворища, і то або в комірне, то б то так, що жив разом із тамошньою сім'єю в одній хаті, разом працював і так само як інші члени сім'ї користувався заробленим добром, або в халупнє, коли у нього була своя невеличка сім'я (жінка без дітей, або дрібні діти): господарі дворища будували йому на своїх землях хату, він жив тут і проводив собі окреме хатне господарство, міг годувати на власний ужиток дещо скоту, але робив разом із родиною господарів на їх землях; за се відповідно до умови одержував свою пайку готових плодів, не маючи однаке ніякої претензії до дворищного землі. Се був би стан зовсім анальгічний до стану фільваркової служби, що живе на тзв. орнарії (*ordinarium* — усталений звичаєм чи умовою вимір готових плодів на цілорічний прожиток). Розуміється, що з часом, коли ті підсусідки засиділи місце в дворищах, до яких були приняті, а ще до того коли обовязкове в краю право змінилося, вони відіграли немаловажну роль в розпаді старих дворищ, уриваючи для себе не тільки ті „халупища“, на яких сиділи, але певно по змозі й більші або менші пайки ріль та сіножатий.

Погляньмо тепер, що дає нам для пізнання дворищного устрою студійоване імені і прозвищ їх властителів. Найбільше зближені до первісного стану дворища в 1566 р. маємо, здається, в любачівськім старості; на жаль ревізори не описали іх детально з виємком села Люблинця (Ж. III, 258—260). Із 20 описаніх тут дворищ одно належить до попа, а друге до тивуна Павла Левковича — оба в неподільнім посіданню. Маємо тут іще п'ять неподільних дворищ: Климківське — його властитель не названий; Жуківське — властитель Лука, по прозвищу не названий; дворище Неліпово — властитель Ониско Керчак — чи який свояк первісного осадника, від якого пішла назва дворища — невідомо; дворище Трохимово — „na plem tylko sam Trochim żywie“, очевидно дворище недавно засноване, назване ще за життя свого основника його хресним іменем; дворище Леухово (в польськім тексті Lieuchko), на нім живе Йосико (мб. Йосиф) не названий по прозвищу. По над се стрічаємо ще неподілені дворища в стрийськім старості, прим. у Лисятічах двор. Тивонцьове, де сидить Возний із синами (Ж. I, 178) та двор. Колодчинське в Стриганцях, де сидить Мисець Васильцьович (Ж. I, 183). Та що в обох сих разах прозвища властителів далекі від назви дворища, то можемо догадувати ся, що вони лише припадково опинилися без поділу в руках якихось пізнійших наступників первісного осадника. Тут же стрічається згадка про новоосновані дворища, прим. у Пятничанах стрийського стар., де читаємо: „Na to są dwie dworzyszczca nowo posadzone przy lesie od roku, na nich miejskaja — na pierwszym Anton, Harasim, Kuzma, Iwan Markowicz, na drugim Choma Pawlików, Iwan Markowicz, Harasim Hgupniewicz, Dasko Lisiatycki, Iwan Lisiatycki“ (Ж. I, 185). Очевидно назва дворища приложена до тих осад уже в новім значенні; се вже були дворища осаджені старостою на розмірених королівських грунтах, хоча число осаджених господарів, а властиво по часті більших семей, що господарювали спільно, велить догадувати ся, що своїм розміром ті нові дворища хоч троха зближувалися до старих.

Дворищ, яких властителі носять прозвища близькі до основників або до тих людей, від яких дворище одержало свою назву, маємо аж десять у Люблинці; навівши назву дворища, ревізор наводить лише імена хресні властителів, велячи догадувати ся прозвища ідентичного з назвою дворища, отже двор. Кошелевичево, на нім живе 6 господарів: Курило, Івахно, Паско, Мошорик, Варина, Іван — очевидно всі Кошелевичі; дв. Костя-

ківське, на нім живуть Стаско, Паско, Василь, Іван *scil.* Костякові або Костяковичі; дв. Яремеївське, на нім Клим, Ілаш і Роман, *scil.* Яремеї; дв. Недоїдково, на нім Нестор, Луць і Трохим, *scil.* Недоїдки і т. д. Інтересне тут дворище Жуковичівське, на якім сидять Хведір і Труш Жуковичі; в тім самім селі о пару меж маємо дворище Жуківське, неподілене, на якім сидить Лука, мб. також Жукович. Сама собою насувається ся догадка про тісніший звязок тих дворищ: перший осадник Жук, від якого його дворище прозвало ся Жуківським, відсадив своїх дорослих синів Жуковичів на окреме дворище, а одного сина лишив на старім. Се могло стати ся з кінцем XV або в початку XVI в. Аналітичної формациї та з того ж часу будуть мабуть і деякі дворища стрийського староства, головно в Стриганцях двор. Масківське, де сидять Василь, Ониско, Тимко, Хведір і Іван *scil.* Масковичі, двор. Зенівське, де сидить, як сказано виємково виразно, Марко, Янко, Яцко та Ян Зеновичі (Ж. I, 183). В Пятничанах маємо двор. Степаново, на якім сидить Проць Степанович, отже можливо син первісного осадника, і Галька, мб. Його тітка, що одержала по смерті брата якусь часть його дворища; що се не сестра Проця, виходить із того, що вона або звалась би по чоловіці, або жила би разом із братом; сюдіж належить у селі Вовні двор. Клебанківське, на якому сидять Ілько, Хведір, Демко й Андрій — *scil.* Клебанковичі (Ж. I, 188). На те, що з одного первісного дворища виходили основателі нових дворищ, наводить нас факт, що прим. у Стриганцях стрийського стар. істнували два дворища Свинчинські, хоч лише в одному з них ревізія застала ще безпосереднього спадкоємця назви першого основателя Свинки — Олексу Свинчича (Ж. I, 183). У другім Свинчинськім дворищу, заснованім правдоподібно одним із синів того Свинки, жили вже господарі з іншими прозвищами. В тім же селі маємо також два дворища Оліїсієвські, але в жаднім із них нема господаря з назвою виведеною від першого фундатора. Виразніше видно, як дворища виростали в міру наступства генерацій тої самої сім'ї, на селі Угерську, де маємо дворище Лехнівське, засноване Лехном, і окреме дворище Лехновичеве, засноване Лехновичем, очевидно одним із синів того Лехна (Ж. I, 187). Там же маємо знов два дворища Ігнатівські, а в Вовні одно дворище Юрівське, а друге Юрківське. Тому, що ті дворища названі від імен хрестиних тай ще таких частих у наших селян, як Ігнат та Юрко, можна заквестіонувати їх належність власне до сеї категорії дворищ, заснованих ступнево відсаджуваними членами одної сім'ї.

В більше скомпліковану, отже й старшу формaciю вводять нас ті дворища, де обік властивців із назвами виведеними від першого основника являють ся властивці з іншими прозвищами. До таких належать у стрийськім старостстві в Лисятичах двор. Бубликівське, де обік Стеця Бубликовича живуть Прокіп Оначкович та Васко Вівсяник із чотирма синами (Ж. I, 179), двор. Рибчино, де живе Васко Рибич, потомок основателя Рибики, а обік нього Місь Петрикович, Йоссько з Іваном, Курило з Іваком та Гриць Яревич; у Кавчім Кутії двор. Артимовичів, де окрім Василя Артимовича та якогось Артимця сидять господарі з іншими прозвищами; там же двор. Харцьово, де живуть три брати Харцьовичі (рукоп. через помилку Ханцьовичі), та ще якийсь, мабуть нерідний, може стрийний брат їх Іван Харцьович і якийсь Оначко без прозвища (Ж. I, 181); в Стриганцях двор. Юрковичове, де сидить Іван Юркович, а обік нього Марко Леськович та Йоско Іванович; двор. Пищельникове, де обік Бориса Пищельникова живуть іще чотири господарі з іншими прозвищами; двор. Свинчинське, де живе Олекса Свинчич і Стецько Калагурів; двор. Пришибово, де живе Василько Пришибович, а крім нього один Лукачович і один Павлович; двор. Ляхівське, де обік одного Ляховича сидять два господарі з іншими прозвищами; двор. Голубцівське, де обік двох Голубовичів живе один Пищельник; дворище Калагурово, де обік Петра Калагуровича живе Петро Дмитрович із братами; двор. Хведосове, де обік одного Хведоса живе один Ляхович, один Горденчик і Василь Царинного (Ж. I, 183). Як дивити ся на цю мішанину прозвищ господарів на сих дворищах, було вже сказано вище; могли се бути по часті приймичі, по часті сябри та підсусідки, що з часом, засидівши місце на чужім дворищі, поробилися панами його часток. На те, що значна їх частина були приймичі, отже через жінок члени сім'ї первісного основника, маємо інтересні съвідоцтва між прозвищами властивців дворищ у деяких селах стрийського старостства. І так у Стриганцях у Свинчинському дворищі обік Олекси Свинчича живе Стецько Калагурів, очевидно виплодок тамошнього таки Калагурового дворища; інший Калагурів, Стаско, живе в Павловичевім дворищі, а Сенько Калагурович у Голубківськім; іще один Калагурів, Матвій, живе в Міцівськім дворищі (Ж. I, 183). Із Пищельникового дворища Хведос Пищельник пристав до Голубцівського дворища, із Васильцівського Артимець Васильців до Олієвого, а Мисець Васильцівич до Колодчинського дворища. Із Ляхівського дворища Антін Ляхович сидить у Наумців-

ськім, Андрій Ляхович у Міцівськім і ще один Андрій Ляхович у Хведосівськім дворищі — очевидно се не були рідні брати, могли бути стрийні, або в дальшій (батьківській) лінії посвоячені. Від Царина, що живе в Пищельниковім дворищі, пішли Цариничі Яцко та Кость, що живуть у другім Свинчинськім дворищі, а від котрогось із них походить мб. той Василь Царинного, якого стрічаємо в Хведосівськім дворищі; якийсь іх свояк Івансько Царинський сидить на безіменнім, може недавно заснованім півдворищі. Так само в Пятничанах із Олексиного дворища, яке засіли Гарасим Андрейович і Хома Андрейович, пішов очевидно той Даско Андрейович, якого бачимо в Антонцівім дворищі (Ж. I, 185). В Угерську із Збросківського дворища Іван Зброскович сидить у Озарківськім, Петрик Дащкович із Дащківського в Матяшівськім дворищі (Ж. I, 187). Нарешті дальший ступінь занепаду родової єдності дворища виявляють нам ті дворища, де вже ані одно прозвище не нагадує назви первісного основника, як прим. Брюсенське дворище в Лисятичах, де живуть три брати Парашата, два брати Йовчата і Стець Пащкович, або Ковальове дворище там же, де живуть Матвієві сини Василь, Гнатко й Артим та Лаврик Ляхович (Ж. I, 178). Таких дворищ маємо в стрийськім старостві в тих селах, де ще занотовано старі назви дворищ, досить богато. Та се вже остатній ступінь в еволюції дворищного володіння землею; швидко, через одну-дві генерації, забувається стара назва дворища; якийсь час серед змінених обставин землеволодіння держить ся ще тямка, що тут, де поза-воджено лани та півланки, було колись дворище осаджене на непомірній землі, де люди „орали де хтіли і пасли де хтіли“, а в XVII в. вже й ся згадка забувається ся.

Та не вжеж се все не фантастика? Не вже на такім сипкім та нетривкім матеріалі, як прозвища, можна будувати акісъ висновки про еволюцію форми землеволодіння? Думаю, що кожному, хто прочитає розвідочку дра В. Охримовича про прозвища в Сенечолі та сумежних гірських селах, хто оцінить характер тої людової традиції скопленої „на сирім корені“ і зміркує, з яким тонким почутем людська пам'ять у тих прозвищах закріпляє звязок поколінь між собою, і в такім прозвищі як прим. Оленинець береже пам'ять баби Олени, матери і верховодниці роду, її сина Оленича і її внука Олениця, — той певно позбудеться значної частини свого скептицизму. Та не забуваймо, що ті теперішні людові прозвища, надавані народною пам'ятю лише по старому звичаю, непотрібні при офіційльних, закріплених у документах,

являють ся тепер лише культурним пережитком, а колись були зовсім не тим! Не забуваймо, що в тих давніх часах, коли повстали і розпадалися дворища, для селян не було ні табулі, ні грунтових книг, ні князівських чи королівських надань, а одиноким потвердженем їх права на володіння сею чи тою частиною землі була „людська пам'ять“ і то не лише льокальна, а також часова. „Мене тут люди знають з діда-прадіда“ — говорить іще й тепер наш чоловік з почуттям справедливої гордості. Ся людська пам'ять закріпляла ся в родовім прозвищі чоловіка і воно від разу виявляло його як сина такого то всім відомого батька, як унука такого то всім памятного діда, як члена такого то дворища. Воно було своєго рода документом, і через те нам зрозуміло чому люди так дорожили ним, не позволяючи ані в виговорі, ані в писаню ні в чім змінити його первісної форми, хоч вона нераз різала непривичне вухо або око своєю дивоглядністю та на позір неорганічністю (пор. німецьке Schmidt, Meuer або Mair, Schimmelpennig і т. і.). Придивляючи ся прозвищам наших селян із половини XVI в., занесеним у ревізію, бачимо, що патро- і метронімічні прозвища держать ся майже виключно властителів грунтових, головно властителів старих осель, цілих іще, або ледво минулих дворищ. Люди, що кублять ся біля панських фільварків, на нових, панських осадищах, на слободах, халупках та при панській службі, о скілько попали в ревізійний операт, або зовсім не мають прозвищ і значать ся тільки іменами хрестинами, або мають свої, індівідуальні, ними самими набуті прозвища, що виразно съвідчать про брак у них місцевої родової традиції. Натомість там, де традиція дворищного володіння землею ще жива, хоч навіть фактичні дворища вже щезли, бачимо сильний розвій і велику ріжнородність прозвищ патро- і метронімічних, бачимо старанне розріжнювання відтінків у формах таких прозвищ, які велять нам догадувати ся за ними ріжниць у віці та ступні свояцтва. Дорослий син, що має вже свою сім'ю, без огляду на те, чи сидить разом з батьком і працює на спільнім господарстві, чи відійшов на своє власне господарство, називається ся інакше від недорослих сиріт, що стративши батька чи матір мусять чи то самі порати батьківське господарство, чи то підлягати вітчимови. Він буде Іван Ігнатович, а недорослі діти його брата, також Ігнатовича, вже будуть Ігнатовята.

Шо до національності людей оселених на дворищах, то судячи з прозвищ і хрестиних імен нема майже ніякого сумніву. що величезна більшість їх — Русини. Чи в таких прозвищах,

як Ляховичі, Волошинчата, Турчинята, Угрини і т. і. шукати відгомонів спорадичної кольонізації чужих елементів ще в XIV—XV в., коли засновувалися відомі нам дворища, про се ще може бути суперечка. Пригадаймо, як про се говорить кобзар у Шевченкових „Гайдамаках“: „Та який я Волох! Був у Волошині, тай прозвали Волохом“. Богато таких „чужонародних“ прозвищ могло повстati анальгічним способом, хоча, розуміється, не можна виключати й тої думки, що були тут і факти чужої кольонізації, може хоч би в тій формі, що якийсь зайшлий Лях чи Волошин чи Турчин (звісно, Славянин із турецької держави) пристав до якогось дворища, зжив ся з сім'єю і з часом заснував власне дворище прозване його іменем. Лише в деяких місцях, де руська людність стикається з польською, над долішнім Сяном, у стар. Замхівськім маємо вказівки, що дворищна форма володіння землею давно колись була практикована частиною мазурської людності, чи може красше сказати, що мазурська кольонізація, напливаючи сюди, передмала у Русинів і їх форму володіння землею. Вказівки на се лежать власне лише в прозвищах тих типів, про які тут говоримо, при чому імена хресні наскрізь латинські. Се бачимо майже лише в однім селі Луковій, де сидять на чвертях лану Lukasz Jurczę, Piotr Hanczę, Janek Jurczę, Szczęsny Jurczę; між бартниками являється Maciek Opuszę, Zych Jurczę, Jan Brołczę, Jakob Derczę (Ж. II, 215—217). Виразної згадки про дворища тут нема, натяком на їх істновання в давнійші часи можна би вважати хиба ту записку ревізора, що тут люди „asz ról maią dosyć, a wszakosz winią sobie być łanów 23“, знач. село було давне, не осаджене на помірних ґрунтах і розмір ланів був більший від звичайного польського. Як бачимо, сліди не зовсім ясні і не певні, можна би припускати, що ті Луківські люди якимось припадком попереходили на латинство і поприймали польські імена хресні, але й се сумнівне, бо форма, в якій подані ті імена, вказує, що вони говорили між собою по польськи. Може спеціальний дослід з актів і місцевої традиції вияснив би тут дещо більше, — операт ревізії не дає підстави до дальших висновків.

Окидаючи оком загал прозвищ інтересних для нас типів, поміщених у ревізії королівщин з р. 1565—66 переконуємо ся, що майже всі вони належать до другого типу нашого поділу. Прозвищ третього типу з укінченем на ят, ьят у тій ревізії майже не стрічаємо з виємком хиба одного-двох; я завважив лише Яцка Демчинят у Сторонні, Озиминського ключа (Ж. I,

282), — при нім сказано, що він сидить на половині лану. Інтересно, що прозвищ того типу не зазначує ревізія навіть у сяніцькім старостві, коли тимчасом у реєстрі злочинців сяніцького гроду ми стрічаємо їх уже починаючи з 1557 р. (Reestr zlozutysów стор. 54). Поступаючи в тім реєстрі чим раз далі, ми знаходимо чим раз більше прозвищ власне того типу. Так само в опублікованих д. Томашівським актах з р. 1648—49 аж роїтися від прозвищ того типу особливо на підгірю коло Калуша, Самбора, Дрогобича, де ще в половині XVI в. ревізія зовсім не зазначувала їх. Що се значить? Мені здається, що генетичний зв'язок прозвищ третього типу з другим типом безсумнівний, та заразом безсумнівний зв'язок повставання тих прозвищ із остаточним розкладом дворищної форми володіння землею. В половині XVI в., коли дворища ще доживали свого віку хоч не в первісній формі, то хоч „поділені між родиною“, тип людий відріваних від цього гнізда, але звязаних іще з ним родовою традицією, тип, так сказать, ізгоїв дворища, продукт його розкладу, ще тільки зароджувався і в операт ревізії попадав рідко, в тих виємкових випадках, коли такому „Демченяти“ удалося таки засновувати собі своє господарство хоч на половині панського чи королівського лану. Тих, яким се не вдало ся, ігнорувала ревізія, але вони тим частійше попадали в ріжні реєстри злочинців, поки не з'явилися густою хмарою в актах у справі розрухів 1648 року.

Др. Іван Франко.

УВАГИ ПРО ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ “БОЙКИ”

Володимир Охримович помістив у 3-ьому томі журналу “Життя і слово” (Львів 1895, стор. 143—146) статтю “Звідки взялася назва бойки?” В ній він піддержує вивід цієї назви від частини “бойе!”, що його видвигнув Іван Верхратський, додаючи новий матеріал до значення цієї частини. Іван Франко став по стороні Верхратського-Охримовича й у тому ж томі “Життя і слова” на стор. 146—149 подає свої міркування з цього приводу¹⁾:

До повищих уваг д. Охримовича позволю собі додати ще кілька слів, що можуть послужити дальшим матеріялом для перевірки порушених тут питань.

Поперед усього позволю собі заквестіонувати спостереження, немов би гуцули відносилися до бойків з погордою. Знаючи з особистих мандрівок досить добре Бойківщину, а по трохи також західний окраєць Гуцульщини, т. є власне той, де гуцули стикаються з бойками, можу сказати, що ані у бойків до гуцулів, ані у гуцулів до бойків якоїсь спеціальної погорди я не замітив. Мені здається, що наші вчені піднесли це спостереження трохи небережно. Не між бойками і гуцулами панує взаємна нехіть і відраза; вона властива є жителям Підгір’я і Долів до гірняків зарівно бойків як і гуцулів.

В одному з дальших чисел “Життя і слова” я подам збірку пісень і оповідань про гуцулів, записаних мною на Покутті, а висміваючих найрізніші прикмети гуцулів. На Підгір’ї, а не між гуцулами, повстали й пісні та оповідання сатиричні про бойків, в тім числі й ті, що їх приводить д. Охримович і що звісні вже були зі збірки Головацького (гл. його передмову, Нар. п'єсни 1,717-722). Ці пісні відомі на всім Підгір’ї, а приведена д. Охримовичем під ч. 2 — прямо мандрівна, бо стрічається напр. між краков’яка-

¹⁾ Правопис і мова в цій статті — модернізований.

ми в такій формі:

Umar Maciek umar i lezy na desce,
Gdyby mu zagrali, podskoczył by jesce.

Ця співанка є немов би відгомін широко розповсюдженої по світі, а також і в нас, пісні про живого мерця (гл. про неї Н. Сумцов, Песни о живом мертвце, Київська Старина 1894, т. XLIV, стор. 440—458). Пісня ч. 30 тільки удекорована бойком; в Нагуєвичах її співають так:

Ой ішов я з Коломиї та й впав у помиї,
Та не дали загинути дівки чорнобриві.:

Очевидно, що крім невинного гумору, ніякої сатири тут нема. Насмішливі пісні й оповідання про бойків наведу в дальших книжках “Життя і слова” в рубриці: “Із уст народу”. Тут додам ще, що не всі пісні про бойків подиктовані погордою підгірян до тих сусідів; звісна в Устіяновича співанка:

Ой піду я меже гори там де жилют бойки,
Там музика дрібно грає, скачут по легойки —
вказує їх, як веселий, танечний народ.

Пісня ж, на яку д. Охримович покликається як на доказ ненависті між гуцулами й бойками, вже на перший погляд виявляється витвором не-гуцульським (автор чи співак звертається до гуцулів у другій особі), але власне підгірським і є їдкою інсинуацією зверненою однаково проти бойків як і проти гуцулів.

Як собі вяснити оту нелюбов між підгірянами і бойками (а також гуцулами, лемками)? Я думаю, що вияснення історичне, немов би ця нелюбов є відгомоном іншого походження бойків, досить проблематичне. Не ходячи далеко за прикладами, вкажу на таку ж нелюбов між польськими “гуралями” і долиняками; на тій нелюбові основана польська популярна людова оперета: “Krakowiacy i górale”. Аналогічних прикладів по всім світі можна найти дуже багато. Мені здається, що найпростіше вияснення лежить в різниці способу життя і ступні цивілізації.

Гірняки у нас, як і деінде, здавна провадили життя більше скотарське ніж рільниче, заховали до наших днів

багато таких архаїзмів у мові, одежі, способі життя, формах сім'ї, звичаях і віруваннях, приладах господарських і т. і., що на долах давно пережилися й попали в забуття. Наведу тут тільки деякі, більше звісні речі, як викручування живого вогню, замиливання до бронзових оздоб і пра-старі форми металургії у гуцулів, свободне співжиття родинне і низький ступінь полової моральності у них же, що їм у покутян головно з'єднало назву "погана Гуцулія". У бойків також є чимало таких культурних пережитків, що разять підгірянина, як напр. курні, чорні та нечепурні хати, в маслі варені сорочки, життя величими сім'ями (з другами) в спільній хаті, відмінний від підгірського одяг, довге на плечі спадаюче іноді заплітане в коси, або зав'язуване вузлами волосся і т. д. Дуже вірно замітив Тайлор (*Anfänge der Cultur*), що між племенами, а навіть частинами одного племени, котрі різняться між собою ступнем культури, повстає звичайно така нелюбов, при чім плем'я, що поступило далі в культурі, приписує запізненому, темнішому, між іншим також таємну, магічну та чародійську силу. Що наші підгірянє приписують власне таку силу бойкам і гуцулам, базуючись на тому, що в горах задержалося досі далеко більше віри в таку темну силу, ніж на долах, — це діло досить відоме й буде ще більше стверджене матеріалами, котрі ми з часом опублікуємо в "Житті і слові".

Виходило б із того, що нелюбов підгірян до бойків може не мати нічого з назвою "бойки", що згірдний відтінок міг перейти з людей на назву, яка первісно могла не мати такого відтінка. А в такому разі гіпотеза Партицького про кельтське походження цієї назви (це ще не значить, що й самих мешканців наших гір) видалась би мені більше правдоподібною, ніж вивід д. Верхрадського. Коли справді є сліди, що кельти-бої були в наших горах, то їх назва могла лишитися в пам'яті люду, хоча самі бої і потонули в хвилях історії. Пізніші поселенці, що засіли цю землю, не називали себе боями, але підгірянє, давніші сусіди боїв називали їх ім'ям своїх же братів-русинів, що засіли в горах. Таким способом вияснилось би те дивне

явище, що підгіряни називають гірняків бойками, а ті й чути не хочуть про цю назву.

Щодо філологічної гіпотези д. Верхратського, то він тільки в 278 ч. “Діла” висловив її докладно, і до тих його виводів я хочу додати пару слів. Д. Верхратський відкидає вивід частці “боє” з бо + і + е, але виводить її з бо + пня займенного е (того самого, що лежить в основі еге + е + е) аналогічно до того, як з бо + а утворилося “боя”, а з ба + а повстало “бая”. Д. Верхратський додає, що частістю “бойє” стрічав також у формі “бойє” в значенню ja, richtig! (бойє, маю ще купити соли!), але форму з одною йотою і з наголосом на о вважає єдино правильною; вона тільки при помочі т. зв. людової етимології була приведена в зв’язок з бо — і — е, яким на ділі не має нічого спільногого.

Цей вивід здається мені однаково бистроумним, як і вірним. Що ж до аналогій приведених д. Верхратським, то частіці “боя” мені не доводилося ніде чути, що ж до частіці “бая”, то її уживають в Нагуевичах, але тільки як частіці “бая”, то її уживають в Нагаєвичах, але тільки як контракцію з уживаною також “ба-ая”. Частіця “ая” уживається також сама без “ба”, але коли її поставимо в зв’язок з гуцульським “а-йик” (а-як) і з підгірським “а-якже”, то хто знає, чи не ближчою буде етимологія її з “а-як”. Покійний Огоновський виводив її з а - і - а, а-й-а.

Щодо частіці “бóйе, бóйе, бóйé”, то я чув її також в горах (Лолин пов. долинського, Климець пов. стрийського, Урич того ж пов., Смільна пов. самбірського (як і на Підгір’ю). В Нагуевичах (пов. дрогобицького) уживається форма “бóйе” (найчастіше в звороті): “та бо й боє” — ganz richtig! ja freilich!. Цікаве, що цієї частіці вживають у значній частині Підгір’я (пов. самбірського, дрогобицького, стрийського), а не вживають в значній частині властивої Бойківщини. Нема її в південно-східній Бойківщині сумежній з гуцулами. О. Небиловець з Перегінська (пограниччя калуського пов.), що живе там уже кільканадцять літ, запевняв мене, що там того слова не чув ніколи! Так само не чув я його в пов. турецькім і на по-

граниччі ліського, т. є. власне там, де на думку д. Верхратського мала первісно повстати назва бойків.

Відомо, те, що я або хтось другий не чув цього слова, ще не можна вважати повним доказом; може хто не будь інший чув його. Та покищо я позволю собі ставити скромний знак запитання щодо географічного розширення частини "бое". Цей бік питання може тут бути рішаючий, бо коли б показалося, що частиця "бое" вживается не у всіх бойків, а також ще у значної частини підгірян і долян, то правдоподібність гіпотези д. Верхратського значно ослабла б.

Не треба, здається, й додавати, що ця головна гіпотеза (походження назви бойко від "бойе") не є нерозривно зв'язана з другою, додатковою гіпотезою д. Верхратського, що прозвивка "бойки" повстала "на межовині, там де стикаються бойки з лемками". Мені здається, що ця друга гіпотеза д. Верхратського не вдергиться, а то головно тому, що власне такої межовини між бойками і лемками зовсім нема. Зауважив це вже пок. проф. Коперницький, об'їздиши наші гори, що оскільки між бойками і гуцулами видно різкий контраст і в мові, і в одежі, і в способі будування хат, остільки між лемками й бойками такого контрасту нема, так що понад усім горішнім Сянном, від Сянока аж до Дидьови бачимо ненастяні по-вільні переходи й відтінки від лемків до бойків — і в одежі, і в способі будування хат, і в діялкті. Мені доводилось жити пару разів по кілька неділь в Дидьові (крайній захід турецького пов., тоді ще село це належало до ліського повіту), але ані частині "бое", ані якогось особливого передразнювання лемків там я не чув. Подаю ці свої спостереження з усякою резервою; було б пожадане, щоб д. Верхратський не ограничувався на висказанні й дотеперішнім мотивуванні своєї гіпотези, але доповнив те своє мотивування в зазначенім тут напрямі. Кожний мовний матеріял поданий під цим кутом, розширить наше знання рідної мови, поглибить пізнання рідного народу').

¹⁾ Дальші матеріали, зібрани в 30-их рр. С. Рабіївною ("Dialekt Boj-

ków”, Sprawozdania P.A.U. 37, Kraków 1932, No. 6) M. Скориком (“Про назву бойки”, Літопис Бойківщини, т. I, Самбір, 1931, стор. 6—23) та Яр. Рудницьким (“Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny” Львів 1939, стор. 3—7) потвердили гіпотезу про походження назви “бойко” від “бойс”. (Редакція серії).

СЛІДИ РУСИНІВ У СЕМИГОРОДІ

З першого тому “Історії України-Руси” М. Грушевського (друге вид. з року 1904, ст. 197-8) знаємо дещо про існування русинів у Семигороді*). Вважаю не зайвим навести тут весь цей невеличкий уступ із книжки шан. професора, бо в ньому маємо в короткім нарисі зібране все відоме до сі про значну частину нашого народу, що довгі віки прожив в країні з природи дуже багатій і гарній, як рідко котра в Європі, прожив на досить високім ступні цивілізації, як здається, вигиб майже безслідно в першій половині XIX в.

“В Семигороді, — читаемо у проф. Грушевського, — вже нема русинів. Вони згинули, можна сказати, на нашій пам’яті, ще на початку минулого століття мали бути їх останки. Слід русинів зістався тут тільки в численних хоро- і топографічних назвах, на цілім просторі Семигорода, у всяких мадяризованих, румунізованих і германізованих назвах, як Oroszi, Oroszfalva, Oroszhegy, Rusesti, Rusielu, Russdorf, Reusdorfel, Rusz, і т. ін. Орографічна і топографічна номенклатура Семигорода взагалі зраджує колишню слов’янську колонізацію осілу і культурну від початку. На це вказує факт, що експлоатація соляних і рудних багатств семигородських гір іде від слов’янських осадників: **окно, баня** — слов’янські назви для соляних і рудних ям, солянок — ці слова в мадяризованих і румунізованих назвах повторяються дуже часто. В документах ці слов’янські елементи виступають, відколи починається для Семигорода документальна історія — в XII в., а численні “руські назви” на території Семигорода виразно вказують,

*) В цілій студії І. Франка й цитатах із М. Грушевського зберігаємо авторову термінологію “русин”, “руський” у значенні “українець”, “український”. *Редакція.*

що той слов'янський елемент у певній частині був руським. Документальні сліди руського імені маємо від XIII в., пр. гора Ruscia в грамоті 1228 р., місто Forum Ruthenorum засноване на початку XIII в., а тепер показується, що Bisseni актів XIII в. теж можуть означати русинів. Ще в XV віці було тут чимало русинів, як бачимо із згадки папської булли з 1446, в якій читаємо: “Quod in regno Hungariae illiusque confinibus et Transsylvaniae partibus nonnulli Rutheni nuncupati gens quidem satis populosa et grandis numero existant”. (Цитовано у Катона: Historia critica Hungariae ducum XIII, р. 1497”).

В просторій ноті ч. 38, доданій до цього уступу на ст. 520—1 “Історії” проф. Грушевського подано досить багату літературу цеї теми, починаючи брошурою Вольфа “De vestigiis Ruthenorum in Transsilvania”, виданою 1802 р., в якій автор описав останки русинів у селах Reussdorflein, Великий і Малий Чергед і Бонград. Вольф начислив 130 родин, але його рецензент із р. 1807 підніс це число до 200. Із новіших праць найважніші Реслера “Rumänische Studien” 1871, Кочубінського і Піча “Die dacischen Slaven”, які оперли згадку про руську колонізацію Семигорода на фактах”. Мабуть ці факти занадто малочисленні і допускають різне толкування, коли на думку проф. Грушевського “справа ще не порішена остаточно”. Отим то вважаю не зайвим подати тут декілька фактів і спостережень із трьох публікацій, із яких одна — місцева, семигородська, друга віденська, а третя з р. 1595 на стільки бібліографічна рідкість, що хоч автор твору, поміщеного там на першім місці і в титулі, без сумніву поляк, книжка не названа в польській бібліографії Естрайхера, який знає однаке цього автора, Броневського, і наводить одну його німецьку публікацію.

Перша з тих публікацій, невисказаних, як мені здається, дотеперішніми дослідниками питання про русинів у Семигороді, має наголовок: “Deutsche Sprachdenkmäler aus Siebenbürgen. Aus Schriftlichen Quellen des zwölften bis sechzehnten Jahrhunderts, gesammelt, von Friedrich Müller, Gymnasialdirector in Schaessburg. Herausgegeben vom Verein für Siebenb. Landeskunde. Hermannstadt 1864”, 8°, ст. XXXII.—

236. Опубліковано в ній 122 пам'ятки, із яких найбільша частина — реєстри місцевостей та осіб, значна частина виписок із цехових книжок різних ремесел, метрик і реєстрів різних шкіл та бурс, є дещо судових актів, купецьких кореспонденцій, а тільки найменша частина і то найпізніших має літературне значення (уривки, толкування і пояснення недільних євангелій, писані коло р. 1536 і молитва про бджоли, писана коло р. 1570). Все це пам'ятки писаної місцевої німецької мови, вибирани із старих писань або з друкованих книжок з метою переважно лінгвістичною і без спеціальної уваги на їх культурно-історичне значення. Легко зрозуміти, що з багатьох реєстрів імен і назв, які мав під руками редактор книжки, він вибирав тільки те, що вважав за важливе для своїх лінгвістичних інтересів, а поминав усе чи то слов'янське, чи мадярське, чи румунське. Коли однак не зважаючи на це книжка має досить інтересного матеріалу для нашого питання, то це можна вважати доказом елементарної ендосмози руських елементів німецьким, яких новочасний дослідник не здужав уже розпізнати і вилучити. І так уже в першій збірці, ст. 1—7, що містить назви місцевостей, країв, народів, осіб, рік, гір і т. ін. до кінця XIII в. стрічаємо кілька разів назву **Шибин** (*Scybin, Zibin*) обое під р. 1201, *Sibin* під р. 1211, *Cibin* під р. 1212, *Zebin* під р. 1223 (усе в збірці “*Siebenbürgisches Urkundenbuch von Teutsch und Fîrnhaber*”. Wien 1857). Шибин очевидно слов'янська назва, від пня шиб, що заховався досі в чистій формі в польськім слові *szyb* у значенні правильно викопаної ями з гірничию метою. В руській мові цей пень заховався в назві озера **Шибене**; можливо, що також у словах шибениця, шибнути і в польськім *szybować* у значенні літати. Назва нашого гуцульського озера заховалася дуже докладно також у Семигороді в назві місцевості, може також гірського озера *Scybinium*, згадана під р. 1310. Там же згаданий також під рр. 1119—96 *Cibiniensis praeceptor*. Мабуть осередком первісно руської людності було місто *Cibinium*, якого назва ще в першій половині XVI віку держиться обік німецької назви Германштат. Взагалі маємо підставу припускати, що людність відома

в тім часі під назвою Ciculi, це були русини. Автор цитованій далі, докладно відрізняє їх від мадяр і від волохів і від панонців, не говорячи вже про німців.

Під р. 1206 згадано Chrapundorf, де Храпун — очевидно руське слово, der Schnarcher. Під р. 1285 маємо знов Krapundorf. На першій стороні згаданого під р. 1211 Borza aqua, ріка **Борза**, і там же Borza tegga, очевидно поріччя тієї ріки, а під р. 1218 стрічаємо Burza, під р. 1222 Bursza, під р. 1223 Boza, під р. 1225 Borze, під р. 1231 Bortze, під р. 1232 Bogsze. Пор. борзії комони “Слова о полку Ігоревѣ” і галицько-русське борзо в значенні скоро.

Під р. 1207 у тій самій віденській збірці документів стрічаємо місцевість Karako. Під р. 1289 вона зветься вже Kogokou, під р. 1322 Crassov. Чи маємо тут назву утворену від мітичної слов'янської постаті Krakа чи від слів крок або кроква, все таки в формі Kogokou маємо приклад характерного українського повноголосу.

Під р. 1219 у тій самій збірці документів стрічаємо Bundrow locus. В скобці біля цеї назви зазначено редактором може варіант того самого документу Dumbro і додано, що так називалася також ріка **Думбрі**, це очевидно руське дуброва з характерною для панонського наріччя носівкою на у. Далі побачимо, що панонці жили в Семигороді ще в першій половині XVI віку.

Під р. 1222 стрічаємо Clus, а обік того в скобках Kolos-Monostor. Коли Clus і Kolos (воно живе досі в назві Kolosvar) для нас досі загадкове, то долучене до нього Monostor, це очевидно **Монастир**, і то в безперечно руській і церковно-слов'янській формі. Коли ж пригадаємо, що назва города Kolosvar відповідає німецькій Klausenburg, то для нас не буде ніякого сумніву, що clus значить стільки, що латинське clausa, заперта келія, помешкання монаха. Під р. 1225 згадано вже виразніше Clausiense monasterium, під р. 1232 коротко Clusa, а під р. 1245 Culus. В р. 1275 на тім місці стоїть уже Kulusvar.

Під р. 1233 стрічаємо у перве назву Bistritz. Це очевидно назва ріки **Бистриці**, але також назва положеного над тою рікою міста, якого опис із кінця XVI в. подам далі. Під

р. 1264 стрічаємо цю назву в формах *Bistriche* і *Byztrice*. Під р. 1290 цитований *Urkundenbuch* подає назви *Byzturche*, *Byztwerche*, під р. 1309 бачимо знов *Bistrice*.

Від р. 1265 названо ще вірно місцевість *Wolkow*; трохи вчасніше в р. 1251 її назва записана *Walko*, в р. 1252 *Volku*, в р. 1275 *Volko*. Маємо тут без сумніву назву **Вовків**, тотожну з назвою села, положеного недалеко Львова, в безпосереднім сусідстві Зубрі. Згадана під р. 1268 місцевість *Rodna* нагадує нам українську **Родню**, але може також нагадувати наше Рудно від руди, або бути формою слова рідний. Ця місцевість у тій самій формі згадана ще раз під р. 1310; чи має що спільногого з нею згадана під р. 1312 місцевість *Rodnold* або *Radnoth*, не беруся рішати.

Під р. 1315 згадується ця місцевість *Mosna* — руське слово **Мошна**, здрібніле мошонка. Та сама місцевість згадується під р. 1317 у попсованій формі *Noszna*. Місто **Мошна** відоме також в Україні. Під р. 1359 згадано ту саму місцевість під назвою *Mushna*. Під р. 1318 згадано місцевість *Zalatna*, яка 1336 і 1361 р. стрічається у формі *Zalathna* з додатком “*in medio Saxopum Cibiensium adiacens*”. Очевидно маємо тут церковно-слов'янське **Златна**.

Того ж самого р. 1318 згадана також місцевість *Olcina*, що треба читати по нашему **Ольшина**. Ця місцевість стрічається 1361 р. вже в попсованій формі *Oltzna sedes*, а в топографії з першої половини XVI віку бачимо її центром саксонської околиці, до якої належить 12 сіл (*Olczna sedes, pagos habet duodecim*). Нотую ще під р. 1349 назву самої місцевості в формі *Alczina*. Що згадану під р. 1332 місцевість *Bwzd* треба читати **Будз** і бачити в ній назву від свіжо витисненого очевидно сира, це видається мені досить правдоподібним. Так само не беруся рішати, чи згадану під р. 1324 назву *Sytne*, яка під р. 1343 виглядає *Zytne* не треба читати **Житне**. Безпосередньо руське походження вказує під р. 1309 місцевість *Rosz*, а також згадана під р. 1330 місцевість *Ruzmark*, яка ще вчасніше під р. 1330 згадується в формі *Ruhmark*; ще раз стрічаємо цю назву — під р. 1349 у формі *Ruzmargc*, а під р. 1377 *Reiszmarkt*.

Слов'янське походження має очевидно також назва

місцевости Wrbow, згадана під р. 1291, хоча форма з півголосним р вказує радше на чесько-панонське, ніж на руське походження.

Не зайвим буде зазначити, що й назва другого обік Германштату головного міста в Семигороді, Кронштату, первісно звучить Когона. Не зважаючи на латинське походження цієї назви, вона все таки супроти німецького Krone має без сумніву слов'янський, не спеціально руський повноголос. Треба зазначити, що назва Когона для цього міста появляється пізніше від первісної назви Brasum, пізнішої Brassovia під р. 1331, а в формі Coron'a під р. 1336, 1355 і пізніше.

В другій половині XIV. віку стрічаємо пару разів місцевість **Богач**, і то під р. 1359 у формі Bogacs, під р. 1366 у формі Bagach.

В першій половині XIV. віку стрічаємо кілька разів назву місцевости, що з часом зробилася також одним із головних міст Семигорода. Під р. 1315 вона являється в формі Medgyes, під р. 1318 Medyes, а під р. 1402 знаходимо форму, здається близччу до первісної руської назви Medwisch, що відповідає руському **Медвіж**, т. зн. медвежий го-род. Порів. назву галицько-руського села Медвежа.

Оцим на мою думку вичерпано топографічний матеріял із XII — до початку XIV. віків, який дає нам книжка Ф. Міллера. Поміщені в ній реєстри особових імен і прізвищ дають значно менше матеріалу, та все таки й тут знайдеться дещо непозбавлене інтересу. Слов'янське походження нагадують такі прізвища, як Petrus Smerstozil або Smerstoczil згаданий у метриці германштатської парафіяльної церкви перед р. 1400, якого назва нагадує радше руське **Смертохил** або Смертьточів, ніж яке будь німецьке слово. Так само згаданий у тій же метриці Petrus Czopp нагадує радше руське слово чіп, у старій формі чол, ніж якенебудь німецьке слово. Згаданий під р. 1367 у реєстрі германштатських кожум'як Jacobus Hentmannisse найприродніше відповідає руському гетьманище з панонською носівкою. А вже без сумніву руськими назвами треба вважати такі, як згаданий під р. 1372 Nicolas Baran та згадані

під рр. 1412—13 *Andreas dictus Rymer i Petrus Ywan*. Під р. 1465 поміщено коротенький реєстр осіб, описаний германштатським бурмістром, що називається *Nikolaus Rwsse* — безсумнівний слід його руського походження, хоч його визначне становище в німецькому місті свідчить про те, що він зачисляв себе до німців. Без сумніву руську форму має назва *Vgrinus* (Угрин), згадана під р. 1291. Можна бачити русина під назвою *Georgius Leynczyk*, згаданою під р. 1389, пор. руську назву **Лейчак**, як називався руський посол до віденської державної Ради з р. 1848. Так само назва *Petrus Sculak*, згадана під тим самим роком, може значити руське слово шуляк, пор. шуліка (*Sperber*), шульок (*Kolben* у рослин). Не менше правдоподібно треба бачити русина під назвою *Paulus dictus Chlisth*, пор. українське хлист, хлистати. Треба додати, що в документах із р. 1219—1223 кілька разів згадується *Vgrinus Colocensis archiepiscopus*.

Варто зазначити руське походження таких титулятур для означення суспільного становища, як *Vayvoda* (воєвода), *Bladicz oder Bischof* (владика), *udvarniki* (посідачі хліборобських дворів) *pristaldus* (пристав). Цікава з багатьох поглядів грамота короля Андрія II з р. 1219, а власне письмо до Йоана архієпископа стригонського (*Strigoniensi*), в якім король жалується на те, що многі nobilium regni, satellites Satanae расем pertubantes Hungaros hostiliter affligunt. (оп. cit. ст. 13). Це доказ на те, що згадана тут шляхта була місцевого не мадярського походження і ще в початку XIII в. ворожо ставилася до зайшлих мадяр. Тим самим письмом король надає канонікам землю Вінч cum uduarnicis nostris et eorum, haeredibus in perpetuum possidendam. Тих удварників вичислено 26, між ними стрічаємо прізвище *Cuzma* (Кузьма). Воєвода *Leuke* (може Левко?) може ввести каноніків у посідання цеї маєтності Під р. 1223 згадана *terra Borotnik*, пор. назву галицького села **Бортники**, а під р. 1228 *Csuzberez* — **Чужбереж**. Під р. 1219 згадано обік *locus Bundrow* (*Dombro*, дуброва) також *locus Paztuh* — пастух. Декілька географічних назв має закінчення *potac* або *patac*, пор. наше потік, прим. *Egwerotac* (ст. 24).

На цьому обмежую свої уваги до матеріялу поміщеного в збірці Ф. Міллера, не маючи претензій вичерпати з неї всього цікавого з культурно-історичного погляду. Зверну увагу особливо на лист Самійла, семигородського єпископа, з Константинополя, очевидно родовитого семигородця, може навіть русина, який 6. серпня 1453 р. обертається іменем своїм і ще одного “владики або єпископа” (*Bladicz oder Bischoff*) до германштатської міської ради, німецькою мовою з поздоровленням і досить просторим оповіданням про здобуття Константинополя турками (ст. 62—5). Лишаючи це оповідання для пізнішої публікації, подаю тут у перекладі першу точку статута кронштатських кушнірів із р. 1528, в якім сказано: “Перш усього постановляємо, щоб нікого чужого не допускати до цеху, хто не має письменного посвідчення, що він здібний до праці і не ошуканець (*validus et non spurcus*) і кожний, хто вступає до цеху, має дати чотири золоті угорські і два камені (*talenta*) воску”.

Мавши нагоду на короткий час використати згадану вище книжку “Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens”, що творить XV том другого відділу “Fontes regum Austriae-sacrum” (вид. у Відні 1857 р.), подаю з неї інтересний історичний епізод із панування короля Андрія II, який підпісувався також королем *Galliciae Lodomeriaeque*. Цей король в р. 1211 надав монахам хрестоносцям із шпиталю св. Марії в Єрусалимі, німецької народності маєтність “*terram Borza nomine ultra sylvas versus Cumanos, licet desertam et inhabitatam*”. Король надає їм цю землю “*pacifice inhabitandam et in perpetuum libere possidendam*” для розширення границь держави. Він позволяє їм із золота й срібла, яке знаходиться в тім краю, часть (не означену більше) давати до королівського скарбу, а решту лишати собі. Дозволяє їм вільні торги й доходи з торгів, дозволяє їм будувати деревляні замки і деревляні городи для оборони від куманів. Жаден воєвода не має над ними влади, крім короля. Вони самі вибирають собі суддю, а король від себе додає: “*Nos vero praemissos cruciferos in possessionem supra dicta terra Borza per pristaldum (пристав) nostrum Jura po-*

mine iussimus introduci". Він має обіймати цю землю відповідно до границь, означених воєводою Михайлом і детально описаних у документі. Між тими границями названо ріки Alt (пор. укр. Альта) і Борзу (ст. 8—9).

Німецькі хрестоносці, що стояли під спеціальною протекцією римської курії і мали від неї признану незалежність від усіх духовних властей Семигорода та Угорщини, поспішили зайняти надану їм королем посілість. В р. 1212 король потверджує зверхність брата Теодорика, якого вибрали собі самі монахи, і застерігає, що вони повинні з нової срібної монети вибиваної з місцевого срібла, віддавати до королівської каси стільки, "quod sufficiat populo ibi conversanti", упоминає їх, "ne populus ibi habitans ab eis in aliquo gravetur" — отже видно, що земля зовсім не була пуста, але досить густо залюднена, — і пригадує їм, що вони як вояки й монахи супроти ненастаних нападів куманів кожного дня повинні бути готові на смерть в обороні краю (ст. 10—11).

Семигородська єпархія, певно не без впливу римської курії, зразу поставила себе досить прихильно до німецьких монахів-хрестоносців. В р. 1213 семигородський єпископ Вільгельм признаючи, що вони свою землю "a quotidianis paganorum incursibus defendunt, se omnibus periculis subientes", надає їм право побирання десятини від усіх мешканців з виїмкою тих мадяр або сікулів, які б часом оселилися в тім краю (ст. 11).

Це надання на просьбу монахів потвердив папа Григорій у Римі письмом із 19. квітня 1218 р. Чому так пізно, не можемо сказати. Очевидно досі хрестоносці сиділи на своїй землі зовсім безпечно і ніхто не чіпав їх. Здається, що відносини їх до короля протягом цих десятюх літ були хоч може не зовсім добре, та все таки зносні, коли король у р. 1222 потверджує їх знов у їх посілості на Борзі, та вважає потрібним докладніше означити їх повинності. Він постановляє, що з золота й срібла, здобуваного в їх посілості мають давати половину до королівського скрібю, а для оборони проти куманів мають будувати кам'яні замки та городи. Король надає їм нову посілість, у яку

впровадив їх “Pristaldus noster Fataletus”; між границями тої посілості названо “terminos Brodnicorum”. Надто монахи одержали від короля право на ріках Альті та Мароші держати по 6 кораблів для перевозу соли, яку одержували задармо з королівських копалень, “quaes Acana” (Окна) vocantur”). Це надання потвердив папа Григорій письмом із 19 грудня 1222 р. згадуючи при тім, що монахи за Сніговими горами відбудували на ново замок, названий Ситебург для оборони від куманів (ст. 19—21).

В р. 1223 зайшла невеличка зміна в організації монахів. Вони одержали право вибирати з-поміж себе архіпресвітера або декана, якого за порученням ягерського єпископа мав затвердити папа. Першим таким деканом був брат Герман (ст. 21—22). В р. 1223 відносини між монахами хрестоносцями і семигородською єпархією починають псуватися. В листі до семигородського єпископа з 12. грудня 1223 р. папа Гонорій дорікає йому, що присвоює собі безправно судівництво над німецькими хрестоносцями в Борзі, кличе їх священиків та кліриків на свій синод і силує монахів та їх світських підданих до плачення десятин і інших данин. Рівночасно папа поручає острогомському архієпископові в разі непослуху семигородського єпископа уневажнювати його присуди (ст. 22—23).

Рівночасно почали псуватися також відносини між хрестоносцями і королем. В р. 1224 монахи жалуються королеві на свою бідність, через яку не могли досі зложити йому довжних повинностей (*nullum majestati regiae servitium poterant impetrari*). Король знов розширює їх посілість, визначає їм річно 500 марок сріблом данини для королівського скарбу і обов'язком удержувати трьох поборців і 500 королівських вояків у часі збирання данини. Коли б в часі війни король сам ішов у похід, монахи мають поставити від себе 100 вояків, а коли шле когось іншого в похід за границю, то лише 50. Надто надає їм право вживання ліса Blacorum et Bissenorum спільно з тими ж волохами й печенігами, далі право побирати по старому звичаю від дня св. Юрія, св. Стефана й св. Мартина по 8 день сурою і цією воду) без оплати. Побирати лісовий

матеріал із королівських лісів можуть свободіно багаті й бідні (ст. 29—30).

Але вже 1225 р. прийшло до катастрофи. В початку червня папа одержав від монахів на Борзі зажалення на короля та його погрози й повідомлення, що вони вагаються, чи не покинути їм цей край. Тексту цього зажалення нема, є тільки лист папи до монахів із 10 червня, в якім він згадує про їх жалобу та поручає їм не піддаватися ніяким погрозам і не покидати краю без дозволу папи та їх магістра, обіцюючи притім заспокоїти короля (ст. 31).

Зараз 12. червня папа повідомляє про цю пригоду свого легата в Буді, посилаючи йому копію зажалення монахів (ст. 32). Рівночасно шле до короля просторий лист, із якого довідуємося докладніше про те, що сталося в першій половині 1225 р. Папа пише між іншим: “Frequenter ipsorum fratrum recerimus querimonias, quod ipsos super terra eadem inquietas et frequenter tibi super hoc direxitus scripta nostra”. Очевидно непорозуміння між королем і хрестоносцями тяглися вже довший час, тільки писані свідоцтва про них не заховалися.

Далі оповідає папа, що недавно одержав від монахів відомість, буцім то король з великою юрбою кінних наїхав землю братчиків, обтяжив їх великими поборами вартості 1000 марок і значно спустошив саму землю. Надто він зайняв замок, вибудований монахами за Сніжними горами, викинув із нього братську залогу, при чім деяких братчиків і їх людей королівські вояки повбивали, інших поранили, а деяких ув'язнили. Просьби братів, щоб король дав їм сatisфакцію і випустив ув'язнених, він не услухав, але жалувався папі, що вдираються на землю не даровану їм королем. Монахи заперечили цьому, а тоді король, як твердить папа, зажадав від них, аби вступилися з дарованої їм землі, і додав тяжкі погрози (ст. 33).

Папа ужив усіх способів, аби вплинути на поступовання короля. Одним із найстрашніших способів, якого в тих і в інших часах залюбки вживали церковні єпархи, були внесення незгоди й роздору в королівську сім'ю. Зараз 18. червня папа обертається з листом до королевича

Белі, сина короля Андрія, упоминаючи його, щоб в тій частині краю, що підлягає його зверхності з волі батька, не допускався таких надужить, за які грозить церковна кара (ст. 35).

Король жалувався папі через нунція на те, що хоч дав христоносцям землю й значні привілеї, але вони незадоволені цим агмата таши забрали далеко більше й загрозили королеві, що радше згинуть усі в бою, ніж звернути забране. Незадоволені тим, що не сповняють обов'язків, вложених на них королем, вони переловлюють його підданих та обтяжають їх не належними їм зовсім тягарями та вимушеннями і загалом самі зробилися тяжким тягarem краю (*homines eius capiunt, indebitis eos exactionibus aggravantes et aliis ipsi modis innumeris iniuriosi existentes plurimum et molesti*). Між іншим вони не додержали також умови щодо плачення грошей до королівського скарбу. Король висловлює своє обурення на їх поступування терпкими словами: “*Sunt tanquam ignis in sinu mus in pera et serpens in granis*”. (Вони як огонь у пазусі, миш у місі і гадюка в траві, ст. 36).

Папа листом із 1. вересня поручив двом угорським єпископам розслідити це діло. Чи вони піднялися цеї місії, невідомо. З листу папи до короля з 27. жовтня довідуємося, що король таки викинув христоносців із свого краю, і папа впоминає його покликати їх назад і вернути їм землю над Борзою (ст. 37—38). Король очевидно не послухав його, бо з листу папи до короля з дня 17. лютого 1228 довідуємося, що христоносці зимою вернулися до Риму. Папа знов упоминає короля, щоб покликав їх на їх давнє місце, того самого дня пише також до королевої і до вешпрімського єпископа листи, щоб вплинули на короля в тій справі. Та король очевидно мав досить причин і досить сили волі, устоятися при своїм рішенню.

Тим часом умер папа Гонорій, а його наступник Григорій ще й 1231 р. не покидає справи христоносців. У своїм листі до короля Андрія з 30. квітня 1231 р. він пригадує королеві, що христоносці за свого побуту на Борзі не тільки заселили й управили цю землю, але надто збудували укрі-

плений замок для оборони краю, а коли проти них виступили кумани, з великою силою вони розбили їх і багатьох із них навернули на християнство. Не зважаючи на те, король напав на даровану їм землю, вигнав їх із неї та не послухав пізніших упіmnень папи Гонорія й не хотів навіть прийняти магістра хрестоносців Германа, щоб вислухати його оправдання (ст. 46—48).

Ще в жовтні 1234 р. папа Григорій у листі до патріярха аквілейського грозить угорському королеві інтердиктом або екскомунікою, коли не покличе назад хрестоносців (ст. 58). Ця погроза правдоподібно не була сповнена, бо Андрій умер при кінці 1234 р. Від р. 1235 йдуть документи з підписом короля Белі, і того ж року папа Григорій адресує один лист *venegabili fratri episcopo Симаногит* (ст. 60).

**

Перейду тепер до другої книжки, що в доповненні до зібраного вище документального матеріалу дасть нам жи-віший образ семигородського краю і взаємини його народностей у другій половині XVI віку.

Перейду тепер до другої книжки, згаданої вже бібліографічної рідкості. Вона має титул досить просторий, що звичаєм тих часів, коли була друкована, подає досить докладний огляд змісту: “*Martini Broniovii de Biezdfedea bis in Tartariam nomine Stephani primi, Poloniae regis legati Tartariae descripto, antehac in lucem nunquam edita, cum tabula geographicā eiusdem Chersonesus Tauricae. Item Transsylvaniae ac Moldaviae, aliarumque vicinarum regionum succincta descriptio Georgii a Reichersdorff, Transsylvani, cum tabulis geographicis tam Moldaviae, quam Transsylvaniae. Praeterea Georgii Wernerī de admirandis Hungariae aquis hyppomnemation, addita tabella lacus mirabilis ad Cirknitz. Coloniae Agrippinae, in officina Birckmannica, sumptibus Arnoldi Milii. Anno MDXCV. Cum gratia et privilegio S. Caesareae Maiestatis*”. Книжка формату малого folio обіймає на початку 6 ненумерованих карток, із яких перша містить вище поданий титул із символічним рисунком, де в сяйві міститься ім’я Ісуса в відомій

цифрі JHS із написом довкола: *Nomen Domini turris fortissima*". Друга й третя картка містить присвяту Мартина Броньовського королю Стефану Баторію, датовану "in Tassarlagano pago Tartarico" д. 1. січня 1579 р. На картках 3 і 4 міститься поазбучно впорядкований показник змісту цілої книжки, а на картках 5 і 6 на двох середніх сторонах мапа Татарії й Криму зі значною частиною південної України. За цим іде опис Татарії, написаний Броневським на ст. 1—24. Далі на двох ненумерованих картках на їх середніх сторонах міститься мапа Семигорода, а на сторонах 25—26 присвята королеві Фердинандові, написана Георгієм Райхерсдорфером, на ст. 27—28 лист того ж автора до королівського канцлера, єпископа Николая Олята, датований *Viennae Rappopiae* д. останнього квітня р. 1550, далі на ст. 29—30 *Elegia ad lectorem S. Reychersdorfferi*, а далі на ст. 31—43 його *Chorographia Transsylvaniae*, на ст. 44—45 його ж *Exhortatio ad Sacram Regiam Maiestatam*, далі на ст. 46 присвята опису Молдавії королеві Фердинандові, на ст. 47 коротка промова *Ad lectorem*, на ст. 48 вірш *Moldaviae descripto* й дві епіграми *Yonis Alexandri Brassianoi* й на ненумерованих двох картках на внутрішніх сторонах мапа Молдавії, а потім на ст. 48—53 опис цього краю. На ст. 54 знов покладена коротка латинська вірша *Ad lectorem*, далі на ст. 55—57 віршована латинська дедикація Георгія Вернера твору *De admirandis Hungarie aquis* баронові Зигмунтові Герберштайніві, а на ст. 58 вірш Йоана Людовіка Брассікана до Георгія Вернера. На ст. 59—60 міститься лист Герберштайна до Вернера, а на ст. 61—75 Вернерів опис *De admirandis Hungariae aquis*.

На дальших двох ненумерованих картках міститься детальна мапа Циркніцького озера. Як бачимо, зміст книжки досить різноманітний, у якім звичаєм того часу наукові трактати не обходилися без поетичних прикрас. Не вдаючися в розбір змісту цієї книги, зазначу тільки, що Мартин Броневські два рази як легат короля Стефана Баторія їздив до кримського хана й мав нагоду досить докладно оглянути всі важніші місцевості Криму. Щодо другого автора, Георгія Райхерсдорфера довідуємося з його ли-

сту до єпископа Николая Оляга, що він з поручення короля Фердинанда двічі їздив у посольстві до молдавського воєводи і з нагоди того посольства вже перед тим вручив королеві короткий опис Молдавії. в елегії до читача на ст. 29 оповідається це ось якими віршами:

At ne multa diu narrando tempora perdam, o
Offici referam munera pauca mei.
Regia legati perfunctus numere iussa
Bis per Moldaviae barbara regna tuli.
Perque Getas vexi patriae manda Dacosque,
Qui modo de sylvae nomine nomen habent.
Intimaque Eoi lustravi littora ponti,
Unde vehit roseo Phoebus ab axe diem.

В короткій промові до читача на ст. 47 він знов ось якими словами оповідає про свій кількаразовий побут в Молдавії: “Минулих літ маючи різнородні й прикрі поручення від Його Королівської Милости до молдавської держави я відвував туди посольства й оглянув досить пильно всю ту країну аж до останніх її границь її окраїн і пізнав, наскільки позволяла моя здібність і трудності та обставини, положення та окруження цього краю, який положив собі тут описати географічним способом у короткім написі”.

**

Цитована вище публікація Ф. Міллера “Deutsche Sprachdenkmäler aus Siebenbürgen” дає нам можність трохи близче взглянути в життя й відносини цього письменника. На ст. 17—1 цеї публікації міститься його лист до міської ради Кронштату, в якім він упоминається за кривду двох горожан, що була сполучена також із його власною кривдою, і підписується *Secretarius und Orator etc.*, що позволяє догадуватися, що вже в тім часі (лист датований у неділю перед святом трьох королів р. 1529) він займав досить визначне і впливове місце в своїй рідній громаді Кронштаті.

Свою хорографію Семигорода автор розпочинає історичним оповіданням про початки римської провінції

Дакії, про побіду Траяна над Декебалем, будову кам'яного моста на Дунаю, який Траян збудував для влекшення собі доступу до задунайської Дакії, а його наступник Адріян велів розібрati аж до поверхні води зі страху перед улекшенням варварам доступу до римських провінцій на південь від Дунаю. Далі йде характеристика чотирьох головних народностей, що в першій половині XVI. віку замешкували Семигород. Це посеред усього саксонці, потім народність звана Ciculi, далі мадяри (Hungari) і волохи (Valachi). Подаю тут те, що на ст. 33 говориться про цікулів. “Цікулія, кут Дакії, сумежний з молдавською землею, а мешканці того краю звуться цікулями. Говорять, що вони походять від скитів. Вони живуть на основі своїх законів і обичаїв, а свої уряди розділяють жеребом. Ніхто між ними не вважається нешляхетним, навіть коли власноручно оре або займається пасенням череди. Проте це народ загартований і жорстокий (*durum et asperum*), немов уроджений для війни, який, як здається, мовою, обичаями й одягом не багато різиться від мадяр”. Далі йде досить неясне речення, яке тут подаю дослівно: “*Hi sunt Hunnorum antiquissimi, quos Ciculos appellare malunt quidam, quod e Scytis originem trahunt*”. Видно, що дехто з необізнаних близче зачислював цікулів до мадяр, а інші воліли бачити в них потомків скитів, т. зв. русинів.

“Цікулі живуть розділені на сім околиць, які самі називають оселями (*sedes*), яких назви ось які: Seps, Orboi, Kysdi, Czijk, Gyrgio, Marcus Zeek, Aranyas Zeek, так названі мадярською мовою, найвизначніші між іншими цікульськими містами. Czijk місто з північного боку, а Kysdi на ліво, положене у самих стіп Карпат. З ним сусідує Gyrgo на захід під тими ж стопами Карпат, земля гориста і мало управна (*aspera*) в крайнім північнім куті Семигорода. До Gyrgio притикає Marcus Zeek на південь унутрі семигородської провінції, над долішнім біgom ріки Марош.* Головним містом цеї околиці є Zeckelwasserhel, по-саксонськи Neumarkt (Новий Торг), місто дуже просторе, де часто відбуваються многолюдні сходини цікулів. Мадяри й шляхта в тих околицях подекуди змішані з саксонами, збли-

жаються потрохи до цікулів мовою, одягом та уоруженням. Ці три народності (німці, цікули й мадяри) злученими силами і військом підготованим для воєнної акції, як загально приймається, достачають 90,000 або й більше узброєних. І не тайна те, що ця країна протягом там багатьох століть зазнала дуже багато ворожих нападів, але не було такого часу, в якім би вороги не мусіли уходити з ній з великою своєю стратою".

"Жиуть у тім краю також волохи, але в розсипці і без певних постійних осідків. Вони, як свідчить їх язык, походять від італійців і свою провінцію (Молдавію) називають Флякцією, від якогось Флякса римлянина, що привели в сюди значну колонію для оборони Мезії від Даків".

Далі автор описує головні міста Семигорода, починаючи від **Вараждина**, в якому згадує єпископа Георгія, що був заразом скарбником семигородського королівства; там же містилася мармурова гробниця угорського короля Владислава. В околиці міста **Колошвару** (*Klausenburg*) згадує багаті копальні солі, що достачали її головно для угорської столиці Буди. Головним містом Семигорода автор називає **Шибин** (*Cibinium*, по-німецьки *Hermannstat*), "quae civitas huius regni metropolis est et munitissima, aurique et argenti, regumque omnium longe abundantissima" (ст. 35). Автор оповідає про семилітню геройську самооборону Шибина в часі безкоролів'я по смерті короля Владислава, коли то мешканці цього міста власними силами й коштами не тільки самі остоялися проти різних ворогів, але підтримали також ще інші міста, щоб не підпасти під чужу залежність.

Довкола Шибина міститься сім околиць саксонських, між якими стрічаємо **Reussmarkt** (**Руський Торг**) з десятьма селами і **Olczna** (**Ольшина**) з 12 селами. Церковна організація Семигорода складалася з 8 парафіяльних капітул, між якими бачимо капітулу в **Бистриці** з 23 парафіями, ка-

*) Ані одної з цих назв я не можу пояснити при помочі мадярського словника; в усікім разі вони ані слов'янські ані румунські.

пітулу в Короні з 30 королівськими парафіями і 2 капітули в Шибині, з яких до одної належить 23, а до другої 22 парафії. Недалеко Шибина міститься давня копальня соли в місточку **Вижагна** (від слов'янського вижъгати), яке саксонці прозвали *Salzburg* (ст. 36). **Корона**, по-мадярськи Брашов, а по-німецьки *Kronstat*, славна ярмарками, на які приїздять турки. До неї належать три передмістя, з яких одно заселяють болгари, друге мадяри, а третє саксонські рільники. В тім місті недавно повстала бібліотека, найбагатша на всю угорську державу після розсипки славної бібліотеки короля Матвія Корвіна в Буді. В досить неясних висловах автор згадує про грецьку назву міста *Stephanopolis*, напів варварську *Cronopolis*, мадярську *Brassovia*, панонську *Burgza*, яку “*nostri autem Burgiam volant vel ab ampe cognomine, qui id loci interluit, vel a radice, quasi dicas nostrate lingua Wurczia*”. В околиці живуть німці всуміш із цікулями, але до міста не приймають нікого крім німця (ст. 38).

Чотири милі від Корони лежить кріость **Фогараш**; із неї в р. 1541 підступом упроваджено семигородського воєводу Стефана Майлата, якого турки за справою молдавського воєводи Петра завезли до Костянтинополя і там держать досі в тяжкій в'язниці.

Подано далі опис **Бистриці**. Вона лежить на широкій рівнині, з обох боків має горби покриті виноградниками. Серединою міста тече ріка того ж імені, а чотири милі від Бистриці віддалена оселя **Родна** з багатою копальненою золота. **Медіаш** місто положене в осередку Семигорода, та-кож багате вином і всячими живностями, вславилося авантурою губернатора Людовіка Грітті, що 1527 р., забивши до себе вараждинського єпископа Емерика Чибацького вбив його, і за це обляжений у своїм місті волохами та саксонами був узятий насильно, виведений на поле і вбитий прилюдно разом зі своїми спільнокамі, а його два сини, хоч невинні, були покарані смертю молдавським воєводою.

В Колошварі згадує автор (ст. 39) між мешканцями окрім саксонів та мадяр також панонців, що користуються спеціальною автономією, яку автор характеризує ось яки-

ми словами: “Eam (civitatem) Saxones mixti Pannonibus incolunt, iudicem et consules alternis vicibus quotannis concordibus suffragiis, nec dispari numero eligunt, hi Hungarum, illi Saxonen, suos quisque senatores salutant”. Очевидно були в місті дві, мабуть в основі віроісповідні громади, з яких одна складалася з німців і панонців, а друга з мадяр.

При описі міста **Білгорода**, Alba Julia, що повстало з римської колонії і має тепер німецьку назву Weissenburg, автор згадує, що тут колись жили готи, яких сліди до його часу видні були в численних написах (ст. 40). На захід від того міста серед гір лежить оселя Абругбаня, якої кінцева назва вказує на її руське походження; ця місцевість незвичайно багата золотом і іншими металічнимиrudами. Недалеко від неї лежить друга стара копальня золота **Златна** (Zalathna), яку за часів автора займали волохи. Друга подібна оселя **Керешбаня** за часів автора замешкана була всуміш саксонами й волохами (ст. 42).

Автор кінчить свій опис ось якою гарячою похвалою свого рідного краю: “Est itaque haec nobilissima et opulentissima regio et provincia, pluribus aucta nationibus et incolis, omniumque rerum, quae ad humanum spectant usum, longe refertissima, auro et argento salimque fodinis, ex quibus quotannis ingens thesaurus hauritur, cum viniferis montibus et iumentorum et pecorum ingenti multitudine undiquaque referta. Neque suspicetur quispiam, in tota Europa huic provinciae Transsylvaniae opulentia et amoenitatem esse parem aut usufructu praestantiorem” (стор. 43). По-нашому сказати: “Це найкраща і найбагатша країна, заселена многими народами та мешканцями й щедро наділена всім, що йде на пожиток людям, золотом і сріблом і копальнями соли, з яких що року черпаються величезні скарби, з багатими виноградниками, скрізь благословенна незліченим множеством усякого скоту та худоби. І здається мені, що в цілій Європі не знайдете провінції, що рівнялась би багатством та приємністю і пожиточністю з оцим нашим Семигородом”.

Написано дня 6—8 березня 1911 р.

**

P o s t s c g i r t u m. Оця стаття була написана в березні і в значній часті надрукована в вересні м. р. на основі цитованих у ній джерел. Тоді ще я не познайомився з основною студією проф. А. А. Кочубінського "О русскомъ племени въ Дунайскомъ Залѣсьѣ", що появилася ще 1891 р. в другім томі "Трудовъ седьмаго археологическаго съѣзда в Ярославлѣ 1887" ст. 9—66. Познайомивши-ся з цею працею російського вченого, опертою в значній часті на тих самих джерелах, якими користувався я (окрім книжки Ф. Міллера), вважаю відповідним подекуди доповнити свої спостереження тими, які зібрали російський учений, а надто вказати на добрі й слабші боки його праці, закроеної на значно ширший розмір, як моя розвідка.

Праця А. А. Кочубінського, що займає несповна 60 сторінок великого 4°, розпадається на 15 (властиво 14, бо ч. 5 нема) розділів неоднакового розміру, переважно філологічного змісту, з яких перший (стор. 9—10) нав'язує до давнішої праці автора про надволжанське Залісся і властиво не належить до речі. В другім розділі автор, проступуючи твердження румунофілів про первісне населення Семигорода румунами або валахами, підносить значне число орографічних, гідрографічних та топографічних назв слов'янського походження, які вказують на дуже давнє заселення Семигорода слов'янським племенем (ст. 10—12). Давність того заселення можна означити тим, що в початку XII. в. це населення застала на місці німецька колонізація, що прийшла сюди переважно з Фландрії. Автор вичисляє ось такі назви гір слов'янського походження: **Бик**, **Бистричора** (**Бистрич-гора**, гора з якої витікає Бистриця), **Волкан**, **Верх** або по-волоськи **Верф**, **Дід**, по-мадярськи Det-hegy, de hegy значить хребет або гора; **Діл**, по-волоськи Dealu, та сама назва у галицьких русинів принаймні дрогобицького пов.; **Обрина**, від старослов'янського обръ (скорочене з Avarus), по-чеськи й доси **ovrg**, **obrovsky** (велетенський); **Прислоп** (**Priszlop**) — автор не пояснює цього слова, бо його пояснення може дати тільки чоловік зна-

йомий з гірськими відносинами та місцевостями галицько-руських Карпат. **Прислопами** давно називали ті місця, куди ходили медведі й де на них заставляли пастки, звані **слопами**. Така пастка на медведя, се була колода завішена досить високо на двох деревах над медвежою стежкою; до колоди при помочі відповідного механізму прикріплювано на самій медвежій стежці живе порося на принаду для медведя, який ідучи в ніч стежкою і хапаючи свою мниму здобич мусів сіпнути механізм, наслідком чого колода падала згори і вбивала медведя на місці. Малий прилад такої самої конструкції, зроблений із двох дощок, кілків і дерев'яного язичка, названий **слопець** уживався за моєї пам'яті в моїм ріднім селі для ловлення мишей. Села з назвою **Прислоп** (по-польськи Przysłup) маємо в Галичині в ліськім, горлицькім та калуськім повітах*); далеко більше стрічаємо в горах верхів та облазів з такою назвою; від цеї назви місцевостей походить також родинна назва **Прислопський**. Далі наводить автор назву гори **Руська**, по нім. Russberg, з якої витікає потік **Чорна**; мадярську назву гори Astalko легко вивести від слов'янського **столь**; непевний автор щодо походження назв Batra, Batrina, хоча наросток "ина" йому видається без сумніву слов'янським, а самі близькі до слова **ватра**, яке у галицьких гуцулів значить "огонь". Назву **Ватра** стрічаємо в буковинських оселях **Дорна Ватра** і **Ватра Молдавиця** (Огз. 88).

Щодо рік, то тут стрічаємо поперед усього назви: **Бистриця**, по-нім. Feistritz, в давніх документах Beszterche, **Думбрава**, (старосл. добрava**), в дімінутів Dimbrovitza, доплив Дунаю; автор нагадує багато гір, осель та долин цеї назви в теперішній Румунії і вважає ці назви доказом давнього заселення цілого басейну долішнього Дунаю з лівого боку слов'янами. Назви місцевостей, що походять від слова **дуброва**, польське Dąbrowa, маємо в Галичині та Буковині: **Дуброва 15, Дубровиця 7, Дубрівка 27, Дубро-**

*) K. O. Orzechowski, Skorowidz Galicyi i Bukowiny. Kraków 1872, ст. 67.

**) Буквою ő означено носове "о", у Франка великий юс. Ред.

ви 2. Це слово колись було навіть іменем власним: відомо, що жінка першого польського короля Мешка була чешка на ім'я Дубравка, по-польськи Dąbrówka. Старослов'янська також назва **Злата**, потока, що з лівого боку впадає до Мароша. Мадяри переклали цю назуву на своє Agapuos, що значить “золотий”. Один доплив ріки Самоша називається досі **Красна**; доплив Мароша називається **Лопушник**, від руського **лопух**, **зілля**, якого назва часто приходить також у назвах галицько-русських сіл; і так маємо **Лопухову** в ріпчицькім, **Лопушанку** в бірчанськім, старосамбірськім та турецькім, **Лопушани** в золочівськім, **Лопушку** в ланцутськім, **Лопушну** в 10 місцевостях різних повітів і **Лопушницю** в бірчанськім (Orz. 42). Різні назви гірських потоків в Семигороді мають і досі при мадярських назвах приставку *patak*, слов. потокъ, пр. *Sag-patak*, *Körös-patak* і т. ін. В різних частях Семигороду стрічаємо потоки з назвою *Toplitz*, теплиця. Не догадується автор слов'янського походження ріки *Aluta* або *Oltă*, що в старих документах називається *Alta*, пор. назуву української ріки **Альти**, наведену вище.

В третім розділі (ст. 12—14) автор переходить ряд назв заселених місць із слідами слов'янського походження, серед яких особливо цікаві назви з носівкою, які я вважаю належністю панонських слов'ян, що після мадярського погрому з початком Х. віку склонилися в значнім числі до Семигорода і жили тут ще в першій половині XVI. століття. Таких назв наводить наш автор 7: *Domb*, рум. *Dimba*, слов. *Добъ*, *Dombro*, рум. *Dumbrawa*, слов. *добра*; *Gombacz*, слов. *гоба*; *Golumba*, лат. *columba*, слов. *голубъ*; *Gerend*, рум. *Grind*, слов. *града*, руське *гряда*, *гряди* (поперечні два бальки в хаті понижче стелі над піччю для складавання полін, до сущення конопель і т. ін.); в Галичині стрічаємо це слово в назвах сіл *Гргеда* і *Грядка* львівського і камінецького, та *Грядка* цішанівського пов. *Lunka*, слов. *лака*, цю назуву має в Семигороді 7 осель, у Галичині її стрічаємо в двох селях, у ряшівськім і самбірськім повітах. Старе слов'янське походження виявляють назви *Dyeva*, слов. *дѣва*, *Pestere*, слов. *пештера*, руське *печера*; *Strazsa*,

слов. стража; *Ternavica*, слов. трънъ, руське терен, але **Тернавка**, потік коло Ясениці Сільної, **Тернава**, назва 5 сіл у різних повітах, **Тернівці** перв., **Терновець** тарнівсько-го і **Тернавка**, назва 6 сіл різних повітів, далі **Тернавське**, **Терногора**, **Терноруда**, **Тернопіль** і польські **Тарнів**, **Тарновек**, **Тарновіца**, **Тарновець**, **Тарнівська Воля** і **Тарнівка** (Orz. ст. 83).

Між містами Семигорода стрічаемо **Білгород**, по мад. Fejér-vag, в старих документах *Alba Carolina*, а далі *Vaszaghely*, по слов. Градиште або Гредиште; **Карпік-бanya**, по руськи **Копник**, копальня, і бanya — знач. теж копальня або солеварня, соляна жупа. Назву бanya стрічаемо в багатьох галицьких місцевостях у формах: **Баня** (6 місцевостей різних підгірських повітів), **Баниця** (двох гірських повітів) і **Баниля** (трьох буковинських повітів). Корінь коп, копання стрічаемо в багатьох галицьких місцевостях у різних формах: **Копачі** (2), **Копачинці**, **Копалини** (5), **Копань**, **Копанини** (2), **Копанка**, **Копанки**, **Копки** і **Копятин** (Orz. ст. 36). Одно з найбільших міст Семигорода **Колошвар**, по нім. *Klausenburg*, у старих документах має назву *Kolo* або *Clusa*. Проф. Коцубінський виводить цю назву від слов. ключ, на мою думку не зовсім вірно; на ліпший слід веде нас стара назва *Kolos-monostor*, яка означає замкнений (*clausa*) укріплений монастир. Чи справді народня пам'ять в'яже цю назву з іменем римського цісаря Клавдія, чи може лат. назва *Claudiopolis* була пізнішою комбінацією румунів, не беруся рішати. Без толкування лишає російський учений назву *Kraszna*, руське **Красна**, якої паралелі знаходимо в назвах галицьких місцевостей **Красна** (4), **Красне** (11), **Красноіля**, **Краснопіль**, **Краснопуша**, **Красно-сільці** (2), **Краснославці** (Orz. 38 ст.). Руське походження вказує назва міста *Bistritz*, очевидно німецька транскрипція руської **Бистриці**, так само *Russmarkt* або *Reussmarkt*, в документах *Forum Ruthenogum*, найкращий доказ, що вже в XIX столітті, із якого датується документ із цею назвою, в Семигороді, а власне в центральній його часті, між Германштатом і Білградом відома була національна назва русинів. Слов'янське походження виявляють назви секлерських

міст Pentek (слов. п'яточъ), Csek-Szereda (руське середа). Сюди ж належать мадярські назви *störtötök* (слов'янське чтьврътъкъ, руське четвер), *szambah* (слов. сабота, руське субота).

У четвертім розділі (ст. 14—24) автор зупиняється над слідами добування соли в Семигороді, яке почалося там мабуть іще в передісторичних часах. У початках історичних часів середніх віків це заняття густо-часто в'яжеться з назвами слов'янського, здебільшого руського походження. До таких назв належать: *Szolnok*, що відповідає слов. сольник; *Akna* або *Okna*, слов. окно в значенню копальня, яма, руське вікно, вікнище в значенні глибокої ями. Обі ці назви стрічаємо часто в назвах галицьких та буковинських місцевостей, як ось: **Соль**, **Сольща**, **Солець**, **Солина**, **Солинка**, **Солка** (3), **Солонець** (2), **Солонка** (2), (Orz. 77 стор.), а також **Окна** біля Кіцманя, **Окняни**, **Окно** або **Вікно** (2) і **Оконин** (Orz. 56 стор.). Копальні заліза, якого добування почалося також дуже давно, характеризуються в різних сполучках, як ось *Vanya-bük*, *Vaja-de-fjer* (копальня заліза, рум. *fjer*, з лат. *ferrum*), або в здрібнілих формах *Vanyjka*, *Vanyiczka* (по-руськи банечка). На сторонах 20-21 автор наводить досить довгий ряд (32) мадярських слів узятих живцем із слов'янської, в значній часті з руської мови.

Трохи ширше ст. (22—24) говорить автор про славну в Семигороді копальню золота **Златна**, яку не зважаючи на її слов'янську назву вже в першій половині XVI віку зовсім заселили волохи. При цьому автор цитує відомого нам уже Георгія Райхерсдорфа, однаке в пізнішім виданні від того яким користувався я, при тім хибно називаючи його твір “*Chronographia*” зам. *Chorographia*.

На цьому огляді змісту перших 3 розділів (розд. 5 в статті нема, а зараз по 4 іде 6 на ст. 24) кінчиться для мене інтерес статті проф. Кочубінського, бо дальші розділи (6—15) зайняті виписками з документів та полемікою з різними румунськими та мадярськими вченими, яка для нас має менший інтерес. Завважу лише, що останні 4 розділи

зайняті спеціально питаням про національність т. зв. Едерових русинів, у яких мові, судячи по пробі поданій на ст. 51, проф. Кочубінський не знаходить нічого руського, а за те численні признаки болгарської мови. Далі він збирає систематично свідоцтва про існування русинів у Семигороді, яких на його думку вже в першій половині XVI віку було дуже мало. Важне те, що ті русини в деяких документах називаються зайдлими з Угорщини і належать до протестантизму гельветської конфесії, т. зн. були кальвіністами. Трудно зрозуміти, яким способом російський учений, констатуючи з одного боку присутність руського елементу в Семигороді від XII—XVI віку, а з другого боку майже повну неруськість т. зв. Едерових русинів, власне потомків угороруських русинів-протестантів, рівночасно признає, що саме вони були останніми потомками семигородських русинів і вже в початку XIX в. винародовилися зовсім, перемінившись або в румунів або в мадяр. Є якась органічна хиба в науковій методі праці Кочубінського, яка заставляє його на протязі цілій його статті лишати зовсім на боці українсько-руську мову та номенклатуру при порівняннях із семигородськими назвами, а навіть ім'я угро-руського вченого Антона Годінки писати раз у російськім тексті латинськими буквами *Ant. Hodinka*, а трохи далі по-російськи “Ходинка”.

Головною хибою дослідів проф. Кочубінського я вважаю те, що він занадто поспішно і не розглянувшись в давніших джерелах зідентифікував часто згадуваних у джерелах XII—XVI в. цікулів (декуди їх називають також *Siculi*), що замешкували ще в першій половині XVI в. майже цілу північну частину Семигорода та його східній кут над рікою Борзою (*ultra montes nivium*), з невеличким мадярським племенем секлерів, що живе досі в вилах двох річок Кокелів довкола центрального свого міста Кокельсбурга*). Без потреби також бачить проф. Кочубінський у племені, згадуванім нераз у джерелах під назвою *Bisseni* (чит. Бі-

*) Пор. карту Семигороду, поміщену при хорографії Райхерсдорфа в описанім мною виданні.

шені) варіант до назви Ruthenі; в тім племені, як перевонує нас між іншим також свідоцтво Ф. Міллера, треба бачити не русинів, але печенігів, яких останки в XI в. виперти з українських степів знайшли собі захист у семигородських горах.

З ПОЛЯ ФОЛКЛЬОРУ*)

Хоча зміст книжки: *Nubische Studien im Sudan 1877-78 aus dem Nachlass Prof. Herman Almkvist's herausgegeben von K. Letterstien (Upsala-Leipzig. Herausgegeben mit Unterstuetzung des Vilh. Ekmans'schen Universitaetsfonds 1911. 4-о св. XXXVIII + 280)* лежить оподалік від українських студій, проте я подаю тут дещо з її змісту цікаве для загальних етнологічних студій, а подекуди причасне також до тем відомих і в усній та писаній традиції українського народу. Автор цеї книжки, професор упсальського університету Герман Наполеон Алмквіст умер дня 30. вересня 1904 року, полішивши по собі багатий язиковий матеріал для пізнання нубійського язика та його різнопородних діялектів. Цей матеріал опубліковано в оциму томі за ініціативою професора віденського університету Леона Райніша, нестора студій над язиками африканських народів. Із публікацій цих студій для нас цікаві особливо ті невеличкі оповідання з уст нубійського народа, записані проф. Алмквістом і опубліковані його видавцем у нубійськім тексті, переданим латинкою з рівнобіжним перекладом на німецьку мову. З тих оповідань 4 належить до категорії анекdot про розумного жартуна, одно містить коротенькі історичні спомини, а одно ширше оповідання, що належить до ряду широкого по світі розповсюджених оповідань про мудру жінку. Подаю тут в перекладі на нашу мову всі ті оповідання для вжитку тих, кому не доведеться заглянути до самої книги шведського лінгвіста.

1.

Прийшов чоловік і посватався до дівчини, та вона не хотіла вийти за нього заміж, тому що в нього був дуже ве-

*) Вперше друковано в "Науковому додатку" до "Учителя" т. I, ч. 3, Львів 1912, стор. 43-6. В цьому передруку модернізовано тільки правопис.

Я. Р.

ликий ніс. Чоловік відповів їй:

— Я добрий і благородний чоловік і можу знести всяке лихо.

Чоловік на ім'я Абу Нувас, що був при тім, відповів йому:

— Те, що ти сказав про себе, що можеш зносити всяке лихо, дійсна правда, бо ти носиш свій ніс ось уже 40 літ.

Чоловік засоромився і пішов геть.

2.

Раз побачив Абу Нувас у мечеті чоловіка з бридким лицем, який просив у Бога прощення своїх гріхів.

— Ах, брате мій, — промовив він, — чому ж ти просишся до пекла задля оцього твоєго бридкого лиця?

Чоловік засоромився від цеї бесіди і віддалився.

3.

Одного дня один чоловік запитав Абу Нуваса:

— Коли ти вмреш?

Цей розсердився й промовив:

— Чого говориш мені таке погане слово?

Чоловік відповів:

— Я хотів би через тебе переслати лист до свого батька.

Тоді сказав Абу Нувас:

— Ні, я не знаю дороги до пекла, тому шукай собі іншого для свого листа.

Чоловік засоромився, лишив його і пішов геть.

4.

Раз один чоловік просив Абу Нуваса, аби відвідав його в полузднє задля якогось діла. Абу Нувас відповів:

— Добре.

Чоловік чекав на нього аж до вечера, не рушаючися з місця другого дня здібання Абу Нуваса, він сказав:

— Абу Нувасе, ніколи не бачив я більшого брехуна від тебе; ти мабуть старший над брехунами.

Абу Нувас відповів:

— Так! Чи маєш яке діло до мене?
Чоловік розсміявся і віддалився.

5.

Ось тут, де лежить оце Урді, були вперед вояки Келемона. Надійшли шайджії, побрали багато людей у неволю, пограбили край і пішли далі. Келемон і Фуні поспішили за ними й побили багато з них, поки не надійшов Ізмаїл Паша. Коли цей надійшов, шайджії щезли і в краю запанував спокій. Відтоді шайджії сиділи дома, а деякі нанялися у військову службу до паші і служать вояками й досі. Правління паші добре, а панування шайджіїв було лихе.

6.

Султан і його жінка сиділи коло вікна в своїому замку і повиставляли голови на двір. Під їх вікном стояв жебрак і просив шматка хліба. Цей жебрак був гарний парубок і султан промовив:

— Шкода, що такий молодий і гарний чоловік мусить жеbrати.

Жінка відповіла:

— Це жебрацтво у нього через його жінку.

Султан здивувався:

— Як то через жінку?

Жінка відповіла:

— Від жінки походить і вбожество і багатство.

— Як то, — запитав султан, — то й моє щастя прийшло через тебе?

— Певно, що через мене, — відповіла жінка.

Тоді султан узяв свою жінку і дав її жебрakovі. Цей одначе відповів йому:

— Вибачай мені, султане, я просив у тебе буханця хліба, а не жінки.

Коли одначе султан не хотів прийняти її, жебрак узяв

жінку і вони пішли обоє. Дорогою якою вони йшли запитала жінка:

— Є в тебе дім?

— Є, — відповів жебрак і вони пішли до його дому. В кімнаті сиділа жінка з розкуювожденим волоссям повним вошій і гнид. Тоді нова жінка сказала:

— Вижени оцю жінку геть і відведи її так далеко, аби я не бачила її на очі.

Коли жебрак відпровадив її, султанша ввійшла до хати і знайшла купу лахів. Вона розсунула та розкидала цю купу і знайшла в ній мошонку з дев'ятьма п'ястрами. І з них дала жебракові одного п'ястра й сказала:

— Іди на торг і купи мені мітлу!

Коли жебрак приніс мітлу, вона взялася замітати хату і знайшла збанок повний золота. Тоді вислава свого чоловіка на торг і звеліла йому накупити подушок та килимів. Потім вислава його покликати начальника будівничих, а коли цей прийшов, запитала:

— Чи ти будував султанові замок?

— Так, — відповів цей, а вона сказала йому:

— Збудуй мені на ту саму міру ще більший замок, як султанів.

Будівничий узяв міру, виміряв ґрунт, позвозив будівельні матеріали, а копаючи фундаменти, знайшов великий збан повен золота. Він повідомив жінку про свою знахідку; вона пішла, взяла збан і занесла додому, а потім, коли замок збудовано, виплатила будівничому всю плату ще й з наддатком і відпустила їх задоволених. Тоді вони накупили невільників і невільниць, наповнили ними дім і постановили при дверях євнухів на сторожі, накупили повозів і жили щасливо.

Прибуло 12 кораблів нагружених коштовними товарами з Франції і причалили біля їх міста. Тоді ввійшов до міста окличник і почав кликати:

— Нехай прийде купець і закупить товари нагружені на дванадцятьох кораблях!

Але в місті не було такого купця, що міг би закупити

всі товари через їх дорогу ціну. Коли це почула жінка, сказала до свого мужа:

— Іди закупи ті товари і позноси їх сюди.

Позношено товари і заповнено ними цілий магазин, а жінка виплатила їм усю ціну. А коли розпаковано товари, вона знайшла між ними кілька штук дуже гарної матерії і дала своїм невільницям шити сукні. Пошивши, вони повдягали їх на себе і тоді жінка сказала їм:

— Ідіть до лазні, до якої ходять жінки султанові.

Невільниці пішли саме в ту пору, коли султанові жінки купалися. Вони поздіймали з себе сукні і поклали їх поруч суконь султанових жінок, а самі ввійшли до лазні. Коли султанові жінки вийшли перед ними, побачили, що сукні невільниць були кращі від їх власних. Вони розсердилися, відтяли шматок від сукні одної невільниці, пішли до султана і сказали:

— Ось яке носять невільниці тих людей, а ми, султанові жінки, не маємо такого.

Султан велів покликати начальника купців і запитав його:

— У якого купця продається ця матерія?

Начальник купців почав розвідувати, пішов по місті і знайшов пробу тої матерії тільки в того чоловіка, що перед тим був жебраком. Він узяв пробу, показав її султанові, а цей повелів йому:

— Принеси мені 40 суконь із цеї матерії!

Коли принесено сукні, султан хотів заплатити, але доставець не хотів брати заплати і пішов геть.

— Чому не хочеш брати грошей? — запитав його султан і звелів дати йому чашку кави.

— Це мені ніяка втрата, — відповів бувший жебрак і випиши каву пішов геть. Прийшовши додому він звелів покликати золотаря і сказав йому:

— Зроби мені кілька тарілок золотих, а кілька срібних!

Коли золотар зробив тарілки, бувший жебрак наповнив золоті тарілки сріблом, а срібні золотом, узяв із собою кілька невільниць і свою жінку, і всі разом понесли таріл-

ки до султанового дому. Увійшовши до султана, вони сказали:

— Прийми оці дари!

Султан приняв дари, попросив чоловіка сісти біля нього, і сказав до жінки:

— Підійди ближче!

Вона відповіла:

— Обіцяй мені безпечність! Хочу сказати тобі одне слово. — Він обіцяв, і вона запитала:

— Чи пізнаєш мене?

Султан відповів їй:

— Ні, не пізнаю тебе.

Жінка промовила:

— Я твоя жінка, яку ти віддав жебракові, а оце той жебрак.

Султан сидів засоромлений, а жінка говорила далі:

— Я ж сказала тобі, що добро йде від жінок! Правда, чи неправда?

Султан відповів:

— Правда, добро йде від жінок!

І він обдарував багато того чоловіка та його жінку і відпустив їх у спокою.

Анна Франко-Ключко

РУКОПИСИ ІВАНА ФРАНКА В КАНАДІ

1. Листи.

Колись батькових листів і карток з видами було в мене багато. Батько, куди не їхав, не забував мене і завжди посилає мені чи то картку чи короткий лист.

З його подорожі по Італії я майже щодня діставала вістку від нього. По часті були це картки з видами Італії. Одну картку пам'ятаю: це був міст Ріальто в Неаполі з гарною дівчиною у народнім вбранні, що кокетливо усміхалася до прохожих. Батько написав на картці: "Міст і вид з него, чудові, але такої гарної дівчини, як оце на картці намальована, не стрічав".

Було багато описів краєвидів, кудою тато перейджав, а далі йшли точні описи всього, що батько в цій подорожі мав змогу оглядати. Незрівнянні твори римської культури — старі руїни колишньої величині. Дальше майстерні твори італійської культури, будівлі, різьби, плоскорізьби малюнки, найбільших майстрів світа: Да Вінче, Михайла Ангела Буонаротті, Рафаеля і багатьох інших.

Зокрема мій батько був захоплений видом статуї Мойсея, долота майстра Михайла Ангела. Ця могуча статуя зробила на нього надзвичайне враження, він довго в неї вдивлявся, а потім ще кілька разів повернувся до неї, щоб іще ліпше оглянути і запам'ятати черти лица, вираз ціlosti...

Тоді вже там далеко на полудні зродилася в його голові ідея віддати цю могучу постаті в своїй власній пісні. Немає сумніву, що подібність долі Мойсея, його тернистого шляху до визволення свого народу з єгипетської неволі, — з його власною, надихнули його до написання його безсмертного твору "Мойсей".

Багато карток і листів до мене пропало. На жадання моего брата Петра я майже всі післала разом з моими споминами про батька, до музею у Львові. Але моя посилка не дій-

шла до місця призначення. Пакет, який передала советському консульству в Відні для передачі братові, пропав безслідно.

Ось мала картка з Ліпіка в Югославії, з видами в середині. Туди батька вислано на лікування в часі його тяжкої недуги. Він пише:

“Дорога і люба Гандзю. Отсе тобі образки з Ліпіка, коли хто не покраде по дорозі. Ти не гадай собі, що тут направду так красно, як на образках. Дерева як і на образках, ще голі, на дворі зимно як у нас, а на вулицях нікого і нічого цікавого нема. Маленькі хатки, а між ними гарні віллі, тепер усі пусті. От як потепліє, то тут наїде багато панства, то буде не так, але я надіюсь доти бути готовим і виїхати. Цілуу тебе твій тато.”

Дати немає; здається це було в листопаді 1909 року. Його надія на скоре видужання не сповнилася. Йому не прийшлося там бути довго. Ми в короткім часі по його виїзді після кількох тижнів, дістали алярмуючу телеграму: “Франко в безнадійнім стані приїжджайте забрати його до дому”.

Брат Тарас зараз же поїхав до Ліпіка й привіз батька в дуже тяжкому стані. Його віддали до водолічничої санаторії на Софії недалеко від нашого дому. В Ліпіку, хоч тяжко хворий і безсилий, писання не кидав, хоч тяжко терпів від поступаючого паралічу рук, він ще писав, головно вірші.

Багато цих віршів Тарас спалив у Ліпіку, кажучи, що ці вірші були неморального змісту.

В санаторії батько став поправлятися, але він просив нас, щоб ми його забрали додому, він почувався там погано. Тому що лічення він там жадного не діставав, то й лікар згодився на те й відпустив його. Вдома, хоч ще зовсім ослаблений, взявся завзято до праці. Він або лежав в ліжку відпочивав й обдумував свою працю, або писав. Руки мав спараліковані, то з початку диктував братові

Dopra i moje
Lancovo. Ode TISKANICA
s českou poštou z Čech
Když když jdu se svými
ději a děvčaty. Mluvíme
jednou, což je všechno
českým jazykem, takže mám
na všechny české knihy
které, až do června, mohu
zde i když jdu se svými
ději. Alespoň když jdu
do knihovny, až do června,
mohu tam i když jdu se svými
ději.

Verehrtes Fräulein

Anna Franko

Lemberg Galiciana

Pomíjte = Hanne

Андрієві, або студентам, що голосилися йому до помочі (Лизанівський).*)

Ще два листи, один датований: Львів 3 н. ст. лютого 1915.

Писаний лист лівою рукою, котра з часом настільки звільнилася з паралічу, що батько хоч частинно міг нею володіти й писати напів друкованими буквами. Ось перший лист до Києва, де я перебувала з 1914 року в тітки:

“Дорога Анно. Обергаюся до тебе з прозъбою. Розшукай якого слухача університету й проси його переписати для мене з другого тому “Запорожської Старини” (1835-8) книжки четвертої поміщені там українські пісні й думи з увагами до них. Українські тексти треба пепереписувати слово в слово і буква в букву з усіма знатками, надто проси його переписати “Содержаніє книжок 4, 5, і 6 — усего того буде не богато. Ще треба заплатити за переписуваннє, заплати а я зверну тобі,, як вернеш до дому. Тут я дізнявся, що всі українські видання в Росії заборонені, значить і мій запит до п-ні Черняхівської був безпредметовий. Чи була ти в неї та чи передала мій листок. Може як не тепер то в четвер зможемося на щось путяще. Ти була в Ольги Альбрандт? Може вона бідує та потребує підмотки? В нас стільки нового, що дня 26 січня вмер М. Павлик. Може з сею новиною зайдеш до пані Л. Драгоманової, та спо-

*) В листі до проф. Яр. Рудницького в Вінніпезі п. А. Ключко-Франко подала такі дальші подробиці про параліч Франка: “...Після своєї хвороти, коли прийшов параліч рук, тато зараз же старався цілою намагаю своєї волі відзискати володіння рук, властиво можна навіть сказати, що і від самого початку цього процесу він мочив руки в гарячій воді й просив нас їх випростовувати. Ми навіть прив'язували їх на дощечку на жкийсь час. Але параліч поступав, при чим мав тато сильний біль. Я думаю, що цей параліч рук був наслідком того безперестанного писання, а первовий шок, що започатковував хвороту, поділив спершу на руки, що були перепраньовані й перемучені.

Тато частинно відзискав володіння лівою рукою, а властиво великим і сідуючим пальцем; туди ми всовували Татові перо, а опісля Тато перо сам брав і в цей спосіб дуже скоро він зміг писати. Він писав звичайно сам, коли не було нікого йому до помочі. Спершу помагав і писав під диктат брат Андрій, опісля Лизанівський, що кожний день стало приходив до Тата...” (Лист із 29 листопада, 1956).

вісти її при тій нагоді, що всі листи до Драгоманова, які він забрав від неї, він продав музеєві митрополіта Шептицького, в тім числі й мої, що до котрих друковання я застерігся був перед ним перед кількома літами, а які звернути мені він не хотів без дозволу п-ні Драгоманової. Ті листи представляють для мене деякий капітал, якого я буду доходити, тому хотів би я знати чи пані Драгоманова позволила Павликіві продати ті листи в треті, ще й до того клерикальні руки.

Дн. 13 лютого. Отсе аж сего дня передаю сей листок через вояка. Нового в нас нічого нема, зима весь лютий досить остра, так що я ледви раз на тиждень виходжу з дому до міста. В мами доси не був і не буду поки не потепліє. Не дивуюся, що від тебе нема листа, та все таки було би не зле, як би ти написала, що там у вас діється. Здоровлю тебе і засилаю поклони всім знайомим І. Ф.

Другий лист з дня 24 марта 1915 писаний також до Києва.

Дорога Анно. Вчора я одержав від Бандрівського твій лист, який йому передала Панькевичева, що одержала його невідомо від кого. Він недатований та, здається, давніший від того, який я одержав від молодого офіцера й на який відповів тобі зараз. На деякі твої питання я відповів у тім листі й відповідаю тут іще раз Пані Куч. не була в нас твій лист переслана через експреса а твої річи ми не мали змоги передати її не знаючи ані її назви ані адреси. З мамою я не бачився від часу її відвідення до Кульпаркова д. 17 грудня і не маю охоти ані можности бачитися з нею більше. Про її здоров'я не знаю нічого, та думаю, що вона за той час не хорувала, коли я натомість простудившися й пролежавши в ліжку два тижні все ще не можу прийти до здоровля й цілими тижнями не виходжу з дому. Про Тараса мав я сими днями відомість, що він перед двома тижнями з австрійським військом був в Станіславові з повновластю від Коменди організувати стрільців. Із того можна вирозуміти, що він живий і здоров, не дістався до неволі ані не був обляжений у Перемишлі. Про Петра не відомо нічого нового. Вчора в нас була велика парада Росіян по поводу капітуляції Перемишля, що держався більше як 5 місяців проти вели-

Abbé g. 24 marzo 1915.

з Вічнім або з зачіканим тепер ані думки нема, бо біз
пощові телеграфні звязки перервані.
Не виходи нікуди з дому я не бував також ні в яких знайомих
або мене лише деколи бував Бандрівський та орехто з Мукачівкою або Росією.
Кожного дня я займаюся літературою чисто працею, рад, що можу писати
тихолітньою рукою. За останні роки в мене набралася не мала стирта
рукописів, готових або майже готових до друку. Працюю на запас,
аби дармо не тратити часу, не маючи зможи зробити, якщо доля
не даме письменство, але не тратити віри в його красину будущину.
І. Ф. Здоровлю тебе і всіх знайомих І. Ф.

чезної сили (говорять про 600,000) Росіян. Що ти від
тьоті Сані перейшла на холодну та вохку квартиру, се
мені дуже прикро, та на се в мене тільки одна рада: вер-
тай до дому, коли тобі там так не приємно. Дома все-
таки тепло, сухо та спокійно а від д. 26 с. м. маємо вже
сонячні та теплі дні, хоч земля ще під снігом. Товари-
ского життя між тутешніми Русинами тепер у воєнний
час нема ніякого, всі товариства, книгарні, бібліотеки
школи позамикані, головні представники інтелігенції
або повиїздили з краю (в Відні самих Русинів тепер до
10.000), а з тих що полишилися, багатьох поарештовано.
Про Юзичинську не знаю нічого. Про кореспонденцію з
Віднем або заграницею тепер ані думки нема, бо всі поч-
тові та телеграфні звязки перервані.

Не виходячи нікуди з дому, я не бував також ні в
яких знайомих, а в мене лише деколи бував Бандрівський,
та дехто з молодіжі або Росіян. Кожного дня я займа-
юся літературною працею, рад, що можу писати хоч лі-
вою рукою. За останні роки в мене набралася не мала
стирта рукописів, готових або майже готових до друку.
Працюю на запас, аби дармо не тратити часу, не маю-
чи зможи знати, яка доля жде наше письменство, але не
тратячи віри в його красну будущину. Здоровлю тебе і
всіх знайомих І. Ф.

Ці наведені листи були писані в часі, коли російські
війська окупували Галичину, дійшли до Карпат на полу-
дню, а до Перемишля на захід. В той час я могла піддер-

жувати сяку таку переписку з батьком, спершу через знайомого офіцера, що більш менш стало їздив до Львова, а пізніше я просто виходила на двірець розпитувала вояків, хто іде до Львова й просила взяти лист. Цей спосіб не був зовсім певний, бо мало хто з вояків знатав остаточне призначення свого маршруту.

Воєнні події скоро мінялися, російська війська не вдергалися довго в Галичині, а сполучені німецько-австрійські армії скоро відбили зайняті росіянами позиції. Скупа переписка з батьком урвалася, а в 1916 році прийшла сумна й болюча вістка про його смерть. Телеграма йшла кілька місяців через Віденсь, Париж, Рим, Константинополь, Москву, три місяці пізніше, приніс мені її Микола Вороний.

2. Поезії.

Крім листів у моїй приватній збірці франкіяни зберігає ще один автограф знаного вірша "Блаженний муж":

Блаженний муж, що йде на суд неправих
І там за правду голос свій підносить,
Що безтурботно в соньмищах лукавих
Заціплії сумління їх термосить.

Блаженний той, хто в хвилях занепаду,
Коли заглухла й найчуткійших совість
Хоч диким криком збуджує громаду
І правду й щирість вказує як новість

Блаженний той, кого за те є лають,
Клянуть і гонять і побують камінням,
Нехай побують, нехай лиш не дрімають,
Душі живої не вбивають тлінням.

Блаженні всі, котрі не знали годі,
Коли о правду й справедливість ходить,
Хоч пам'ять іх загине у їх роді,
То кров іх кров людства ублагородить.
23/IV 905

Писаній мін, що є їх на цього
ненадійних
І там де правду засвії відно-
сити,
або дестурбовано в юридичних аспектах
загальні пропозиції та рекомендації.

Писаній тобі, що і хвилях згадую,
Ко із джерелів є підстави до цих відмін
Хорватським Кримом дуже не згоден
І правду є усюди відповідь як відповідь.

Писаній тобі, коли що ти сказав,
Чому і чому і чому Камікса.
Нечай відповідь, нечай нас не згинаєтися,
Дури; чи б він не відповість Тріхія.

Писаній бі, коли не думати що,
Ко із о правді є неподільний ходить,
Хорватськіх земель у їх руки,
Но Крим і Кримськотатарська проблема

23/11/2015

I. Франко високо цінив поезії Шевченка й працював над науковим виданням “Кобзаря”. В мене збереглася одна сторінка з його рукопису, в якому переписано частину “Великого Льоху” й подано примітки. На стор. 95 репродукуємо факсіміле цієї сторінки, передруковуючи Шевченків текст так, як його зредагував Франко для свого видання “Кобзаря”.

ДРУГА ЧАСТИНА
ФРАНКІЯНА НА ЗАХОДІ

Іван Франко
(1856—1916)

Схопилися білесеньки
І в ліс полетіли
І в купочці на дубочку
Ночувати сіли.

II Три ворони.

Перша

Крав! Крав! Крав!
Крав Богдан крам,
Та повіз у Київ,
Та продав злодіям
Той крам, що накрав.

- 4) Прав. вид. в пушку, але позапо
і варіант туту; в чен. вид. до
кого сюва здохло лотку; дікко
го (старофі лоти.)
- 5) Чен. вид. виднієш віде; пушко.

Схопилися білесеньки
І в ліс полетіли,
І в купочці на дубочку
Ночувати сіли.

II Три ворони.

Перша

Крав! Крав! Крав!
Крав Богдан крам,
Та повіз у Київ,
Та продав злодіям
Той крам, що накрав.

Членство
в колективі
змінилося.
Він же відомий
як письменник
і публіцист.
Однак він не
залишив писати
на українській
мові. Він писав
також на російській
мові. Але він
залишив писати
на українській
мові. Це було
зроблено згідно
з його волею.

A. Бідось

ФРАНКІЯНА В БІБЛІОТЕЦІ БРІТАНСЬКОГО МУЗЕЮ В ЛОНДОНІ

I. ПИСАННЯ ІВАНА ФРАНКА:

	Число-знак
1. В поті чола. Образки з життя робучого люду. Львів, 1890 р.	012598.ee.95.
2. Ліси й пасовиська. Оповідання колишнього повномочного. З життя галицького села. 1907 р.	
3. Ліси й пасовиська. Те саме. Видання Товариства "Просвіта". Київ 1906.	
4. До світла. Київ, 1913 р.	12589.S.31.
5. Захар Беркут. Образ громадського життя Карпатської Руси в ХІІІ віці. За редакцією В. Верниволі. Київ-Ляйпциг (1920)	012591.c.14.
6. Захар Беркут. Регенсбург, 1946.	12590.p.43.
7. Перехресні стежки. Повість. За ред. В. Верниволі. Київ-Ляйпциг (1920).	012591.c.13.
8. Твори. До друку виготовив І. Лизанівський. За загальною редакцією С. Пилипенка. Томи: 1—9, 11—18, 22, 27—29. Харків 1925—32.	012265.cc.6.
9. Лис Микита. З німецького переробив 1945.	11588.cc.4.
10. Мойсей. Поема. Ілюстрації О. Савченка-Більського. Париж 1945.	11588.a.60.
11. Вибрані твори. За редакцією Ю. Кобиляцького. (На обкладинці "Оповідання"). Київ, 1946.	012593.df.28
12. Сатиричні оповідання. Київ, 1946.	012593.eee.19.
13. Коли ще звірі говорили. Вибрані байки. Мюнхен, 1947.	012593.d.3.
14. Вибрані поезії. Київ, 1951.	011586.p.35.
15. Мойсей, поема в книзі Д. Донцова "Туга за героїчним", стор.: 67—158. Лондон, 1953.	11060.ee.6.

ІІ. НАУКОВІ ПРАЦІ ІВАНА ФРАНКА:

16. **Апокріфи і легенди з українських рукописів.** Зібрав, упорядкував та пояснив др. І. Франко.
 Том I: Апокріфи старозавітні, 1896.
 Том II: Апокріфи новозавітні, 1899.
Серія: Пам'ятки Укр.-Руської мови і літератури. Видає Комісія Археографічна ЗНТШ.
17. **Студії над українськими народніми піснями** (з музичними нотами). 1907—12.
ЗНТШ тт.: 75, 76, 78, 83, 94, 95, 98, 101, 103—106, 110, 111, 112.
18. **До історії українського вертепа XVIII в.** 1906. ЗНТШ томи: 17—73. 1892.
19. **Святий Климент у Корсуні.** Причинки до історії староруської легенди. 1902—5.
ЗНТШ томи: 46, 48, 56, 59, 60, 66, 68. 1892.
20. **Валаам і Йоасаф.** Старохристиянський роман і його літературна історія. 1895—97.
ЗНТШ тт.: 8, 10, 18, 20.
21. **Азбучна війна в Галичині 1859 р.** Подав і вступом попередив др. І. Франко.
Українсько-руський Архів, том 8. Львів, 1912.
22. **Азбучна війна в Галичині в 1859 р.** 1913.
ЗНТШ т. 114—116.
23. **Хмельниччина 1848 — 9 років у сучасних віршах.** 1899. ЗНТШ тт. 23, 24; 1892
24. **Галицько-русські народні приповідки.** Зібрав, упорядкував і пояснив др. І. Франко. 3 том. Етнографічний Збірник, томи: 10, 16, 23, 24, 27, 28. 1901-10.
25. **Карпаторуська література XVII—XVIII віків.** 1910. ЗНТШ тт.: 37, 38; 1892.
26. **Нарис історії української літератури до 1890 р.** У Львові, 1910.
27. **Русько-українська література.** Чернівці, 1898.
28. **Шевченко героем польської революційної легенди.** Літ.-Наукова Бібліотека ч. 19. У Львові, 1901.
- Ac.762
- Ac.762/11.
- Ac.762/11.
- Ac.762/11.
- Ac.762/11.
- Ac.762/11.
- Ac.763/2.
- Ac.762/11.
- Ac.762/11.
- Ac.762/12.
- Ac.762/11.
- 011900.a.10.
- 11825.ppp.25.
- 017795.bb.16.

29. Громадські шпіхлірі в Галичині 1784—1840. Збірка документів і розвідка д-ра І. Франка. (Причинки до історії економічних і соціальних відносин Галичини в XVIII—XIX вв.). Укр.-Руський Архів том 2. У Львові 1907. Ac.763/2.

ІІІ. ПЕРЕКЛАДИ ЗРОБЛЕНІ ПИСЬМЕННИКОМ:

30. Й. В. Гете: **Фавст**, частина 1-ша. З німецького переклав І. Франко. 1882. 11745.g.6.

ІV. ПРАЦІ РЕДАГОВАНІ ІВАНОМ ФРАНКОМ:

31. Осип Юрій Федъкович: **Писання**. З перводруків і автографів зібрал, упорядкував і пояснив др. І. Франко. 1902. Ac.762/2.
32. О. Роздольський: **Галицькі народні казки**. Впорядкував і порівняння подав др. І. Франко. Етнографічний Збірник, том 1,7. 1895. Ac.762/12.
33. О. Терлецький: **Москофіли й народовці в 70-х рр.** За редакцією І. Франка. 1913.
34. М. Драгоманов: **Старі хартії вільності**. Редактував І. Франко. Львів 1915. 8094.de.70.

V. ПЕРЕКЛАДИ ТВОРІВ ТА ПРАЦЬ І. ФРАНКА НА ЧУЖІ МОВИ:

35. І. Франко: **Притчата за єднорога й нейніяньть блъгарски варианть**. Сборник Министерството Народного Просвещение. 1889. 119000.б.1/13.
36. A voice from Ukrainia. Biographical sketch and translation from the works of Ivan Franko by Percival Cundy. Roland, 1932. 10795.p.34.
37. И. Франко: **“Украденное счастье**. Драма... . Перевод А. Дейча). И. Франко: **Сон князя Святослава**. Драма-сказка. (Перевод А. Островского). В книзі — “Украинская классическая драматургия”, том 2. Стр. 275—441. 1951. 11758.h.75.
38. И. Франко: **Драмы** (“Украденное счастье”, “Сон князя Святослава”, “Будка ч. 27’’). Москва 1953. 11758.h.81.

39. И. Франко: **Мойсей**, поэма, съ предисловіемъ автора. Просмотренный авторомъ переводъ со второго украинского издания П. Дятлова. Вѣна 1917.
40. И. Франко: **Стихотворения**. Перевод с украинского под редакцией М. Рыльского и Б. Турганова. Составил Б. Турганов. Москва 1941.
- 011586.ff.60.
11588.aa.22.

VI. МАТЕРІЯЛИ ПРО ФРАНКА (ЗБІРНИКИ, ЛІТ. КРИТИКА І ДРУГЕ):

41. Привіт Д-ру Івану Франку в 25-ліття ювілею його літературної діяльності складають українсько-русські письменники. З портретом Ювілята. Львів 1898.
42. С. О. Єфремов: **Співець боротьби і контрастів**. Спроба літературної біографії та характеристики І. Франка. 1913.
43. С. Смаль-Стоцький: **Характеристика літературної діяльності Івана Франка**. 1913.
44. **Іванові Франкові в сороклітті письменницької діяльності**. (Збірка статей різних авторів). ЗНТШ тт.: 117, 118. Львів, 1914.
45. Привіт Іванові Франкові в сороклітті письменницької праці, 1874—1914. Літературно-науковий Збірник за редакцією В. Гнатюка і других. Львів 1916.
46. М. С. Возняк: **Памяті Івана Франка**. Опис життя, діяльності й похорону. 1916.
47. В пяті роковини смерті Івана Франка. (Збірник статей). Бібл. "Укр. Слова" ч. 5. Берлін, 1921.
48. О. Назарук: **Світогляд Івана Франка**. 1926.
49. В. Лукич: **Іван Франко**. 1927.
50. А. Крушельницький: **Іван Франко (Молоді літа)**. 1928.
51. **Листування І. Франка і М. Драгоманова**. Зібрано з автографів... за редакцією М. С. Возняка. Вид. Всеукр. Академією
- 12356.ppp.8.
10790.p.28.
11856.bb.13.
(1)
Ac.762/11.
Ac.762/7.
10790v.6.
P.P.6527.f.a.
3926.dd.11.
11822.r.13.
010795.bb.89.

- Наук. Зб. Істор.-Філ. Відділу у Києві.
1928.
52. М. Пархоменко: **Іван Франко и русская литература**. 1950.
53. Ю. Кобилецький: **Іван Франко. Літературна діяльність та поетична творчість**.
Вид. перше — 1946
Вид. друге — 1951
54. A. Krushelnitsky: **Szkice z ukrainskiej literatury współczesnej...** (Iwan Franko). 1910.
55. **Ivan Franko**, The Poet of Western Ukraine. Selected Poems. Transl. with biogr. Introduction by Percival Cundy. Edited by C. Manning. New York.
56. M. Nerolit: **Ivan Franko, ukrajinský básnik revolucionář...život a dilo**. 1952.
- Ac.1101.e.
11868.dd.39.
- 11870.h.10.
1185.g.14.
- 011852.cc.23
(2)
- 11588.m.6.
- 10790.de.65.
- VII. ПЕРЕРІВКИ ФРАНКОВОЇ ТЕМАТИКИ ТВОРІВ:**
57. Петро Франко: **Захар Беркут**. Драма. Перероблено із повісті Івана Франка. (1928 р.)
59. Петро Франко: **Без праці**. Чарівна казка в 3-ох діях після твору І. Франка. 1930 р.
- 20003.dd.45.
20003.ee.63.

М. Коцюбинський, І. Франко і В. Гнатюк.

О. Старчук.

ІВАН ФРАНКО ЯК ШЕКСПІРОЗНАВЕЦЬ*)

Величезний літературний доробок Івана Франка, як поета, прозаїка, драматурга, публіциста, літературного критика і перекладача відображає цілу епоху і займає одне з найвидатніших місць в українській літературі. Можна сміло твердити, що почавши від середини 70-их років XIX. століття і до кінця життя, Франко працював на найрізноманітніших ділянках культури і залишив живі сліди у всіх сферах духового життя українського народу. Ні в кого ще в українських письменників не було такого глибокого зацікавлення до всього людського в усіх часах і в усіх країнах, як у Івана Франка.

Тут хочеться навести хоч один із відгуків на його смерть, що з'явився в львівськім часописі "Діло" від 31 травня 1916 року: "Все, чим цікавився людський дух на протязі століть і тисячоліть свого розвитку, все, чим жили і живуть народи та племена всіх частей світа, всі можливі області життя і думки — для всього того жеврів пристрасний інтерес в душі Франка. І то не була сама тільки контемплетаційна цікавість, що легко насичується і пересичується, а цікавість діяльна, невтомно, ненаситно діяльна. Старий Єгипет чи Асирія, Платон чи Спіноза, Шекспірова Англія чи архіновітня Австралія, Дантовські середні віки, чи американський капіталізм, Верлен чи К. М. Майєр, парцеляція чи індемнізація, душа польських повстанців чи гуцульських опришків, Хмельницький чи діячі Великої революції, візантійська декаденція чи простота народної поезії, "Фавст" Гете чи "Чернець" Шевченка, денник чи науковий журнал, філологія чи строга філософія — і хто в силі бодай приблизно перечислити ті області життя цілого людства, які злітав невисипущий дух Франка, в які він вдивався, які він наново в собі перевживав."

*) Доповідь читана на Ювілейній сесії УВАН (Канада), присвячений І. Франкові дня 16 листопада, 1956.

Франко був свідомий того, що історична спадкоємність культур, взаємовплив їх, взаєморозуміння народів і їх співробітництво були і є можливими лише через переклад. Він іде навіть даліше і каже, що “добрі переклади важких і впливових творів чужих літератур у кожного культурного народу, починаючи від старинних римлян, належали до підвальнін власного письменства.” Це безумовно щира істина. І тому з допомогою перекладної літератури Франко намагався піднести українську літературу.

Перекладна і критико-літературна спадщина І. Франка справді грандізна. Зібрана разом, вона дала б величезну антологію всесвітньої літератури. Франко перекладає художні твори древніх індійців, древніх китайців, арабів, греків, норвежців, німців, англійців, ісландців та інших народів. Треба відмітити, що, перекладаючи твори іноземних авторів, Франко вибирал найкраще, що могло б сприяти культурному збагаченню українського народу, допомагати в боротьбі проти відсталої консервативної ідеології, сприяти визвольному рухові. У своїй статті “З чужих літератур” І. Франко пише, що “тільки той письменник може нині мати якесь значення, хто має і вміє цілій освіченій людськості сказати якесь слово в тих великих питаннях, що ворушать її душою, та заразом сказати те слово в такій формі, яка б найбільше відповідала його національній вдачі.”

В автобіографічному листі до М. Драгоманова Франко написав, що в гімназії “кинувся з жаром до читання” Шекспіра, Шіллера, Гете, Пісень про Нібелунгів, Міцкевіча, Словацького та інших письменників. В його ранній бібліотеці було багато творів названих письменників, а також твори Діккенса, Ауербаха, Гайне, Бернса, Шеллі, Байрона, Віктора Гюго, Гуда, Мура, Лессінга. Сам Франко говорив, що на нього справили велике враження твори античної літератури — Гомера, Софокля і Таціта, читані в гімназії, коли він і перекладає на українську мову “Антігону” і “Електру” Софокля, дві пісні “Одісей”, кілька пісень про Нібелунгів, два акти драми німецького письмен-

ника Гуцкова “Уріель Акоста” і цілий “Короледвірський рукопис” із чеської мови.

Р.Т. Франко добре опановував англійську мову і він не тільки з захопленням читав твори Шекспіра в оригіналі, але й вивчав їх та відзначав тематичну багатогранність його спадщини, намагання показати життя в різні історичні періоди, — від античного світу до доби Відродження. Франко цінив Шекспіра в першу чергу за те, що його твори служили людству дзеркалом, в якому воно могло б бачити себе “в цілому рості”, а дальнє за ту велику правду життя, якою пройнята вся творчість великого драматурга. Франко взазує на те, що талант Шекспіра “сяє безсмертним блеском” в зображені сильних, пристрасних героїв та їх складник і глибоких характерів.

В багатьох літературно-критичних статтях Франко покликається на твори Шекспіра, щоб відмітити якесь явище, дати високу оцінку тому чи іншому письменникові. Так, наприклад, у статті “Тополя”, присвяченій відомій баладі Шевченка, Франко пише, що для українського народу він має таке ж велике значення, як Шекспір для народу англійського.

В статтях “У нас нема літератури”, “Література, її завдання і найновіші ціхи” та інших Франко радить письменникам вивчати твори великих західноєвропейських письменників, між ними постійно згадуючи Шекспіра. Для збагачення галицького театрального репертуару він перекладає, між іншими, “Венеціянського купця”*), великого драматурга. Проблемам українського шекспірозвидства Франко присвячує статтю “Шекспір у русинів”, пише про діяльність Шекспірового Фонду, що він заснував у Львові, і перекладає кілька шекспірівських сонетів (друковано їх в ЛНВ).

**) “Короля Ліра” й уривки з “Бурі”.

Франка можна сміло вважати основоположником українського шекспірозвидства. Він перший із українських літераторів досліджує теоретично твори Шекспіра. Особливу увагу звертають Франкові передмови і пояснення до

перекладів 12 п'єс Шекспіра. Глибокий знавець культури Англії XVI і XVII століття та взагалі взаємовідносин людей епохи Відродження, він вільно оперував фактами з історії різних країн, робивши сміливі та цікаві аналогії. Франко любив починати розгляд якоїсь теми з передісторії питання і закінчувати посиланням на зв'язки її з сучасністю. Він розглядає кожну п'єсу Шекспіра як історичне явище відповідного періоду англійської історії і пов'язує його з діяльністю великого драматурга.

Загально прийнято, що Шекспір користувався трьома основними джерелами. Перше — італійські новелли, почавши від “Декамерона” Боккаччо до новелл Матео Банделло. Друге — Плутарха “Життєписи”, що охоплюють біографії визначних грецьких і римських діячів. І третє — англійська історична хроніка Голіншеда, що містить історію Англії до кінця XVI століття. Свої сюжети чи поодинокі теми Шекспір доповнював новими драматичними сутинками, збіgom протилежних обставин та глибокими характерами, що виводять перед глядача гострий конфлікт і глибокий ідейний зміст.

Франко докладно знати не тільки перводжерела шекспірівських п'єс, але й наукові праці та розвідки визначних західноєвропейських дослідників творів Шекспіра, як наприклад: Сімрок, М. Ляндав, Брандес, Брандл, Теодор Ельце, А. Бравн, Р. Вюльхер, Артур Саймонс, Сідней Лі та інших. Франко часто покликається на зауваження цих дослідників, годиться в певних твердженнях з одним чи іншим або відкидає їх, ставивши свої власні інтерпретації. При тому Франко оперує добрым знанням теми й виявляє надзвичайну ясність ума і властиву йому об'єктивність. В своїх передмовах і поясненнях до п'єс Шекспіра Франко з великою ерудицією робить відповідні аналогії чи антитези у співвідношенні поодиноких п'єс і тем англійського драматурга до первісних джерел. Франко не виявляє найменших труднощів входити в найдониші подробибиці в творах Гомера, Овідія, Теренція, Плутарха, в античну історію й мітологію, в твори еспанських, італійських і французьких письменників, в твори поетів до-

шекспірівської доби, як наприклад Джона Гауера і Чосера. В своїх критичних розвідках Франко докладно вказує на додатки і пропуски Шекспіра, на зміни характерів і дій, на перерібки та автобіографічні натяки. Їого критичному оку не втікають навіть і найменші деталі.

Франко глибоко аналізує будову кожної п'єси й відзначає велику філософську глибину шекспірівської трагедії, що висуває важливі питання “про вартість життя, про природу етичних понять і соціального ладу.”

Критик ставить Шекспіра-драматурга дуже високо. Для нього Шекспір був великим психологом, який умів дати найтоншу аналізу людської душі та передати її радість, горе і терпіння. Цю думку висловлює Франко зокрема при розгляді трагедій “Гамлет”, “Король Лір”, “Отелло”, “Коріолан”. При цьому критик вказує на те, що в цих п'єсах Шекспір дав своїм героям друге життя силою свого великого таланту, перетопивши їх цілком із першоджерел. Франко вважав трагедію “Король Лір” “найвеличнішою” і “найрозумілішою” трагедією Шекспіра, в якій автор “дав нам не фамілійну трагедію в королівських костюмах, а трагедію самого королівства на фамілійнім тлі.” Трагедія Короля Ліра полягала в тому, що він не знав і не розумів людей, живши велично у строгім відокремленні.

Критик Франко ясно бачив у творчості Шекспіра те цінне, що принесло драматургові світову славу. Передмови і пояснення Франка до перекладів Шекспіра мають велику наукову цінність для вивчення української шекспіріяни. І тут Франко виявився глибоким мислителем, який володів гострим розумом, великою ерудицією і сильним бажанням розкрити перед народом багатства творчості великого світового драматурга.

“В Літературно-Науковім Віснику” він друкує в перекладі уривки з монографій Ю. Брандеса про Шекспіра. За редакцією І. Франка і з його передмовами та поясненнями видано в рр. 1899—1902 десять драм Шекспіра в перекладі П. Куліша, а саме: “Король Лір”, “Коріолан”, “Приборкана гоструха”, “Гамлет”, “Макбет”, “Антоній і

Клеопатра”, “Юлій Цезар”, “Ромео та Джульєтта”, “Міра за міру”, “Багато галасу даремно”.

Перший том “Шекспірових творів” видав Куліш 1882 року, куди ввійшли: “Отелло”, “Троїл та Кресида” й “Комедія помилок”. Куліш переклав іще дві п’єси Шекспіра: “Венеціянського купця” і “Цембеліну”, але рукописи їх, на жаль, пропали. Небагато літератур можуть похвалитися такими мистецькими перекладами Шекспіра, як українська.

В 1902 році вийшли у Львові переклади трагедій “Гамлет” і “Макбет” Ю. Федьковича з передмовою І. Франка, в якій він відмічає багатство лексики перекладу, колоритність мови та сумлінний підхід Федьковича до справи. Водночас Франко вказує й на недоліки перекладу. Франко завжди виступає як сумлінний критик і він виявляє і хиби Кулішевого перекладу, коли цього потрібно. В поясненнях до перекладів Куліша Франко додає свої зауваження до хибних місць, а навіть і самий додає інколи свій переклад, близчий до оригіналу.

Іван Франко глибоко розумів велику силу шекспірівських творів, вірив, що вони “будуть і в українській мові робити свій вплив повільно, але певно.” З допомогою перекладної літератури Франко намагався вивести український народ у широкий світ, ніби показуючи йому простори інших країн і епох. Заслуга Франка, як перекладача, критика і інтерпретатора творів Шекспіра являється і в тому, що він постійно дбав про мистецький переклад. Франко був приклонником думки, що перекладений твір повинен жити в народі, як оригінальний. В творчий переклад Франко вклав роки свого життя, свій талант і душу, приносячи в жертву власні творчі задуми.

В українській класичній літературі Франко належить до передових літераторів мистецького перекладу побіч С. Руданського, П. Ніщинського, П. Куліша, В. Самійленка, М. Старицького, П. Грабовського й безумовно Лесі Українки. Однаке, як дослідник і популяризатор творів Шекспіра, Франко займає перше місце в українському літературознавстві.

М. Антонович-Рудницька.

ФРАНКІЯНА В АМЕРИКАНСЬКИХ І КАНАДІЙСЬКИХ БІБЛІОТЕКАХ

В С Т У П.

Цей показник складено в місяцях травні і червні 1956 року в Вашінгтоні на основі двох зведеніх каталогів Конгресової Бібліотеки "National Union Catalog" (переклади Франка на інші мови) та "Cyrillic Union Catalog" (твори Франка й про Франка). Пізніше матеріял доповнено деякими інформаціями зібраними поза згаданими каталогами, як напр. в Вінніпезі, Монреалі, Форт Вілліямі і ін. Матеріали з інших місцевостей подали: проф. О. Старчук (Університетська бібліотека в Едмонтоні), д-р М. Соцульський (Університетська бібліотека в Саскатуні), п. Бенішевський (Бібліотека УНО в Торонті). Ім належиться подяка від автора і користувачів цієї праці. Не ввійшли сюди матеріали деяких українських бібліотек, як напр. УВАН, НТШ в Нью Йорку, музеї в Чікаго, Онтаріо й ін., бо — на жаль — у них ще не складені (або неприступні до ширшого користування) каталоги.

В цьому показникові взято до уваги такі бібліотеки:

США

<i>CISU</i>	— <i>University of Southern California, Los Angeles,</i>
<i>CIU</i>	— <i>University of California at Los Angeles, Los Angeles,</i>
<i>CSmH</i>	— <i>Henry E. Huntington Library and Museum, San Marino,</i>
<i>CStH</i>	— <i>Hoover Institute and Library, Palo Alto,</i>
<i>CtY</i>	— <i>Yale University, New Haven,</i>
<i>CU</i>	— <i>University of California, Berkeley,</i>
<i>DLC</i>	— <i>Library of Congress, Washington,</i>
<i>DCI</i>	— <i>Smithsonian Institution Library, Washington,</i>

<i>ICU</i>	— <i>University of Chicago, Chicago,</i>
<i>InU</i>	— <i>Indiana University, Bloomington,</i>
<i>IU</i>	— <i>University of Illinois, Urbana,</i>
<i>MB</i>	— <i>Boston Public Library,</i>
<i>MH</i>	— <i>Harvard University, Cambridge,</i>
<i>MiU</i>	— <i>University of Michigan, Ann Arbor,</i>
<i>MnU</i>	— <i>University of Minnesota, Minneapolis,</i>
<i>NBC</i>	— <i>Brooklyn College, Brooklyn,</i>
<i>NiC</i>	— <i>Cornell University, Ithaca,</i>
<i>NjP</i>	— <i>Princeton University, Princeton,</i>
<i>NN</i>	— <i>New York Public Library,</i>
<i>NNC</i>	— <i>Columbia University Library, New York,</i>
<i>OCl</i>	— <i>Cleveland Public Library,</i>
<i>PP</i>	— <i>Free Library of Philadelphia,</i>
<i>PU</i>	— <i>University of Pennsylvania, Philadelphia,</i>
<i>RP</i>	— <i>Providence Public Library,</i>
<i>RPB</i>	— <i>Brown University, Providence;</i>

КАНАДА

<i>CaAEU (G)</i>	— <i>University of Alberta, Edmonton (Gonsett Collection),</i>
<i>CaOUKO</i>	— <i>Ukrainian Cultural and Educational Centre, Winnipeg,</i>
<i>CaMPPr</i>	— <i>"Prosvita" Reading Association, Winnipeg,</i>
<i>CaUND</i>	— <i>Ukrainian National Home Library, Winnipeg,</i>
<i>CaUVAN</i>	— <i>Ukrainian Free Academy of Sciences, — UVAN Library, Winnipeg,</i>
<i>CaMW</i>	— <i>Winnipeg Public Library,</i>
<i>CaMWU</i>	— <i>University of Manitoba, Winnipeg,</i>
<i>CaOFWPr</i>	— <i>Fort William "Prosvita" Library,</i>
<i>CaOTP</i>	— <i>Toronto Public Library,</i>
<i>CaOTU</i>	— <i>Toronto University Library,</i>
<i>CaOTUNO</i>	— <i>Ukrainian National Federation Library,</i>
<i>CaQMM</i>	— <i>McGill University Library, Montreal,</i>
<i>CaSSU</i>	— <i>University of Saskatchewan Library, Saskatoon.</i>

Матеріял в цьому показникові впорядковано за такими категоріями:

I. Бібліографія і праці про Франка.

II. Белетристика I. Франка.

1) Збірники і вибрані твори.

2) Поезія.

3) Проза.

4) Драматичні твори.

5) Франкові видання інших письменників і народної творчості.

6) Листи.

III. Наукові і журналістичні твори.

IV. Переклади Франка.

1) Англійські.

2) Німецькі.

3) Російські.

4) Чеські.

При деяких назвах не подано ані місця, ані дати даної книжки. Це тому, що їх не зазначено в згаданих угорі каталогах у Вашингтоні. Деякі сумнівні місця, що їх не можна було провірити ані в Вашингтоні, ані в Вінніпезі відмічено знаком питання в дужках.

Вже в часі друку цієї праці з'явилися деякі нові видання із франкіані. Їх включено додатково в реєстр, хоч не відмічено всіх бібліотек, де вони знаходяться.

I. БІБЛІОГРАФІЯ І ПРАЦІ ПРО ФРАНКА.

(Bezuszko, Vladimir:) **Ivan Franko. On the 90th Anniversary of His Birth and the 30th of His Death.** Aschaffenburg, 1946, 11 р.

CaOUKO.

Білецький, О. І., Басс, І. І., Кисельов, О. І.: **Іван Франко. Життя і творчість.** Вид-во Акад. Наук, Укр.Р.С.Р. Київ 1956. Ст. 358.

CaMWU.

Бойко, І. З.: **Іван Франко, 1856—1916.** Бібліографічний

- покажчик. Київ, В-во Академії Наук УРСР, 1954. 200 ст.
DLC, NN.
- Бойко, І. З.: **Іван Яковлевич Франко.** К столетию со дня рождения. Памятка читателю. Москва 1956. 69 ст.
DLC.
- Возняк, Михайло: **Жите і значінє Івана Франка.** Львів 1913.
CaOFWPPr.
- Возняк, Михайло С.: **З життя і творчості Івана Франка.** Київ. В-во Академії Наук УРСР, 1955. 302 стор.
CaAEU(G), CaMWU, CaOTU, DLC.
- Возняк, М.: **Нариси про світогляд Івана Франка.** Львів, В-во Львівського Університету, 1955. 193 ст.
MN.
- Возняк, Михайло: **Памяти Івана Франка.** Опис життя, діяльности й похорону. Відень. Накладом "Союза визволення України", 1916. 94 ст.
CaSSU, DLC.
- В пяті роковини смерти Івана Франка. Бібліотека "Українського Слова" ч. 5. Берлін 1921. 30 ст.
CaUND.
- Гаевський, Степан 1876—.: **Франків "Мойсей"; розвідка і текст поеми.** З другого авторизованого вид. Корнберг 1948. 57 ст.
NN, CaOTU.
- Дей, Ол.: **Іван Франко і народна творчість.** Держ. Вид. Худ. Літ. Київ 1955. Ст. 297.
CaMWU, CaAEU(G).
- Дорошенко, Вол.: **Великий каменяр (Життя й заслуги Івана Франка).** З нагоди 100-ліття народження й 40-ліття смерти. Накладом Комітету Українців Канади. Вінніпег 1956. Стор. 63.
CaMWU, CaUVAN
- Дорошенко, В.: **Хто був Іван Франко?** В-во "Доба" на чужині, 1946.
CaOTUND.
- Спис творів Івана Франка.** З додатком статей про

нього і рецензій на його писання. Уложив Володимир Дорошенко. Випуск другий (ч. 2045-3607). Мат. до укр. бібліографії НТШ. Львів 1930.

DLC, NN.

Єфремов, Сергій: **Іван Франко.** Благотворительное О-ство Издания общеполезных и дешевых книг. Но. 73. Петроград 1916.

CaOUKO.

Збірка творів українських письменників з образками (про життя і творчість Івана Франка ст. 1—17), Укр. Книгарня. Вінніпег.

CaAEU(G).

Кирилюк, Є. П.: **Іван Франко. Біографічний нарис.** Держ. Вид-во худож. Літер-ри. Київ 1956. Ст. 124.

CaMWU.

Книш, Ірена. **Іван Франко та рівноправність жінки.** У 100-річчя з дня народини. Накладом авторки. Вінніпег 1956. Обкладинка К. Антонович. З друкарні "Нового Шляху". 154 стор.

CaUVAN, CaOUKO.

Кобилецький, Юрій: **Іван Франко, літературна діяльність та поетична творчість.** Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1951. Стор. 196.

DLC, CaMWU.

Колесса, Філарет, 1871—1947: **Улюблені українські народні пісні Івана Франка.** Львів, Вільна Україна, 1946. Стор. 60.

DLC.

Крушельницький, А.: **Іван Франко (Поезія).** Літературні характеристики українських письменників. I Коломия. 279 стор.

CaAEU(G), CaOTU, CaMWU, CaOFWPr., CaOTUNO, CaOTUND.

Лозинський, М.: **Іван Франко.** Накладом Союзу Визв. України. Відень 1917.

CaOTU.

Лятошинський, Борис: **Золотий обруч.** Музична драма на 4 розділи й 9 одмін. Лібретто Я. Мамонтова за романом І. Франка “Захар Беркут”. Укр. муз. т-во, Київ 1931, 2 вид. 1932.

NN.

Manning, C. A.: **Ivan Franko, Ukrainian Un. Society.** New York 1937.

CaOTU.

Мейтус, Юлій: **Твої очі як те море. Слова Івана Франка.** (З книги “Зів’яле листя”. Мистецтво. Київ 1949.

CaOUKO.

Музичка, А.: **Шляхи поетичної творчості І. Франка.** ДВУ 1927. Ст. 200.

CaAEU(G).

Народний Каменяр. Відбитки з “Громадського Голосу”. Львів 1936.

Пархоменко М.: **Іван Франко и русская литература.** Москва. Гос. изд. худож. лит. 1950. Стор. 197.

DCL.

Сидоренко, Г. К.: **Літературно-критична діяльність Івана Франка.** Вид-во Київського держ. Унів-ту ім. Т. Г. Шевченка, 1956. Стор. 75.

CaMWU.

Сімович, Василь: **Іван Франко, його життя і діяльність.** Львів, 1936. Накладом Товариства “Просвіта”.

CaUVAN.

2. доп. видання, 1941. Ст. 111.

Сімович, Василь: **Іван Франко, його життя і діяльність.** 2. доп. видання. 1941? Ст. 111.

DLC, CaOTU.

Смілянський, Л.: **Мужицький посол.** П’єса на три дії, Д.В.Х.Л. Київ 1956. (Із біографії Франка).

CaAEU(G).

Спомини про Івана Франка. Бібліотека “Нового Часу” ч. 7, Львів 1926. Ст. 91.

CaOTUNO, CaAEU(G), CaSSU.

Слово про великого каменяра. Збірник статей до 100-

ліття з дня народження Івана Франка. За ред. акад. АН УРСР О. І. Білецького. Держ. вид-во худож. літ-ри. Київ. 1956. Два томи. Ст. 512, 296.

CaMWU.

Турула, Євген: **Музика до слів І. Франка.** (Хори). Київ, Українська накладня. 38. ст. В-во "Україна" ч. 17.

NN.

Хори на Свято Івана Франка. Вінніпег 1956.

CaWU, CaUVAN.

Львів. Університет: **Іван Франко; статті і матеріали.** (Львів) 1948-49. 2 вид.

1948 *CaOUKO*, 1949 *CaMWU, MH, NN, MnU.*

Франко: **Статті і матеріали.** Збірник другий. Вид. львівського Держ. Унів-ту. Львів 1949. МВО. СРСР. 231 ст,

CaMWU, CaOUKO.

Франко, З.: **Іван Франко — непримирений борець проти українського буржуазного націоналізму.** Київ. Держ. вид-во політ. Літе-ри УРСР, 1952. Ст. 66.

DLC.

Франко, З.: **Іван Франко — непримиримый борець против украинского буржуазного национализма.** Киев, Гос. изд-во полит. лит-ры УСРС, 1952.

DLC.

Халімончук, А. М.: **Суспільно-політична сатира Івана Франка.** (Львів) Вид-во Львівського університету, 1955. 91 стор.

DLC.

Франко-Ключко, Анна: **Іван Франко і його родина. Спомини.** Ліга Визволення України. Торонто 1956. Ст. 131.

CaUVAN.

Якимів, Д.: **Іван Франко.** Філадельфія 1948. Ст. 44.

CaAEU(G).

Яцків, Михайло: **Іван Франко.** В сорокову річницю письменницької праці, накладом "Гайдамаків". Нью Йорк. 1913.

CaOFWPr.

ІІ. БЕЛЕТРИСТИКА І. ФРАНКА.

1. Збірники і вибрані твори.

Франко, І.: **Акорди антологія української лірики від смерти Шевченка.** Львів, 1903. 316 стор.

OCl, CaOTUNO, CaSSU, CaOTUND.

Франко, І.: **Батьківщина і інші оповідання.** Едмонтон 1919. Ст. 59.

CaAEU(G), CaOTUNO, CaOSSU, CaOTUND.

Франко, І.: **Вибір із творів.** Вступна стаття Володимира Радзикевича. Нью-Йорк, Вид. Наукового Т-ва ім. Шевченка. 1956. Ст. 393.

CaAEU(G), CaMWU, DCL.

Франко, І.: **Великі роковини. Вибір з творів.** Слова на дорогу. Ч. 6. Мімеограф. 20 стор.

CaOUKO.

Франко, І.: **Вибір поезії** (З життєписом поета) "Свобода", Дж. Сіті 1916, ст. 125.

MH, CaUND, CaOEU(G), CAOTUND.

Франко, І.: **Вибір поезії і короткий начерк його життя.** Вінніпег, Руська Книгарня, 19... 30 стор.

CaUND, CaMWU, ClU, CaSSU, OCl.

Франко, І.: **Вибір поезії.** Салем, Масс. Накладом друк. М. Галька і Г. Лесінка, 1908. Стор. 32.

NN.

Франко, І.: **Вибрана проза.** Упорядкував Ол. Парадиський. (Харків) Держ. видав. України. 1927. 326 стор.

NN.

Франко, Іван: **Вибір поезій.** З передовою Евгена Маланюка. Видання Першої Української Друкарні у Франції. Париж 1956. Стор. 128.

CaUVAN.

Франко, І.: **Вибрані оповідання.** За ред. О. І. Білецького. Київ, Держ. видав. худож. літ-ри. 1937. Ст. 445.

DLC, CaMWU.

Франко, Іван: **Вибрані повісті.** За ред. О. І. Білецького. Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1948. Ст. 490.

CaMWU.

- Франко, І.: **Вибрані поезії**. Авгсбург. Вид-во Т. і І, 1946.
61 стор.
MH.
Франко, І.: **Вибрані поезії**. За ред. О. І. Білецького.
Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1948. Ст. 546.
DLC.
Франко, І.: **Вибрані поезії**. За ред. М. Бажана. Москва. Укрвидав, 1943.
DLC, NN.
Франко, І.: **Вибрані поезії**. Київ, Радянська школа, 1949. Ст. 246.
NN.
Франко, І.: **Вибрані поезії**. Київ, Держ. вид-во худож. Літ-ри. 1951. Ст. 534.
CaOUKO, DLC.
Франко, І.: **Вибрані статті про народну творчість**. Упорядкував О. Дей. АНУРСР. Київ 1955.
CaAEU(G).
Франко, І.: **Вибрані твори**. Видання З. Харків, Держ. Вид. України, 1930. Ст. 293.
CSt—H.
Франко, І.: **Вибрані твори** на два томи. За ред. Д. Галушки. Харків, Література і мистецтво, 193...
NN.
Франко, І.: **Вибрані твори** (оповідання) за ред. Ю. Кобиляцького. Київ, Радянський письменник, 1946. Ст. 291.
CtY, CU, MH, NjP, NN, NNC, PU, RPB, CaMWU, CaOTU, DLC.
Франко, І.: **Вибрані твори** в пяти томах (Харків), Держ. літерат. вид-во, 1935.
NN, I. II: CaOUKO.
Франко, І.: **Вибрані твори**. Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1948, ст. 367.
CaOTU, CaMWU, CaOTUND, DCL.
Франко, І.: **Вибрані твори**. В-во АНУРСР, Київ, 1956.
Ст. 798.
CaOEU(G).

Франко, І.: **Оповідання**, Авгсбург. Т.-В., 1946. Ст. 63.
CaMWU.

Франко, І.: **Оповідання**. Зі вступом Петра Ол. Коструби. Накладом Говерлі. 1954. Ст. 84.

MN, OCl, SaAEU(G), CaOUKO.

Франко, І.: **Оповідання** (ні місця ні дати).
OCl.

Писаня Івана Франка III: Генріх Гайнє: Флорентійські ночі. Переклад 1909. Накладом Укр. Р. Вид. Спілки. З друкарні НТШ. Стор. 78 (І).

CaOUKO.

Писаня Івана Франка IV: Молода Україна, частина перша: Провідні ідеї і епізоди. Львів 1910. Накладом Руської книгарні". Стор. 142.

CaUND.

Писаня Івана Франка. V.: Давнє і нове. Друге побільшene видане збірки "Мій Ізмарагд". Поезії Івана Франка. У Львові 1911. Стор. 268. Накл. Укр. Русь. Вид. Спілки.

CaUND.

Франко, І.: **Писаня**. Львів, Накл. Укр.-Руської видав. Спілки 1910.

CaOTU, CaAEU(G), NN.

Франко, І.: **Пісня і праця, вибір оповідань і поезій**. Львів. Накл. Ювілейн. Комітету 1926. Ст. 174 (2).

CaOTUNO, OCl.

Франко, І.: **Повісті**. Київ, Радянська школа, 1951. Ст. 469.

DLC.

Франко, І.: **Поеми**. Львів, 1889. Ст. 129. Накл. Укр. Руської Видавничої Спілки.

CaUND, CaOFWPr., OCl, CaOUKO, CaAEU(G).

Франко, І.: **Публіцистика; вибрані статті**. (Вступ, стаття, впорядкування текстів та примітки Г. К. Сидоренко). Київ, Держ. вид-во худож. Літ-ри, 1953. Ст. 155.

CaAEU (G), CaOTU, NN, OCL.

Франко, І.: **Сатиричні оповідання**. 1946. Київ, Держ. вид. худож. літ-ри. Ст. 52.

CaOTU, CaMWU.

Франко, І.: **Сім казок**. (Ні місця ні дати).

OCl.

Франко, І.: **Твори**. До друку виготовив Ів. Лизанівський. За загальною редакцією С. Пилипенка. Кооп- В-во "Рух" 1925. Книгоспілка 1927.

OCl; CaAEU(G); томи 2-4, 7-9, 15: *CaUVAN;* томи 1-8, 10-13, 15, 21-23: *CaMWU;* том 14: *CaOUKO;* том 9: *CaOFWPr.*

Франко, І.: **Твори**. Редакційна колегія: Корнійчук О. Є. (та ін.). Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри, 1956.

CaMWU, I—XX; CaUND т. V, VI, XII; CaOTU, DLC.

Франко, І.: **Твори** (Київ) Держ. вид-во худож. літ-ри, 1950.

CaAEU(G), CaOTU, CaOTUNO (т. 2, 3).

Франко, І.: **Твори**, Вид-во "Молодь". Київ 1955. Ст. 360.

CaAEU(G), CaMWU, CaOTU.

Франко, І.: **Твори**. Харків, Книгоспілка, 19... т. 19.

Драматичні твори.

CaSSU.

Франко, І.: **Чотири казки**. Книгоспілка, Нью Йорк 1956, т. I, II.

CaOTUND.

Франко, І.: **Чотири казки**. Нью Йорк. Наклад М. Січинського, 1918.

MH, CaOTUND.

Франко, І.: **Вибрані поезії**. В-во Т. і Й. Авгсбург 1946.

Ст. 62.

CaOUKO.

2. Поезія.

Франко, І.: **Абу Касимові капці**. Арабська казка. Друге поправлене видання. Накладом Руського Т-ва Педагогічного, Львів 1902.

CaOFWPr, CaOTUND.

Франко, І.: **Абу Казимові капці.** Арабська казка. З другого поправленого видання. Вінніпег, Ман. Накл. Руської книгарні. 1914. Ст. 80.

CaOTUNO, CaOUKO, CaSSU, MH.

Франко, І.: **З вершин і низин.** Збірник поетичних творів. Київ. Укр. накладня (1920). Ст. 720.

MB.

Франко, І.: **З вершин і низин, збірник поезій.** 2 доп. видання. Львів. Накл. Ольги Франко, -893. Стор. 468.

CaOTU, CaOUKO, CaUND.

Франко, І.: **З вершин і низин.** Київ-Ляйпциг. Київ 1951.

CaOTUNO, CaOTUND.

Франко, І.: **З вершин і низин.** Вінніпег, Ukrainian Publ. Co. Стор. 716.

OCl.

Франко, І.: **Зівяле листя.** Поезії. Слова на дорогу ч. 13. Мімоограф. 1946. 66 стор.

Франко, І.: **Зівяле листя.** Лірична драма. Третє вид. Львів-Київ 1922. Накл. Укр. Педагогічного Т-ва й Спілки. З друкарні НТШ.

CaOUKO, CaSSU, OCl.

Франко, І.: **Іван Вишенський.** 4 ілюстрації. Народня бібліотека ч. 7. Нью Йорк 1955. Говерля. 63 стор.

CaOUKO, CaOTU.

Франко, І.: **Із днів журби.** Львів 1900.

CaMWPr.

Франко, І.: **Із днів журби.** Поезії. Друге видання. Львів-Київ 1922. Стор. 130 (2).

CaUND, CaOUKO, CaSSU, CaOTUND.

Франко, І.: **Коваль Бассім.** Арабська казка. Львів, на-кладом Русько-Української видавн. спілки. 1901. Стор. 139.

CaOFWPr., CaUND, NN.

Франко, І.: **Коваль Бассім,** арабська казка. Третє видання. Львів-Київ. 1924. (Стор. 148).

CaOFWPr., CaSSU, OCl.

Франко, І.: **Лис Микита.** З німецького переробив Іван

Франко. Трете поправлене видане. Накладом Руського Т-ва Педагогічного. Львів 1902.

CaOFWPr.

Франко, І.: **Лис Микита.** Вінніпег, Руська книгарня 1915.

CaOTUND.

Франко, І.: **Лис Микита.** 1946. Регенсбург. “Українське Мистецтво”. 192 стор. Серія “Українська класика”.

CaMWU.

Франко, І.: **Лис Микита.** Поема. Краків-Львів. Українське Вид-во 1944. Стор. 172.

CaOTU, CaOUKO, CaOTUNO, CSt—H, NN.

Франко, І.: **Лис Микита.** Монреал, Українська культура, 1953. Стор. 173.

CaAEU(G), CaSSU, InU, DLC.

Франко, І.: **Лис Микита.** З друкарні “Свободи”. Джерзі Сіті. 1920. Стор. 143.

CaAEU(G), CaOFWPr, CaOTUND.

Франко, І.: **Лис Микита.** Едмонтон. Українська Книгарня. 1945 (?) 1948. Стор. 148.

CaAEU(G), CaOTUND, CaSSU, CAMWU.

Франко, І.: **Мойсей, поема.** Львів, 1905. Стор. 102. Накладом автора. З друкарні НТШ.

CaOUKO, NNC.

Франко, І.: **Мойсей, поема.** Львів, із “Загальної Друкарні”, 1913. Стор. 63. (Літер.-Наукова бібл., но. 153). Друге видання з передмовою.

CaMWPr, CaUND, CSt—H.

Франко, І.: **Мойсей.** Поема. “Новітня Бібліотека ч. 41.

Франко Син і Спілка 1922. Львів-Київ. Стор. 64.

NN, CaOUKO, CaMWU, CaSSU.

Франко, І.: **Панські жарти.** Львів 1893.

CaOTUNO.

Франко, І.: **Панські жарти.** Поема з останніх часів панщини. Пяте видання. Київ-Львів 1922. З друкарні НТШ. Стор. 140.

CaOUNO, CaSSU.

Франко, І.: **Панські жарти**, поема з остатніх часів панщини. 4-те допов. видання. Львів, Друк Наук. Тов. ім. Шевченка, 1911. Стор. 148. (Літерт.-Наук. Бібліотека. Ч. 152).

CaOTUNO, CaUND, CSt—H, CaOTUND.

Франко, І.: **Панські жарти**, поема (Київ, Видавниче тов. "Криниця", 1917). Стор. 111.

CtY.

Франко, І.: **Панські жарти**. Поема з остатніх часів панщини, Нью Йорк, Накл. Укр. книгарні Т. Шевченка. 1919. Стор. 156.

CaOFWPr, MH, CaOTUND.

Франко, І.: **Панські жарти**. Львів, 1928. Стор. 166.

CaOTU.

Франко, І.: **Semper tiro**. Збірка поезій. Слова на дорогу ч. 11. 1946. Мімоограф.

CaOUKO, CaOTU.

Франко, І.: **Semper tiro**. Збірка поезії. Третє вид. 1922. Львів-Київ. Укр. Накл. Педагог. Т-ва і Спілки. Стор. 130 (2). З друкарні НТШ.

CaAEU(G), CaOUKO, CaSSU, CaMWU.

Франко, І.: **Semper tiro**. Збірка поезії. 2-ге вид. Київ. Видав. Т-во "Криниця" 1917. Саоп. 237.

CtY.

3. Проза.

Франко, І.: **Батьківщина і інші оповідання**. Накл. і друком "Новин". Едмонтон 1919.

CaOFWPr.

Франко, І.: **Батьківщина і інші оповідання**. Київ 1911. Стор. 122 (1).

CaUND.

Франко, І.: **Boa Constrictor**. Львівське Кн. Т. В-во. 1951. Стор. 195.

CaAEU(G), CaOTUNO.

- Франко, І.: **Boa Constrictor.** Нове перероблене виданє. Львів 1907. Накл. УРВ. С-ки. Стор. 150.
CaOUKO, CaUND, OCl.
- Франко, І.: **Boa Constrictor.** Перше вид-во України 1920.
CaOTUND.
 Франко, І.: **Boa Constrictor.** Краків 1943.
CaOTU.
- Франко, І.: **Борислав сміється. Повість.** Передмова І. Лакизи. Дешева літературна бібліотека. В-во Укр. Робітник 1928. Харків. Стор. 332.
CaMWU.
- Франко І.: **Борислав сміється, повість.** Київ. Радянська школа, 1948. Стор. 247.
DLC.
- Франко, І.: **Борислав сміється, повість.** Київ, Молодь, 1952. Стор. 282.
DLC, OCl.
- Франко, І.: **Борислав сміється, повість.** Харків. ДВОУ — Література і мистецтво, 1934. Стор. 271.
NN.
- Франко, І.: **Борислав сміється.** Повість. Харків, Держ. вид-во України 1930. 305 стор. (Художня бібліотека молодого робітника). кн. 4.
- Франко, І.: **Борислав сміється.** Вид-во НТШ. Львів-Київ, 1922. Стор. 280.
CaAEU(G), CaOTUNO.
- Франко, І.: **Борислав сміється. Повість.** Київ 1953. Стор. 260.
CaMWU.
- Франко, І.: **Бориславські оповідання.** Харків 1937.
CaOTU.
- Франко, І.: **Великий шум, повість** (ні дати ні місця).
OCl.
- Франко, І.: **Великий шум, повість.** НТШ. Львів. 1923.
CaAEU(G), CaOTUNO, CaOTUND.

Франко, І.: **В поті чола. Оповидання.** Частина друга. Київ 1903.

CaOFWPr.

Франко, І.: **В поті чола** (вибір з оповідань). Видане філією Товариства Учительська Громада в Коломиї. Вибрани твори з укр. лісьменства. 4. Стор. 83.

CaUND.

Франко, І.: **Для домашнього огнища, повість.** Укр. Вид. Спілка "Українського Голосу". Вінніпег, 1920. Стор. 141.

CaOTUND, CaAEU(G), CaOTU, CaOTUNO, CaSSU, CaOFWPr., CaMWU.

Франко, І.: **Для домашнього огнища, повість** (ні місця ні дати).

OCl.

Франко, І.: **Для домашнього огнища.** Львів 1897. З друкарні Інститута Ставропігійського. Стор. 149.

CaUND.

Франко, І.: **До світла.** Київ, "Відродження". 1913. Стор. 24.

CaSSU.

Франко, І.: **Захар Беркут.** Образ гром. життя К. Р. в XIII віці. Накладом Укр. Руської Видавничої Спілки. Львів 1902. Стор. 224.

CaOFWPr, CaUND.

Франко, І.: **Захар Беркут.** Образ громадського життя Карпатської Руси в XIII віці. Накладом Руської Книгарні. Вінніпег. Стор. 144 (нема дати).

CaOFWPr, CaMWU, MH, CaOTU.

Франко, І.: **Захар Беркут.** Образ громадського життя Карпатської Руси в XIII ст. Накладом Кан.-Української Видавничої Спілки 1918. Вінніпег. Стор. 274.

CaMWU, CaOFWPr.

Франко, І.: **Захар Беркут.** Образ громадського життя Карпатської Руси в XIII віці. Київ-Ляйпциг, Коломия-Вінніпег. 1919 р. Стор. 254.

MB, CaOTUNO, CaSSU, CtY, NNC, CaOTUND.

Франко, І.: **Захар Беркут.** Історична повість. В-во "Українське Слово". Регенсбург 1946.

CaOTU, CaOUKO.

Франко, І.: **Захар Беркут.** Образ громадського життя Карпатської Русі в XII віці. Держ. Вид. Худож. Літ-ри. Київ, 1950. Стор. 158.

CaMWU, CaOTU, CaOTUNO.

Франко, І.: **Захар Беркут.** Київ, Держ. вид-во худож. літ-ри. 197 стор.

NNC.

Франко, І.: **З бурливих літ.** Часть I. 1903. Львів, накладом Антона Хойнацького. Стор. 179.

CaMWU, CaUND.

Пригоди Дон Кіхота. З еспанської повісти переробив І. Франко. Третє поправ. видане. У Львові 1913. Накладом Укр. Р. Спілки. З друк. НТШ. Стор. 151.

CaOUKO.

Франко, І.: **Галицькі образки.** Вид. "Рух", Харків 1926. Стор. 30.

CaAEU(G).

Франко, І.: **Добрій заробок і інші оповідання.** Накладом Антона Хойнацького. Львів 1902. Стор. 136.

CaUND.

Франко, І.: **Коли ще звірі говорили.** УВ. Krakiv-Lviv 1944. (За ред. Б. Гошовського). Стор. 125.

CaOUKO.

Франко, І.: **Лисичка і журавель.** Вид. "Молодь", Київ, 1956. Стор. 30.

CaAEU(G).

Франко, І.: **Малий Мирон і інші оповідання.** Накладом Антона Хойнацького, Львів 1903. Стор. 188.

CaMWU, CaUND.

Франко, І.: **Малий Мирон:** Держ. видав. України 1924.

CaOTUND.

Франко, І.: **Маніпулянтка і інші оповідання.** Львів. Хойнацького, 1904. Стор. 194.

MB, OCl, CaOTUND.

Франко, І.: **Маніпулянтка.** Накл. Укр.-Руської Вид. Спілки. Львів 1906. Стор. 194.

CaAEU(G), CaOTUNO, CaUND.

Франко, І.: **Мій злочин та інші короткі оповідання.** Популярна бібліотека. Книжка ч. 3. Фельдкірх-Форарльберг. В-во Заграва. 1946. Стор. 24.

CaOTUNO, CaOUKO, CaUVAN, CaMWU, CaSSU.

Франко, І.: **Мій злочин.** Київ. Молодь, 1951 р.

CaUND, MH.

Франко, І.: **Місія, чума, казки і сатири.** Львів 1906. Накладом Укр.-Руської Вид. Спілки. Стор. 210.

Франко, І.: **Місія** (ні місця ні дати).

OCl.

Франко, І.: **Навернений грішник.** (Бориславське оповідання). (Ні місця, ні дати).

OCl.

Франко, І.: **На лоні природи і інші оповідання.** (Ні місця, ні дати).

OCl, CaOTUND.

Франко, І.: **На полонині. Аксель Мунте: Ведмеді.** Оповідання. Юнацький книгозбір 2. Бистриця. Мінден 1948. Стор. 12 (1). Вміщено 2 оповідання А. Мунте ї “На полонині”).

CaOUKO.

Франко, І.: **Основи суспільності.** Повість. Київ-Ляйпциг, Коломия-Вінніпег. Стор. 304.

CaAEU(G), CaOTUNO, CaOUKO, CaSSU, CaOFWPr, OCl, CaOTUND.

Франко, І.: **Основи суспільності.** Держ. Видав. Худ. Літ. Київ 1955.

CaMWU.

Франко, І.: **Панцирний хліб і інші оповідання.** Під ювілейний рік Івана Франка видав Просвітний кружок при III. секції Українського Студентського Союза. Львів 1913. Накладом Івана Лизанівського. Стор. 47.

CaUND, CaOTUND.

Франко, І.: **Панталаха і інші оповідання.** Накладом

Антона Хойнацького. Львів 1902. Стор. 159.

CaUND.

Франко, І.: **Перехресні стежки**. Львів 1899. Накладом Літературно-Наукового Вістника.

CaOFWPr.

Франко, І.: **Перехресні стежки**. Повість. Київ-Ляйпциг, Українська накладня, 1920. Стор. 477.

CaAEU(G), CaOTUNO, CaUNO, MB, NN, OCl.

Франко, І.: **Перехресні стежки**. Держ. Вид. Худ. Літер. Київ 1956.

CaMWU.

Франко, І.: **Петрії і Добущуки**. Повість у двох частях. Друге перероблене вид. Чернівці (Руська рада) 1913. Стор. 294. (Бібліотека для молодежі).

CaUND, MH, OCl, CaOUND.

Франко, І.: **Петрії і Довбущики**. Скрентон, Па. 1916.

CaOTUNO, CaOTUND.

Франко, І.: **Полуйка і інші бориславські оповідання**. (Ні дати, ні місця). Накл. Українсько-Руської Вид. Спілки. Львів 1899. Стор. 96.

CaUND, OCl.

Франко, І.: **Ріпник (Бориславські оповідання)**. (Ні місця, ні дати).

OCl.

Франко, І.: **Як пан собі біди шукав**. (Ні місця, ні дати).

OCl.

Франко, І.: **Як Юра Шикманюк брив Черемош. Терен у нозі**. Перше книжкове видання. Львів-Київ 1923. З друкарні НТШ. 88 стор.

CaOTUNO, CaOUKO, CaSSU, OCl, CaOTUND.

Франко, І.: **Будка ч. 27**. Драма в одній дії. Львів. Накладом А. Хойнацького. 1902. Стор. 54.

CaUND, NN.

Франко, І.: **Будка ч. 27**. Кооп. В-во Рух. Харків 1928.

CaOTUNO.

Франко, І.: **Майстер Чирняк**. Комедія в одній відсло-

ні. Львів. Накладом А. Хойнацького. 1902. Стор. 72.

CaUND, NN.

Франко, І.: **Украдене щастя**. Драма з сільського життя в 5-ох діях. 1917. З друк. "Свобода", Дж. Сіті. Стор. 67. *CaOTUNO, CaUND, CaOTUND.*

Франко, І.: **Учитель**, комедія в трьох діях. Київ. Друк. I. Київ. друкарської спілки. Сотр. 76. *NN.*

Франко, І.: **Учитель**; комедія в трьох діях. З видання. Львів. Друкарня НТШ. 1926. Стор. 60. (Український театр ч. 24, 25).

CaOTU, CaOTUNO.

Франко, І.: **Учитель**. Комедія в трьох діях. Друге видання. Київ 1911. Стор. 76.

CaUND.

Франко, І.: **Апокрифи і легенди з українських рукописів**. Т. 1—5. Львів. Накл. НТШ. 1896 — 1910 5 вид. (Пам'ятки українсько-руської мови і літератури, т. 1 7 4, 6). *NN.*

Апулей Мадавський: **Амор і Псіхе**. Мітологічне оповідання. З латинської мови переклав Іван Франко. Накладом Універсальної бібліотеки. Львів 1909.

CaUND.

Ів. Франка фільософ. д-ра: **Біблійне оповідання про створення світа в світлі науки**. Доповнив, додав пояснення, образки і мапи проф. др. Ол. Сушко. Коштом Івана Ковалюка. 1918. Вінніпет. Стор. 120.

CaAEU(G), CaOFWPr, CaOUKO, CaMWU, CaUND, OCl, CaOTUND.

Вавилонські гимни і молитви. Переклади з поясненнями Івана Франка. Накладом Укр.-Руської Вид. Спілки, Львів 1911. Стор. 80.

CaUND.

Карель Гавлічек Боровський: **Вибір поезій. Переклад Івана Франка**. З життєписом Гавлічка. У Львові 1901. Накладом Укр.-Русь. Вид. Спілки. Стор. 103 (1).

CaOFWPr.

І. В. Гете: **Герман і Доротея**, поема. Переклад І. Франка. Вид. “Всесвітня Бібліотека”. Львів 1912.

CaOTUND.

Гелена і Фавст. Третій акт другої частини Гетеевого “Фавста”. Переклав І. Ф. (іВдбітка з Л.Н.В.). У Львові 1899. (В честь стопятисячих роковин Гете).

CaOUKO.

Пригоди Дон Кіхота. З еспанської повісті переробив Мирон. Львів 1892.

CaOFWPr.

Пригоди Дон Кіхота: З еспанської повісті переробив Іван Франко. Третє поправлене видане. Львів 1913. Стор. 151. Накл. Укр.-Русь. Вид. Спілки.

CaUND.

О. Пушкін: **Драматичні твори**. В перекладі з передмовою та поясненнями І. Франка. Накл. Всесв. Бібліотеки. Львів 1914.

CaOTU.

Великі роковини: Прольог говорений перед ювілейною виставою “Наташки Полтавки”, в память столітніх відродин українсько-руської народності. Написав д-р Іван Франко. У Львові 1898. Стор. 15.

CaUND.

Франко, І.: **Галицько-русські народні приповідки**. Львів НТШ. 1901—1918 (Етнографічний збірник в. в 16. 28).

MH, OCl.

Етнографічний збірник: видає Етногр. Комісія НТШ. Том V. виданий під редакцією д-ра Івана Франка. У Львові 1898. Стор. 267.

CaMWU.

Дікарьов, Мітрофан Алексеевич 1854—1899: **Посмертні писання М. Дікарьова** з поля фольклору і мітології. У Львові накл. НТШ 1903. Стор. 258. (НТШ, Львів, Філологічна секція. Збірник т. 6). “Передмова” підписана: Іван Франко.

NN.

Франко, І.: **Слово о Лазареві воскресенії**, староруська поема на апокрифічні теми (ні місця, ні дати). 56 стор.
MN.

Листування І. Франка і М. Драгоманова. Київ, Друкарня Всеукраїнської Академії Наук, 1928. Стор. 508. (Академія Наук У.С.Р.Р., Київ. Історично-філологічний відділ. Збірник Н. 52). Матеріали для культурної і громадської історії Західної України, т. I.

DLC, NN.

Франко, І.: **Варлаам і Йоасаф: старохристиянський духовний роман**. Розвідка д-ра Івана Франка. У Львові. З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка, 1897. Стор. 202.

DLC.

Франко, І.: **Грималівський ключ в р. 1800**. Історично-економічна студія. Відбитка в часописі правн. екон. (без дати).

CaOFWPr.

Др. Іван Франко: **Моя вітцівська хата**. Матеріали до укр. етнольогії видає Етногр. комісія НТШ у Львові, т. XVIII. Львів 1918. (Незакаталогізоване).

DLC.

Франко, І.: **Назвознавчі праці**. Перше книжкове видання з приводу століття народин 1856—1956. Українська Вільна Академія Наук. Серія: Назвознавство. Ч. 14. Вінніпег 1957. Стор. 79.

CaAEU(G), CaUVAN, CaMWU, CaOTU, CaSSU.

Др. Іван Франко: **Нарис історії Українсько-руської літератури до 1890 р.** Львів 1910. Укр.-Русь. Вид. Спілка. Стор. 444.

CaOUKO, CaUND, CaMWU, MiU, NN, CaOTUND.

Франко, І.: **Народна справа і попи**. Українська друкарська і видавничча спілка. Нью Йорк 1918.

CaOFWPr., CaOTUND.

Франко, І.: **Панщина та її скасоване 1948 р. в Галичині**. Друге попр. вид. 1913. Львів. Літературно-Наукова Бібліотека ч. 155. Стор. 248.

CaMWU, CaUND.

Франко, І.: **Про російську літературу**; статті та висловлювання. Зібрав і впорядкував М. М. Пархоменко. Львів, Вільна Україна, 1947.

DLC.

Д-р Іван Франко: **Що таке поступ?** 1917. Накладом Української Книгарні, 34E 7th Стр. Нью Йорк. Стор. 63.
CaOFWPr, CaOTUND, CaUND, MH, CaOTUNO.

IV. ПЕРЕКЛАДИ ФРАНКА.

1. Англійські.

Franko, I.: **A voice from Ukrainia**; bibliographical sketch and translation from the works of Ivan Franko, by Percival Cundy. Roland, Manitoba, R. E. Buffy and company, 1932.

CaATUNO, CaSSU, CaOTU, DLC, OO, OCl, OCiW.

Franko, I.: **Ivan Franko, the poet of Western Ukraine.** Selected poems, translated with biographical introduction by Percival Cundy; ed. by Clarence A. Manning. New York, Philosophical Library. 1948. 265 p.

CaAEU(G), CaOTUNO, CaOUKO, CaMWU, CaSSU, CaQMM, MB.

Franko, I.: **Zakhar Berkut, by Ivan Franko.** Translated from the Ukrainian for the first time by Theodosia Boresky. New York, N.Y., Theo. Gaus Sons, Inc. 1944. 230 p.

CaMWU, CaQMM, CaAEU(G), CaOTUNO, CaMWU, CaOUKO, CaSSU.

Franko, I.: **Moses.** Translated by Vladimir Semenyna. With a biographical sketch of Ivan Franko by Stephen Shumeyko. 1938. New York. 91 p.

CaAEU(G), CaOTU, CaOUKO, CaMWU, CaSSU, CaQMM, DLC, IU, NN, OCl, OCiC, PPTu, PSC.

2. Німецькі.

Franko, I.: **Erzählungen.** Kiev, Staatsverlag Der nationalen Minderheiten der USSR, 1938. 116 p.

DLC.

3. Російські.

Франко, І.: **Борислав смеється**, повесть, перевод с украинского. Москва, Гос. изд-во 1929, стор. 286. (Творчество народов).

DLC.

Макаренко, Алексей: **Беркути**; драма в пяти действиях (по повести І. Франко). Перевод с украинского Георгия Шипова. Москва, Искусство, 1940. Стор. 127.

NN.

Франко, Иван: **Драмы**. Москва, Искусство, 1953. Стр. 188. (Украденое счастье, — Сон князя Святослава, — Будка но. 27).

DLC.

Франко, Иван: **Захар Беркут**; пер. с украинского Вл. Россельса. Новосибирск. Гос. изд-во худож. Лит-ры, 1942. Стр. 204.

DLC, NN.

Франко, Иван: **Избранные сочинения**. Перевод с украинского под ред. М. Ф. Рыльского и Б. А. Турганова. Предисл. А. Е. Корнейчука. Москва, Гос. изд-во худож. лит-ры 1945 — т. I. Стихотворения и поэмы.

DLC, CaOTU, ClU, CtY, InU, NjP, PU.

Франки, И.: **Избранные сочинения**. Перевод с украинского под ред. М. Ф. Рыльского и Б. А. Турганова. Москва, Гос. изд-во худож. лит-ры, 1938-51. 5 томов.

DLC.

Франко, И.: **Каменщик и другие рассказы**. Перевод с украинского М. Богдановича и др. Ред. и предисл. Бориса Турганова. Москва, Гос. изд-во худож. лит-ры, 1948.

DLC, CtY, CU, MH, NjP, NNC.

Франко, И.: **К свету**. Рассказ, Москва, Гос. Изд.-во 1925. Стр. 36.

CSt—H.

Франко, И.: **Леса и пастбища**. Рассказ бывшего уполномоченного. Ростов на Дону. Н. Парамов 1905. Стр. 16.

NN.

Франко, И.: **На дне**. Рассказ. Изд. Ростов на Дону, Н. Парамонов, 1906. Стр. 27.

NN.

Франко, И.: **Повести и рассказы**. Перевод с украинского под ред. М. Ф. Рыльского и Б. А. Турганова. Москва, Гос. изд. худож. лит-ры, 1952. Стр. 625.

DLC, MN.

Франко, И.: **Поэт измени** (Ein Dichter des Verrates). (Перевод с польского дополн. предисловием “польского патриота”). Варшава. Центральна типогр. 1897. Стор. 25.

CU.

Франко, И.: **Пьесы**; пер. с украинского Георгия Шиша; вступ. статья А. Берщаговського. Москва, Искусство, 1947. 244 стр.

DLC.

Франко, И.: **Сам виноват**. 3 изд. (Ростов на Дону, Н. Парамонов, 1905). 12 стр. (Донская речь, №. 32).

NN.

Франко, И.: **Украденое счастье**, драма из сельской жизни в пяти действиях. Перевод из украинского. Москва. Искусство, 1940. 109 стр.

NN.

4. Чеські.

Franko, Ivan: **Boa Constrictor**. Napsal Ivan Franko. Autorizovaný překlad z malorustiny od Františka Hlavačka. Praha. I. Otto (190?) 123 str. Světová kniharná čís 18—29.

NN.

Ольга Войценко

МАТЕРІЯЛИ ДО ФРАНКІЯНИ В КАНАДІ

I. В С Т У П

З часу, коли прибули перші українські поселенці до Канади (1891*), створено в цій країні багато цінностей у всіх ділянках українського життя.

Перші поселенці в новій і незнаній країні не мали ніяких попередньо виточених шляхів, форм чи традицій, які допомагали б їм улаштувати своє життя тут у далекій країні поза межами Рідного Краю.

Безумовно, перша ціль кожного була закріпити себе матеріально, розбудувати своє особисте життя, але поруч цієї чисто матеріальної потреби була велика жадоба розвивати свої культурні й духові цінності й тому ми бачимо, що на початках поселення формувалися церковні громади, а так, чи поруч з тим, творилися читальні, просвітні організації, щоб за їх допомогою зберігати своє „я”, себто зберігати себе як українців і зберегти своїх нащадків.

/Велику роль в цьому процесі відотрало українське друковане слово в Канаді. Українські поселенці привозили з собою книжки й періодичні видання й виписували їх із Старого Краю та врешті почали свою власну видавничу діяльність тут у Канаді. На окрему увагу під цим оглядом заслуговує українська преса, що з одного боку підтримувала українські традиції привезені з-за моря в нову країну, а з другого боку вдержуvala зв'язок з Рідним Краєм.

Перший український часопис у Канаді, що серед тодішнього „рутенського” моря мав відвагу себе звати українським часописом, „Український Голос” почав виходити 1910 р. Як у дзеркалі знаходили в ньому своє відбиття

*) Ця офіційна дата в останніх часах що раз більше піддається під сумнів. Проф. Л. Білецький у книжці “Українські пioneri в Канаді”, Вінниця 1951, пише м. ін. таке: “Ця дата, мабуть, ще не остаточна. Деякі факти показують, що вона може бути пересунена назад у старшу добу... рік 1875 є початком української еміграції до Канади” (стор. 17).

всі важливіші прояви українського життя так в Європі як і в Канаді; з цього погляду можна уважати його за цінне джерело українського життя в Канаді, його розвоєвих тенденцій і світу думок та ідей, що панували в душах і умах тодішніх провідників української спільноти в Канаді.

На сторінках „Українського Голосу” є багато матеріалів, що свідчить про зацікавлення тодішньої канадсько-української інтелектуальної еліти проблемами української культури, а літератури зокрема. Ясна річ, що така видна постать тодішнього українського культурного і громадського життя, як Іван Франко, знаходила широкий відгомін в У. Г. Франкові твори передруковували, вміщували статті про нього, подавали вістки про його життя й тим подібне.

З нагоди 100-ліття Івана Франка, я завдала собі труду переглянути річники У.Г., її повиннотувати відповідні матеріали. Вони, як виявилося, тим цінніші, що обидва теперішні показники франкіяни, а саме: “Спис творів Івана Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання” Вол. Дорошенка (Львів, Матеріали до української бібліографії НТШ Т. 4) та й найновіший: „Іван Франко. 1856-1916. Бібліографічний покажчик”. І. З. Бойка (виданий Академією Наук УРСР у Києві 1954 р.) включають тільки частково (Дорошенко) або зовсім не включають (Бойко) українсько-американської й українсько-канадської франкіяни із зрозумілих причин: бібліографія Дорошенка вичерпує франкіяну тільки до 1914 року, отже не можна в ній знайти пізніших даних, а показник Бойка обмежується до воєнних і післявоєнних видань (1917-1953) тільки на території підсоветської України.

Ані словечком не згадує „заморської” франкіяни Й Ярослав Гординський у своїй праці: „Сучасне франко-знавство (1916-1932)”, Записки НТШ, Т. 153, Вип. 2, Львів 1933 р.

II. ХРОНОЛОГІЧНА КАНВА ЖИТТЯ Й ПРАЦІ І. ФРАНКА (1910—1916)

Перших шість літ появи У. Г. (1910-1916) збігаються з останніми роками життя І. Франка; тому вважаємо за

доцільне подати хронологічні дати життя й праці І. Франка за цей період як історичне тло до матеріалів У. Г. Ці дати взяті з наведеної вгорі праці: „Іван Франко. 1856-1916. Бібліографічний покажчик”. Стор. 31-33.

1910.

У Криворівні Франко зустрівся з М. М. Коцюбинським, який повертається з острова Капри.

Припиняє співробітництво в „Літературно-науковому віснику” через відмову редакції надрукувати в журналі окремі розділи недавно виданого „Нарису історії українсько-руської літератури”.

1911.

Перекладено й видано „Стомин з еміграції” О. Герценя.

Вийшло друге доповнене видання збірки поезій „Мій Ізмарагд” під назвово „Давнє і нове”. Це видання має „самостійний літературний інтерес супроти першого видання” („Переднє слово”). Крім притч, легенд, дидактичних віршів, у збірку входять політична лірика („Сідоглавому”, „Декадент” та ін.), і публіцистичні вірші (розділ „На злобу дня”), написані за тридцятиріччя (1878-1907).

Вийшла окремим виданням поема „Іван Вишенський” в серії „Універсальна бібліотека”. У видавництві „Польза” (Москва) в перекладі на російську мову вийшла збірка оповідань „К свету!”. Четвертим доповненням виданням вийшла поема „Панські жарти” з передмовою і посвятою батькові — Якову Франкові.

1912.

Франко вдруге приїжджає в Одесу на грязелікування. Здоров'я настільки покращало, що він власноручно пише листи своїм дітям у Львів.

Письменник часто виїжджає на запрошення провінційних міст і читає поему „Мойсей”. Франка скрізь вітають з ентузіазмом.

Перероблена й перевидана у Чернівцях повість „Петрій і Довбущуки”.

Видана збірка документів під назвою „Азбучна війна в Галичині 1859 року” про намагання вивести латинський шрифт в українській азбуці. Це запрожувало, говорить Франко, „дуже поважними наслідками, далеко не азбучної, але високо політичної натури” („Вступ”).

Надруковано багато наукових і публіцистичних заміток, дві-три з них автобіографічні („Причинки до автобіографії”, „Причинок до моєї габілітації”, „Спомини із моїх гімназіальних часів”).

1913.

Весною Франко поїхав на Буковину, в Чернівці, де його захоплено вітала молодь. В Народному Домі прочитав свою поему „Мойсей”.

Влітку минуло 40 років літературної, наукової і суспільної діяльності І. Франка. У Львові відбулося святкування ювілею. Студенти вручили Франкові срібний вінок.

В цей рік готується збірник „Привіт І. Франкові в 40-ліття його письменницької праці (1874-1914)”, в якому взяли участь 40 українських та інших народностей учених і письменників. Зважаючи на умови воєнного часу збірник вийшов з друку в 1916 р.

Франко надсилає на конкурс до Російської Академії Наук наукову працю про українські народні пісні, за яку в 1916 р. йому посмертно присудили премію.

Протягом року Франко готує нове, виправлене видання своїх ранніх поезій „Із літ моєї молодості”. Збірка поезій за 5-ліття. 1874-1878”.

Вийшли книги: друге видання поеми „Мойсей” з передмовою, в якій з’ясовуються біблійні джерела поеми, друге перероблене видання повісті „Петрій й Довбуща” (у Чернівцях), збірка сатиричних нарисів „Рутенці”.

Франко багато перекладає іншомовних поетів.

У „Матеріялах до української етнології” надруковано етнологічний нарис „Моя вітцівська хата” в якому дано докладний опис умов, в яких письменник прожив дитячі роки.

В кінці року написано передмову до російського перекладу поеми „Мойсей” (перекладач П. Дятлов).

1914.

На початку року Франко підготував книжку перекладів драматичних творів О. С. Пушкіна, яка почала друкуватись у 1914 р. але вийшла з друку в 1917 р. під назвою „Александр С. Пушкін. Драматичні твори в перекладі, з передмовою та поясненням д-ра Івана Франка”.

Влітку востаннє відпочиває в Криворівні в хаті селянина В. Якіб'юка. В серпні з початком світової війни повертається до Львова.

Вийшов збірник праць на суспільно-політичні теми “В наймах у сусідів”, що складається з статей, які на протязі ряду років друкувалися головно у польській пресі.

Вийшла збірка п'єс “Із літ моєї молодості” (1874-1878 рр.) В „Передмові” Франко, підбиваючи підсумки 40-річної літературної діяльності, писав: „скрізь і завсіди у мене була одна провідна думка — служити інтересам моєго рідного народу та загальнолюдським поступовим ідеям. Тим двом провідним зорям я, здається, не спроневірився досі і не спроневірюся, доки мого життя”.

1915.

В листі до селянина В. Якіб'юка пише про свою творчу роботу, про те, „що хвороба тіла не вменшила моє духовного здоров'я та душевної сили, що дає мені змогу день у день по кілька годин трудитися над збагаченням нашого письменства”.

Звертається з проханням до київських знайомих і родичів допомогти йому матеріально.

Захворів на плеврит, стан здоров'я погіршився.

1916.

Написано вірш „Не мовчи”.

Погано себе почуває, але продовжує напружено працювати. В листі до письменниці Уляни Кравченко пише, що його не покидає „твердість та ясність ума, добрий гумор та охота до праці”.

Хвороба прогресує. В березні складає духовний заповіт. У квітні вже не встає, біля нього день і ніч чергують друзі, знайомі, студенти.

28 травня н. ст. о 4-ій годині дня в будинку по вул. Понінського №. 4 у Львові Іван Франко помер.

31 травня десятки тисяч людей проводжали в останню путь на Личаківське кладовище великого Каменяра.

ІІІ. КАНАДІЙСЬКА ФРАНКІЯНА ЗА ОСТАННІ РОКИ ЖИТТЯ ПОЕТА (1910—1916)

ПЕРШІ ПЕРЕДРУКИ

(В усіх цитованих текстах збережено мову й правопис того часу без змін).

Як відомо, часопис „Український Голос” почав виходити в Вінніпегу, в м. березні, 1910.

В роках 1910-1911 не знаходимо жодної згадки про Івана Франка чи то в формі новинки, статті чи допису, за те подибуємо друковані праці Франка, які й подаємо тут в хронологічному порядку:

„Сучасна Приказка” — поема У. Г. 2/1910.

„Коли часом в важкій задумі...” 10/1910.

„Казка Про Добробит —” оповідання 11/1910.

„Свіння” — оповідання 19-20 /1910.

„Як Русин Товкся По Тім Світі” 22-23/1910.

„Зувірячий Бюджет” — малий фейлетон 2/1911.

В числах 21, 22 і 23 з 1912 року поміщено статтю Івана Франка: „Що таке поступ?” Крім цього вміщено в ч. 48 його поему: „Всюди Нівечиться Правда”.

ПЕРЕД 40-ЛІТНІМ ЮВІЛЕЄМ ФРАНКА.

Перша новинка чи взагалі згадка про Івана Франка повинилась в „Українському Голосі” в числі 10 з 1912 року; вона говорить про 40-літній ювілей Франка, який мав відбутися 1913 року і містить заклик ювілейного комітету,

щоб жертвували гроші на ювілейний дар. Новинку подаємо в цілості, так як вона була поміщеня:

НА НОВИЙ ДАР

„Комітет для ювілейного обходу 40-літньої праці Ів. Франка видав відозву до всіх Українців, щоби складали грошеві жертви для велими заслуженого письменника й громадського діяча — Ів. Франка.

Сорок літ працює Франко на народній ниві, говорить ся там, нераз серед дуже лихих відносин. І зробив богато, більше ніж хто будь перед ним, або по нім.

Слідуючий 1913 буде ювілейним роком нашого письменника, отже зачіні збирати жертви від тепер, щоби показати, що Українці заслужених своїх мужів цінять й за життя, а не лише по смерті.

На сю відозву повинні ми, канад. Українці відкликунутись, та зложити, який буде можна дар нашому заслуженому письменникові.

Складаймо від тепер потрошка, але всі. Се наш народний обовязок.

Ювілейні жертви будуть складати по цілій Україні і всюда, де живуть Українці, отже й нам не треба лишатись позаду!”
(У. Г. 10/1912)

3.

Збіркова акція в Канаді

Дальше в числі 22 з 1912 року поміщено статтю на редакційній сторінці під заг.: „Національні Обовязки”. Стаття без підпису, тому уважаємо її за редакційну. Стаття прекрасно з'ясовує місію провідників і високо оцінює Франка як провідника народу. Статтю поміщено в цілості, так як вона була надрукована:

НАЦІОНАЛЬНІ ОБОВЯЗКИ Іван Франко.

„На шляху життя усякого народу перед ведуть оди- ниці і то одиниці, які немов соторені на провідників людського поступу.

До їх голосу прислухує ся весь народ, на їх поклик

відзиваються мільйони грудей; їх слідами нераз цілі віки поступають люди, несучи в своїх душах образ й ідеалі тих великих мужків.

І кождий съвідомий культурний народ знає своїх великих мужків, — знає і поважає їх.

Та буває й таке, що поки такий великий народний робітник живе, то ніхто не думає про нього і йому приходиться з нужди умирати. Доперва по його смерті люди починають розуміти, кого они стратили і тоді вже й споминають його, будують пам'ятники, жалують, та страченого не відкалавута.

Коли люди більше съвідомі, то знають своїх великих людей ще за життя, підтримують їх, дбають за них.

І ми маємо таких людей, — нині живущих.

Одним з таких великих людей, з таких великих робітників на українській ниві — є нині Іван Франко.

Кілька десятилітні робота простягається поза осoboю сего великого сина України, робота великої ваги, якої ми, поки, що, вповні й оцінити не маємо сили.

Щоби отже виразити свою пошану й відячність для сего мужа, в Галичині завязався комітет, що заходиться коло ювілейного видання всіх його творів, та збирає датки на грошевий дар Франкові від того народу, для якого він працює.

І нині вже збираються датки не сей дар по всіх усюдах, де живуть Українці. Треба отже показати, що й ми, що живемо в Канаді, не стоимо поза другими; треба і нам причинити ся до збільшення цього дару заряджуючи складки звичайні, чи даючи концерт, чи що інше на сю ціль. В нас є до цього і матеріальна змога і певно знайдеться добра воля.

Съвідоміші отже повинні сейчас і при всякій нагоді лбати про збірку на сю ціль, а зібрані жертви висилати можна просто до Львова на таку адресу: Тов. „Дністер“ (Книжочка ч. 8000) улиця Руська ч. 20 Lemberg, Galicia, Austria.

Про пересилані збірки повідомляти часописи для приміру другим.

Пам'ятайте, що се оден з наших народних обов'язків!"

4.

ВІСТКА ПРО ВШАНУВАННЯ ФРАНКА В МОСКВІ.

В числах 2-3 з 1913 року появилась така новинка:

ВШАНОВАНЕ Ів. ФРАНКА В МОСКВІ.

„Минувшої суботи український музично-драматичний кружок „Кобзар” почтив Івана Франка з нагоди сповнишого ся 56 ліття від дня його уродин. На вечері взяли участь звісні артисти московських театрів. Відбулося читане з творів поета і виконане музичних продукцій на його слова”.

5.

**ПЕРЕДРУК ВІДОЗВИ ГАЛИЦЬКИХ УКРАЇНЦІВ
У СПРАВІ ФРАНКА**

В чис. 6 з 1913 року була поміщена відоєва галицьких українців в справі 40-літнього ювілею Івана Франка із закликом на прошеві дари для поета. Стаття підписана комітетом, до якого входили: Король Бандрівський, Володимир Бандрівський, Др. Володимир Бачинський, Іван Боберський, Др. Григорій Величко, Ярослав Весоловський, Мороз, Василь Нагірний, Др. Володимир Охримович, Юлія Охримович, Михайло Рибачек, Любомир Рожаїнський, Др. Стефан Рудницький, Іван Сітницький, Др. Степан Томашів-Александер Гарасович, Володимир Гнатюк, Евген Гузар, Др. Іван Джиджора, Андрій Жук, Федір Калинович, Дмитро Катамай, Денис Коретець, Константина Малицька, Микола ський, Аріядна Труш, Іван Труш, Стефан Чарнецький і Володимир Шухевич.

Відоєва такого змісту:

УКРАЇНЦІ!

„В р. 1913 минає сорок літ, як виступив на літературне поле найбільший письменник Галицької України — Іван Франко. Протягом тих літ виходили з під Його невисипущого пера численні поезії, драми, оповідання, повісті, наукові розвідки, критичні й публіцистичні статі — взагалі розвинув Він таку широку й многосторонню літературну діяльність, як ніхто перед ним, ні по нім. Він

також один із творців політичного руху серед народніх мас. І ніхто з більшим правом не може сказати, що присвятив усе своє житя, усе своє знане, усю свою працю виключно рідному народові. Його не відстрашувало нї не довіре земляків, нї переслідування чужих, не побивався ані за карьерою, ані за майном — і з сеї причини не докоряв своїму громадянству. І як коли й падали до кори, кидались слова гіркої правди і болю, то все і всюди з мотивів ідеальних, як вислів любові до народу.

Почав Він свою письменську службу народові в часах, коли українська національна думка у нас випускала лише перші несмілі парости; тому Його діяльність була боєва, революційна, а в слід за тим получена в саможертьвою і зреченнем тих матеріяльних користей, що їх мають письменники тоб міри у розвитих народів.

Нам, синам нинішнього дня, нелегко уявити собі всю велич заслуг Івана Франка в національному життю нашого народу; лише в історичній перспективі можемо доглянути і зрозуміти, яка величезна частина теперішнього нашого національного світогляду, нашої національної культури і сили прийшла до нас від Нього і через Нього. Були у нас часи, коли все, що в нашім національнім дорібку могло звати ся свідомістю, культурою, поступом, гуманністю, демоократизмом—все те обнижалося до невеличкого гуртка одиниць з Іваном Франком на чолі. Поставмо українську літературу до 70-их років поруч нинішньої, змірмо їх віддалу — а матимемо міру для оцінки Івана Франка як поета; порівняймо науковий дорібок тодішньої Україні з нинішнім — а розумімо Івана Франка як ученого; з'ясуймо собі ріжницю нашого суспільно-політичного життя по обох кінцях того сорокліття—а побачимо Івана Франка як громадянина!

Зрозумівши се пізнаємо той національний образок, що лежить на чести нашого громадянства у сороковим році письменської діяльності Івана Франка. Йому належить ся від нас не лише пошана і подяка у словах, статтях та съяточних обходах; ми тепер мусимо дати те, чого не були в силі дати попереду — себто увільнити Його, хоч на літга старості, а ся журба тепер більше давить Його умучену голову як коли-небудь перед тим.

Не могли ми дати нашему великому письменникові ані університетської катедри, ані іншої догідної посади ані можливості доробити ся гроша на своїх творах; отже ювілейний дар від усього українського громадян-

ства нехай буде хоч частинною заплатою за те. Протягом 1913 р. нехай попливуть грошеві жертви з цілої України, від заможніх і бідних, від інтелігентів, селян і робітників, нехай буде доказ, що Українці вміють цінити своїх заслужених людей не тільки — по смерти, а й за життя.

Підписаний Комітет зложений із заступників львівських товариств та інституцій: Бандурист, Боян, Взаймна поміч галицького і буковинського учительства, Відродження, Громадський Голос, Діло, Дністер, Жіноча Громада, Земельний Банк гіпотечний, Краєвий Союз господарогр. спілок, Краєвий Союз кредитовий, Краєвий Союз ревізійний, Літературний Комітет для 40-літ Ювілею Івана Франка, Музичне Товариство ім. Лисенка, Народна Торговля, Наукове Товариство ім. Шевченка, Просвіта, Руська Бесіда, Сільський Господар, Січовий Союз, Союз, Товариство Укр. Студентський Союз, Учительська Громада — звертає ся отсім до всеї української суспільності з зазивом узяти справу ювілейного дару Іванові Франкові як питання національної честі, яка задля евентуальної нашої байдужності була виставлена на поважну небезпеку. Ми мусимо здобути ся на тривке матеріальне забезпечення нашого найбільшого тепер письменника в днях його старості; се вимагає значних фондів і лише ми самі можемо і мусимо їх зложить в сім ювілейнім році. Просить ся отже всі провінціяльні товариства і інституції приступити безпреволочно до зłożення місцевих комітетів для енергічного збирання датків на цю ціль. (В разі, якби де зложене такого громадського комітету було неможливе, підписаний Комітет видаватиме довіреним одиницям повновласти для збирання датків). Зібрані гроші треба присилати до „Дністра” на вкл. кн. 8000; письма адресувати до Комітету Львів, ул. Чарнєцького 26. З кінцем ювілейного року Комітет оголосить докладне справоздане своєї діяльності, при чам будуть подані імена всіх жертвовавців, на скілько вони Комітетови будуть звісні.

Українці!

Маємо отсе змогу показати прилюдно, що ми в ряді зрілих і культурних націй.

Виявім се достойно!

у Львові дня 24 гр. 1912.”

6. ДАЛЬША ЮВІЛЕЙНА АКЦІЯ

В числі 13 з 1913 року знаходимо таку новинку:

„З нагоди ювілею Др. Івана Франка інтервенюував посол Др. Станислав Дністрянський у міністра просвіти Гусарека, щоби правительство признало нашему найбільшому сучасному поетови сталу винагороду. В сій справі має внести Український Клуб в парламенті подане до міністерства та є всякі вигляди, що австрійське правительство згодиться на се відзначене.”

Для познайомлення читачів У. Г. з творчістю поета щораз частіше передруковано його твори. Отак його поема „Нічні Думи” була надрукована в числі 13/1913.

В числі 16 з 1913 року знаходимо таку новинку:

„На ювілейний дар Франка зложено доси на вкладкову книжку „Дністра” ч. 8000 — 6,208.54 К. Сума ся не обіймає складок, що вплинули до інших інституцій, а з окрема зложених поза межами Галичини”.

В числі 19 з 1913 року знову поміщено відозву ювілейного комітету в справі ювілейного дару Івана Франка. Заголовок статті „Українці!” Початок відозви того самого змісту, яка з'явилась в числі 6 того ж самого року, тільки що вона довша й тут поміщені імена цілого комітету.

7. СИН ІВАНА ФРАНКА АНДРІЙ

Новинка про смерть Андрія Франка в числі 20/1913.

„АНДРІЙ ФРАНКО

Син д-ра Івана Франка, помер нагло в ночі, з 21 на 22 м. м., (квітня, 1913 О. В.) на удар серця, в 26-ім році життя. Покійний, скінчивши фільзоофічний виділ львівського університету, звернувся до наукової праці; між ін. написав студию про етнографа Ількевича, поміщену в „Записках” Наук. Тов. ім. Шевченка”. Попри те покійний від часу недуги свого батька був його невідступним товаришем і помічником: доглядав його, помогав йому при його нау-

кових заняттях, писав його твори. Отже його тихе, скромне, повне посвяти молоде жите, розділене між науковою працею і поміч батькови, перервала смерть, тим трагічніша, що непопереджена ніякою недугою”.

В. И. П.”

8.

ВЕЧЕРОК В ЧЕСТЬ 40-ЛІТНОГО ЮВІЛЕЮ ФРАНКА У ВІННІПЕГУ

В числі 22 з 1913 р. вміщено оголошення запомогового товариства (? О. В.) що відбудеться вечерок в Вінніпегу „в честь 40-літного ювілею нашого великоого борця за права поневоленого народу Др. І. Франка, вечерок з товариською забавою відбудеться дня 31 мая в годині 8-їй вечером, в гали коло малої церкви”.

9.

ЮВІЛЕЙ ФРАНКА У ВІННІПЕГУ.

В числі 22 з 1913 р. з'явилась ось така новинка про пляноване свято в Вінніпегу.

„В СПРАВІ ЮВІЛЕЙНОГО СЪЯВЯТА Д-РА І. ФРАНКА
Дня 22 с. м. відбула ся нарада всіх укр. товариств в Вінніпегу в справі ювілейного съявята др. І. Франка. Нарадою проводив Т. Ферлей. По довших дискусіях рішено урядити концерт спільними силами.

Члени всіх съпівацких товариств мають на се съявято виступати в одному хорі під управою д. Юндака, дірігента тов. „М. Заньковецької”.

Уложеням программи і зарядженям цілого ювілейного съявята має занятьтися комітет вибраний на тій нараді.

До комітету ввійшли:

Ферлей, Арсенич, Юндак, Ковбель і Демянчук.

Проби будуть відбувати ся в гали д. Хлопана. Хто хоче морально причинитись до сего съявята і має на се спромогу, то нехай не відказує ся від участі і нехай точно приходить на хоральні проби”.

В числах 23, 24 і 26, 1913 р. була надрукована наступна відозва Комітету Ювілейного Свята Франка.

„КАНАДІЙСЬКІ УКРАЇНЦІ!

Всі культурні народи шанують, почитають своїх великих людей, своїх мислителів-гениїв.

І в нас Українців були і тепер є великани — духа, є люди котрим ми мусимо завдячувати наш поступ, зрост нашої науки та нашої культури. Перед такими людьми ми мусимо схилити свої голови.

Одним з таких велигтів-гениїв є у нас тепер Др. І. Франко.

В сім році ціла Україна обходить ювілей єго сороклітної літературної діяльності і збирає датки на ювілейний дар для Свого Великого Сина.

І ми канадські Українці не съміємо відтягнутись від звеличання сеї так великої для цілої України хвилі не згадавши нашого Великого Учителя, „не злим тихим словом”, та не піславши дещо на Його ювілейний дар.

Всі українські товариства у Вінніпегу вибрали в сій цілі комітет і приготовлюють ся спільно до устроеня ювілейного концерту в честь Франка.

Концерт сей відбудеться в день 12. липня с. р. в однім з тутешніх більших театрів. Під сю пору буде відбуватись у Вінніпегу вистава (exhibition) і тоді їзда колією буде дуже тана. Се дасть спромогу прибути на це съвто і найдальше мешкаючим Українцям хоч би навіть з Бр. Колюмбії, чи з Альберти. Ізда тана а заразом можна звидіти виставу.

Тож, готовтесь шановне громадянство українське в Канаді на ювілейний концерт Франка і на день 12. липня з'їзджайтесь до Вінніпегу!!

За Комітет:

Ферлей, Арсенич, Демянчук, Юндак і Ковбель”.

10.

КОНЦЕРТ У ЧЕСТЬ ФРАНКА У ВІННІПЕГУ

В числі 28 з 1913 р. з'явилось оголошення ювілейного комітету відносно концерту в честь Івана Франка. Оголошення було набране в ширині двох колонн і було воно поміщене на горі, по середині першої сторінки У. Г. Нище подаємо повний зміст оголошення так як воно було надруковане в часописі.

„ВЕЛИЧАВИЙ КОНЦЕРТ
в честь І. Франка відбудеться дня 12 липня с. р. в Вінніпегу
в театрі „Гранд Опера”, на Main Str. ріг Jarvis ave.

Початок о 8.30 вечером.

Дохід з концерту пійде на ювілейний дар Франкови. Ніхто отже з тутешніх Укр. Громадян не повинен отягатись, а таксамо приїзжі з фармів Українці повинні прийти, тим більше, що така нагода не скоро трафиться.

Тож, готовтесь шановне громадянство українське в Канаді на ювілейний концерт Франка і на день 12. липня будьте готові до съятковання великого съята.

За Комітет:

Ферлей, Арсенич, Демянчук, Юндак і Ковбель.

ПРОГРАМА КОНЦЕРТУ В ЧЕСТЬ І. ФРАНКА.

1. Вступна промова, — Я. В. Арсенич.
2. Кантата — мішаний хор.
3. Про творчість Франка, промова —
Проф. П. Карманський.
4. Гуляли, гуляли — муж. хор.
5. Каменярі — деклям. С. Ковбель.
6. На провесні, дует — Ферлеєва і Дреленкевичівна.
7. На бережку у ставка — мішаний хор.

Павза.

8. Франко — громадянин, відчит, — А. Крижановський.
9. Річенька, — міш. хор.
10. Наймит, — декл. А. Янішевська.
11. Де ти бродиш моя доле, — сольо — Ф. Славенко.
12. Закувала, — муж. хор.
13. Прольог до Мойсея, декл. — Демянчук
14. Гра на бандурі — Продан.
15. Слава єму слава, — міш. хор.
16. Закінчене. — Т. Д. Ф.

Хто не хоче вернутись до дому, той повинен скоро прийти, або що найліпше нехай купить собі тикет перед тим, щоби не потребував вечером при касі чекати”.

В числі 29 з 1913 р. з'явилася новинка про відбутий концерт в честь Франка. Музична частина концерту була добра, за те промови, крім одної випали слабше. Дальше, говориться в новинці, що через не сприятливу погоду, бо дощ падав цілісенький день, не було стільки публики як сподівались.

В числі 31 з 1913 р. подано касовий звіт з ювілейних концертів у Вінніпегу.

Прихід був \$192.58

Розхід \$140.96

Оставша сума 51.62

була вислана до Львова на ювілейний дар Івана Франка.

11.

ДОПОВІДЬ П. КАРМАНСЬКОГО ПРО ІВАНА ФРАНКА

З огляду на те, що концерт у честь Івана Франка не вдався що до численності публики, він був знову повторений 20-го липня у Вінніпегу. На цьому концерті головну доповідь про Франка мав проф. П. Карманський. В числі 32 з 1913 року поміщено цю доповідь в скороченій формі; нижче подаємо доповідь, так як її було поміщено в "У. Г.":

„ІВАН ФРАНКО

Коли ми беремо ся до вшановання якогось визначного громадянини, — казав прелегент — то мусимо усвідомити собі, що ми єму завдячуємо і яке було наше відношене до него і навідворот. Про заслуги І. Франка всім відомо. Відносно до другого питання зазначу з гори, що між поетом а нашим загалом, як се звичайно дієся, коли в якісь суспільноти появить ся нова індивідуальність і голосить нові кличі — витворило ся певного роду непорозумінє, що дало засновок драмі, а зглядно трагедії, яка тревала около сорок літ і покінчила ся для героя сеї трагедії, І. Франка, катастрофою, себто його загибілю.

Причини сего конфлікту, непорозуміння між загалом а поетом, треба глядати в невідповіднім ґрунті, на який впали його ідеї, в неприготованю нашого загалу до кличів, які поет голосив.

Старатись му—казав прелегент далі — представити оськілько наш загал брав участь в сій Франковій трагедії і оськілько він єї спричинив.

“Приймив на себе ролю погордженого терна і все стелив ся низом, аби стати захистом для всіх і гинув марно на шляху. Болів горем усіх, терпів терпінням всого народу — а за те приймав докори і насыміх від пігмеїв,

матеріальних і моральних дробкевичів, аж в кінці зattroєний трійлом злоби, знеможений буденною боротьбою з синами тьми, впав як борець глядіятор з глибокою раною, якої не в силі вилічiti ніякі ліки тих, що йому сю рану завдали. Се І. Франко. Ось він! Знесилений журбою, роздертий сумнівами, битий стидом — останній в добі поступу; культури і розбуджених національних гордощів творець, якого зустріла доля пророка побитого камінем. Сорок літ горів його великий дух ясним полумям, що розяснювало нам шлях серед тьми духової невіжки, суспільного застою, політичного романтизму, фарисейського фразесівства і самообману. Сорок літ палив нашу совість могутним докором і стирав з нашого чола соромне пятно лъялізму покірливости, рабського принизення. Сорок літ бив у вічевий звін, що заєдно лунав до нас могутнім закликом! Сорок літ не кидав важкого молота і лупаючи скалу заскорузlosti промощував нам шлях до культурного сьвіта та сталив нашого духа і думав лиш про те, аби “випрямити наші хребти”, аби з нас повиводити мужів.

Отсе в головнім нарисі трагедія Франка. Буду статись сю диспозицію, сей короткий нарис розвинутi в ширшій картинi.

Тут подав прелегент провідну ідею Франкового “Мойсєя” і перевів анальгію між змаганнями сего ста-розавітного пророка і єго боротьбою з демагогами, що не поминаючи єго далекосяглих замислів, станули єму на перепоні і довели до загибелі пророка, а змаганнями поета, недоцінюванням загалом єго дiяльностi, що дало основу до конфлікту, борби поета з загалом і навідворот і остаточного угадку поета.

Франко — говорив прелегент — був учеником Драгоманова. А як такий, мусів він відбивати своїм съвітого-глядом і змаганнями від сучасного загалу. Він висуває повний віри, що на руїнах давньої заскорузlosti, нацистiї і фарисейства зможе побудовати съвятиню пръвди, поступу і волї. Але помилився. Він не лише стрiчає ся з опором властий і покутує в тюрмі, але що гірше, він мусить боротись з цілим нашим загалом, який не дощiнюює і не розумiє змагань поета і накладає на юго бойкот. — Се ослаблює віру поета, та він поки що не схиляє свого стяга і боре ся далi. Наслiдком сего мусить емiгрувати з нашого рiдного поля і шукати пристановиска для своєї дiяльности у чужих, а головно у Поляків.

І тоді то щораз тяжче доводить ся йому бороти ся з самим собою, щораз нагляднійше виступає перед зраненим глядіятором — борцем съвідомість, що не зможе він устояти ся в нерівній боротьбі: Зароджує ся вперше съвідомість будучої катастрофи. І вже тоді з його груди виригає ся оклик болю і тревоги!

„Я боротись за правду готов,
Рад за вою пролити свою кров,
Та з собою самим у війні.
Не простояти довго мені”.

Тут конець другої дії трагедії.

Акція степенує ся, приближує ся до кульмінаційної точки. І тут наш герой, подібно як його духовий брат Куліш стає на становиску супільного критика. Але його критика не така гризка і дійматоча, як критика Куліша; він не кине свому народові визову:

„Народе без путя, без чести і поваги,
Без правди в письмених, завітах предків диких” —
ні! наш герой не стане на становиску суді і mestника. З нього заговорить велике співчуття до сліпців, бо його ідеалом є старо-завітний пророк Мойсей, персоніфікація всепрощаючої любови і самопожертвовання. З уст падають слова незмірної прихильності до свого народу і співчуття до його історичної трагедії.

„Народе мій, замучений розбитий,
Мов паралітик той на роздорожу.
Людським презирством, ніби струпом зкритий!
Твоїм будущим душу я трівожу”.

(Мойсей..)

Ось такими теплими словами говорить поет до свого народу. І він не стає на самім спочуванню; він радби свій нарід вивести з дому „роботи з дому неволі”.

„О, якби пісню вдати палку, натхнену,
Що міліони порива з собою,
Окрилює, веде на путь спасення!
Якби”!...

Але в нього виступає съвідомість, що він вже не той борець, окрилений вірою і одушевленем, що вели його до боротьби в весняних його днях. Демон зневіри Азазель здер з його очей полуду віри і спутав його могучого духа. Він сповідається:

„Ta нам, знесиленим журбою,

Роздерти сумнівами, битим стидом. —
Не нам тебе провадити до бою”!

Се вже обнижене акції до катастрофи се хвиля, в якій Єгова заповідає зневіреному Мойсеєви, що не дозведеться йому оглядати Канаану, його кости спічнуть на границі обігованої країни. За що ж засудила судьба нашого героя на таку саму кару, що й Мойсей? За ту саму провину. Хвиля зневіри і розпуки добула з його уст визов, кинутий в лицезріння: гіркі слова: „Nie kocham Rusi”! — Хто не любить, не може мати одушевлення і віри, а хто не вірить, не може доконати чину, до якого потреба велита. Велитом Франко себе неуважав від самого початку, як виступив на ширшу арену; вважав себе тільки каменярем одним з авангарди, яка промоштує шлях справжньому велитові; і тому зrozумів, що йому судила доля рвати ся „весь вік до мети і вмирати на шляху”.

12.

СВЯТКУВАННЯ ЮВІЛЕЮ ФРАНКА ПОЗА ВІННІПЕГОМ

Перший допис з терену про відсвяткування концертом “Свята Франка” появився в У. Г. в числі 33 з 1913 р. Допис з Редісон, Саск., за підписом „Присутній”. Початок допису такий:

„Дня 27 липня відбулися в околици Редісон, Саск. святочні обходини в честь 40-літньої діяльності Івана Франка, заходом тутешнього учителя Т. Г. Людий зібралося богато, старих і молодих.

Вступне слово сказав учитель, слідуючий говорив д. Кунінський — про відносини галицькі, про людей, що там працюють, а вже головно про працю і значення для нас І. Франка”.

Дальше в дописі подано концертovі точки й імена осіб, які виконували поодинокі точки програми. Крім вище згаданих промовців, виступали з промовами учитель п. Яремович, п. Барабаш, Сікора і Сліпченко. Допис закінчується так:

„ученик Василь Підвірбецький, подякував присутнім і всі одушевлені розійшлися. Свято се випало незвичайно гарно і певно не без користі, бо лише такі зібрання і бесіди се вже робота нашого відродження”.

13.

ВІСТКА ПРО ГОСТИНУ ФРАНКА В ЧЕРНІВЦЯХ

В числі 26 з 1913 р. з'явилася така новинка:

,,ГОСТИНА Д-РА І. ФРАНКА В ЧЕРНІВЦЯХ.

Вже давно не виділи Чернівці такого съята. Гостя витали широ і сердечно. На зеліз. двірци очікували його численні ряди шкільної і академічної молодіжі; а салю „Народного Дому” по береги виповнили місцеві і замісцеві Українці всіх станів. Перед викладом промовив до Гостя акад. Заклинський в імені тов. „Січи” що займилося уладженем съята і зложив йому губоку пошану за Його повну жертвовання діяльність. По відчитанню „Мойсея” уладжено д-ру Франкові сердечну овацию, а вечером комерс, на який зійшлося близько 30 осіб, щоби перевести час на щирій розмові”.

В числах 36-41 з 1913 р. поміщено твір Франка „Як Пан собі біди шукає”.

14.

ПЛЯН ВІДВІДИН КАНАДИ В. СТЕФАНИКА З ВІДЧИТАМИ ПРО І. ФРАНКА

Дуже цікава новинка з'явилася в числі 35 з 1913 р.

,,Василь Стефаник, один з найбільших наших писателів і посол до віденського парламенту приїжджає з кінцем слідуючого місяця на кількамісячний побут до Канади. — В часі свого побуту в Канаді, обіде він важніші місця, заселені нашим народом і дасть ряд відчитів про Івана Франка, а також на інші теми. — Котраб околиця хотіла витяти в себе сего дорогого гостя, В. Стефаника, нехай сейчас вибере комітет і повідомить про се редакцію Українського Голосу.

В слідуючих числах, подамо більше інформацій, про сю справу”.

Дальше про приїзд Стефаника до Канади в новинці в числі 37 з 1913 р. пишеться таке:

,,Около 15 с. м. завітає до Канади визначний наш письменник з Галичини Василь Стефаник, щоби познайомитися з тутешнім житєм нашого народу й обставинами серед яких доводиться нам переживати. В сїй справі дістала наша редакція лист з Галичини, де го-

ворить ся що Стефаник задумує дати ряд відчitів, пе-передовсім про Франка, а також на довільні теми, яких хто собі буде бажати.

Треба отже, щоби наші громади порадились в цій справі, позавязували комітети і надіслали до редакції „Укр. Голосу” що бажають витати в себе шановного гостя і почути его бесіду. З сим не треба відтягати, що-би можна скоро уложить порядок поїздки. Безперечно такі відчitи будуть мати велике значене кинуть нове зdroвое зерно на наше рiдко-засяяне поле”.

В числі 42 з 1913 р. з'явилася дальша новинка в цій справі:

„Приїзд звісного письменника і посла, Василя Стефаника: — Як довідуюмо ся з „Дiла”, тими днями має приїхати до Канади дорогий гiсть, Василь Стефаник знавець української суспiльности, перворядний письменник, знавець головно нашого селянства і посол до парламенту в Вiднi.

Тут пробуде вiн кiлька мiсяцiв і дасть ряд відчitів про I. Франка, та на іншi теми, як згадувалисьмо давнiше. Ми витаемо щиро Шановного Гостя і сподiваємося що його побут у Канадi лишить незaтертi слiди в нашiм нацiонально-проsъзвiтнiм розвою на канадiйськiй земли”.

В числі 43 з 1913 р. слiдуоча новинка:

„Василь Стефаник, галицький письменник, заявляє в „Дiлi”, що через рiжнi причини не може приїхати сего року до Канади.

Так отже бажане тих, що бажали б его бачити в себе остане сего року невиповнене”.

15.

ПОСВІДКА ЗА ОДЕРЖАНІ ГРОШІ НА ЮВІЛЕЙНИЙ ДАР І. ФРАНКОВІ

В числі 39 з 1913 р. помiщено таке:

„ПОСЬВІДКА

Львiв, дня 27 серпня 1913.

Вповажана Адмiнiстрацiя „Українського Голосу” Вiнницег.

Сим повiдоmляємо, що надiслану нам дня 23 с. м. квоту К 250, вiдповiдно до прiпоручення, вписалисьмо

на вкладку ч. 8000 на Ювілейний дар Д-рови Ів. Франкови.

З поважанем

Товариство взаємного кредиту „Дністер” реєстр. стов. з обмеж. порукою.

Др. Е. Олесницький.

Др. В. Охримович.”

В числі 7 з 1914 р. поміщено таку новинку:

„ЮВІЛЕЙНИЙ ДАР ІВАНОВИ ФРАНКОВИ.

Дня 24 січня було засідане повного комітету ювілейного дару і на нім принято до відомості, що сума зібраних дося гроший перейшла вже двайцять п'ять тисяч корон, з чого 21,000 зложено на „Дністровій” книжочці ч. 8000, а решта полишається в ріжних місцях. Висказують велике вдоволене, що українське громадянство виявило свою пошану для високозаслуженого письменника таким визначним як наші матеріальні обставини, даром задля обезпечення старости Ювілятови. Річ відрадна тим більше, що на дар жертвували розмірно найбільше селяни, народні учителі, робітники і ученики, хоч не хибували й інші стани”.

16.

ЮВІЛЕЙНЕ СВЯТО І. ФРАНКА В МОНТРЕАЛІ.

В числі 1 з 1914 р. з'явився обширний допис за підписом С. С. Костирського, про те, що 28 грудня, 1913 р. читальня ім. Драгоманова в Монреалі уладила ювілейне свято Ів. Франка.

Свято складалось з музичної частини, декламацій і реферату про життя і діяльність Івана Франка, який виголосив Іван Бодруг.

На святі зібрано \$20.00, які вислано до Ювілейного Комітету у Львові.

Дописувач згадав і про те, що були противники цього свята, головно виступив проти цього католицький священик о. Перепелиця і соціал-демократи.

17.

ВАНКУВЕР НА ЮВІЛЕЙНИЙ ДАР ФРАНКА і ПАВЛИКА.

В числі 16 з 1914 р. в дописі В. Сиротюка подано, що товариство „Просвіта” у Ванкувері відіграво драму Ів. Франка у 5-ох діях п. з. „Украдене Щастя”. Дохід з представлення в сумі \$21.00 призначено „на дар для наших високозаслужених діячів Ів. Франка і Мих. Павлика”.

18.

„РОСІЙСЬКА ГРАНИЦЯ ДЛЯ Д-РА ІВ. ФРАНКА ЗАМКНЕНА”

Під повищим заголовком з'явилася новинка в числі 28 з 1914 р. яка далі звучить так:

„Др. Івана Франка, котрий на днях вибрав ся в Росію, завернули російські власти з Волочиск, заявляючи, що єму візд до Росії заборонений. Царські поспішки думають, що від приїзду др. Івана Франка на ферії в Росію, затряслиб ся основи царської імперії і тому єго не пустили. Чиж не глупі вони?” — питаеться дописувач.

19.

„ЩО З ФРАНКОМ”?

Під повищим заголовком надруковано новинку в числі 48 з 1914 р. як слідує:

„Одна часопись подає вісти одержані з Відня приватною дорогою, що Москалі арештували у Львові нашого великого письменника Івана Франка і вивезли в глибину Росії”.

Поема „Непора...” Івана Франка поміщена в числі 13 з 1914 р.

Поема „Не високо мудруй” — в числі 25 з 1915 р.

20.

ІВАН ФРАНКО И НАГОРОДА НОБЛЯ.

Дуже цікаву новинку подав У. Г. в числі 9 з 1916 р. про старання, щоб Іван Франко одержав нагороду Нобля. Нижче передруковуємо новинку в цілості.

**„ТРЕБА СТАРАТИСЬ, ЩОБИ ДР. ІВАН ФРАНКО ДІСТАВ
НАГОРОДУ НОБЛЯ**

„Львівське „Укр. Слово” пише:

Ані один заслужений наш земляк, член великого, культурного, 40 міліонів чисельного народу не отримав ще нагороди Нобля. Вина сього в тім, що не маємо ні свого університету ні академії, котрі мали би предкладати кандидатів до нагороди Нобля. Як з однієї сторони треба безнастанино, щоби наші депутати політиків і другі чинники робили заходи у цісаря, міністрів і намісника, щоби ми університет і академії отримали, так з другої сторони повинні ми розвинути акцію, щоби наші заслужені поети і учені удостоїлися нагороди Нобля.

Саме в справі признання нагороди Нобля для д-ра Івана Франка вийс о. др. Застирець широко мотивоване представлене до королівської шведської академії (Нобель-прайсавкус) в Стокгольмі. Референт представив велики заслуги поета, борця за свободу, яко ученого, що крім нашої мови писав ще й німецькою, польською, російською, та як найбільшого в Слов'янщині сучасного поета і ученого. Зазначено там також, що призnanе нагороди для жиального серед найтрудніших обставин ювілята малоби і політичне значінє.

Се за мало, бо треба, щоби наші наукові інституції, політичні організації, поодинокі особи зі степенями академічними вносили сейчас потрібні прошення, представлення.

Акція така мусить вдатися. Поет наділений нагородою і забезпечений матеріально, міг би нам ще неодин великий твір дати під будівлю народного Храму, бо хвиля превелика. Тільки не відкидаймо, бо ми і так припізнилися ся”.

21.

„НЕ ЗАБУДЬ, НЕ ЗАБУДЬ”

Цю поему Івана Франка надруковано в 27 числі з 1916 року під таким заголовком: „До Молодих Приятелів.

Не забудь, не забудь
Юних днів, днів весни, —
Путь життя, темну путь
Проясняють вони.

Золотих снів, тихих втіх,
Щирих сліз і любви,
Чистих поривів всіх
Не встидайсь не губи!

Бо минутъ — далі труд
В самоті і глуші,
Мозолі наростиуть
На руках і душі.

Лиш хто любить, терпить
В кім кров живо кипить,
В кім надія ще лік,
Кого бій ще манить,
Людське горе смутить
А добро веселить, —
Той цілий чоловік.

Тож сли всю житя путь
Чоловіком цілім
Не прийдесь тобі буть, —
Будь хоч хвилечку ним.

А в поганій дні,
Болотяній дні,
Як надія пройде
І погасне чутє,

Як з великих доріг,
Любви, бою за всіх
На вузькі та крути
Ти зайдеш манівці.

Знищить серце журя,
Сколють ноги терни —
О, тоді май житя
Вдячно ти спомяни!

О, отсі ясні сни
Оживлять твою путь . . .
Юних днів, днів весни
Не забудь, не забудь!

Іван Франко.

IV. ВІДГУКИ НА СМЕРТЬ ПОЕТА (1916—1917)

22.

СМЕРТЬ ІВАНА ФРАНКА

Перша вістка про смерть Івана Франка з'явилася в числі 28 з 1916 р. Цитуємо її дослівно:

„ІВАН ФРАНКО ПОМЕР У ЛЬВОВІ.

Др. Іван Франко оден з перших українських письменників і діячів помер

З українських часописій зі Злучених Держав доведуємось, що у Львові помер Др. Іван Франко ще 22-го мая цього року. Ширше про се пишемо на 6 і 7 стороні сього числа.”

**

В цьому самому числі на редакційній сторінці, подано ширші відомості про останні роки поета, його недугу і остаточно — його смерть. Статтю цитуємо в цілості:

„УКРАЇНСЬКИЙ ПОЕТ ІВАН ФРАНКО ПОМЕР

Московська газета „Кіевськая Мысль” з неділі дня 22. мая ст. ст. 1916 р. доносить:

„У Львові помер Іван Франко — визначний український белетрист, поет, учений, публіцист і провідник української демократичної партії”.

ПОСЛІДНІ ХВИЛІ.

По цій нотатці часопис подає довший житець Івана Франка і кінчить словами:

„Тяжко пережите жите, постійні недостатки, безпереривна борба — підорвали здоров'я Франка і навіть виносили матеріальне положення послідних літ не могло вилічити страти, ран і давних страждань.

Вибух війни потягнув за собою перерване всякої культурної діяльності галицько-української. В життю Франка настутили нові тяжкі часи. В час найзду російських військ на Галичину хорий Франко опинився у Львові в крайно тяжкім матеріальним положенню. В часі російської окупації Іван Франко випустив за дозволом російської воєнної цензури збірник своїх давніх статей. В 60-ім році перервало ся жите талановитого мученика.

Десять літ догорювало жите Франка, десять літ писатель боров ся зі смертю. Від сильного нервового роз-

строю заклякли йому руки, часами він не мав сили писати. Положене хорого ставало щораз тяжше і тяжше. Смерть здавалося, близько. В страшнім положенню бачили тут в Київі Франка — здається в році 1907 — він приїхав до нас на похорони П. А. Косача. З Київом він мав загалом родинні зв'язки; І. Франко, і один з директорів київської контори державного банку В. В. Ігнатович жонаті з рідними сестрами; у послідного живе тепер одна дочка покійного. Побут Франка у Київі був короткий. Товарищи вивезли його до Львова і він там доживав свої посілдні роки. За 2-3 роки здоров'я поправилося і І. Франко міг знову вернутися до літературної роботи. Рука все ще кепсько працювала і покійний диктував свої твори синові Тарасові. Сі твори се були: поезії, повісті, статті; але чим даліше, тим більше і більше переходив до наукової праці. Її він робив для видавництва „Літературно-Наукового Вістника” і се межи іншим було головним жерелом істновання Покійника. Талановитий письменник, поет і супільний діяч майже все своє життя провів в тяжких маєткових невигодах. Деколи його положене, ставало невинносимим до краю. В час прагнування його ювилею Українці зібрали капіталу 30,000 К. і купили вілю для І. Франка під Львовом. Се було для нього не малою помочило.

Пройшло трохи часу і син Тарас (має бути Андрій) вмер скоропостижно. Смерть любого сина потряслася нервово хорого Франка. І знову перервалася робота письменника...

Хорим, розбитим нервово застала Івана Франка вибухаюча війна. Як розказують, з болем і рівночасно немовби не відчуваючи відносився Покійний до розіграваючихся перед Його очима подій. Прийшла евакуація Львова, російські війська увійшли в місто і зняли його. Постійним товаришом І. Франка в ті дні був його давній друг Павлик. Але зимою 1914 р. і Павлик помер. Страна потряслася І. Франком. Новий розстрій збільшився.

Так Ів. Франко прожив 1914 рік і початок 1915.

Що було після відвороту російських військ у Львові з Франком, незвісно. Зі Львова дожодили лише скupi відомості і про Франка було чути лише дуже, дуже мало. Тепер прийшла вістка про його смерть. Печальна вість глибоко зворушила близьких Покійного і поклонників того визначного діяча.”

„РОСІЙСЬКА УКРАЇНА — ФРАНКОВИ.

З приводу смерти І. Франка вислано з Київа ряд спочуваючих телеграм. Від бувшої редакції „Київської Старини” вислано телеграму до харківського університету, котрий свого часу іменував Ів. Франка почесним доктором. Ся телеграма писана в російській мові, звучить в українськім переводі:

„Болимо в тяжкій втраті понесений університетом через смерть доктора фільольогії харківського університета Івана Франка, визначного робітника на українській ниві”. Таку саму телеграму вислано до редакції „Української Жизні” в Москві.

До тої самої редакції вислав клуб „Родина” телеграму ось такого змісту: „Умер Франко. Український Клуб „Родина” в Київі з великим болем оплакує безмірну і бесповоротну національну втрату”.

До редакції „Української Жизні” в Москві прийшла також слідуча телеграма від київських українців, писана українською мовою: „Українці города Київа поражені смертю великого письменника і ученого І. Франка. Сумує Київ стародавній, нема журби з ким розділити”.

ПАНАХИДА ПО ІВ. ФРАНКУ.

Дня 27 мая ст. ст. о 4 год. по полуодні відбулася у Владимирацькім Сооборі в Київі панахида по Ів. Франку.

МОСКАЛІ ПРО ІВ. ФРАНКА.

Дві велики статі присвятила Франкови російська газета „Кіевская Мисль”. В Ілюстрованім додатку до ч. 147. з дня 27-го мая ст. ст. містить вона також два портрети Ів. Франка: один представляє самого поета може послідною фотографією Покійника; другий представляє Його разом з М. Коцюбинським і В. Гнатюком.”

23.

НЕКРОЛОГИ-ПЕРЕДРУКИ.

Дальше в 28 числі У. Г. з 1916 року надруковано статтю І. Свенціцького, яка була поміщена в часописі „Кіевськая Мисль”, число 143 з дня 23 мая, 1916 р. ст. ст. Ось вона:

„ІВАН ФРАНКО.

Поет, мислитель — шукаючий Божої правди на землі, публіцист, історик культури свого народу, вчений до-

слідник основ слов'янсько-руської і української письменності і народного житя — от на що Іван Франко посвятив свій великий талан і чому він служив більше як сорок літ свого діяльного життя.

Син селянина — коваля з Нагуєвич коло Дрогобича, він вже в гімназії проявляв свої артистично-літературні спосібності, на підставі котрих його учитель польської мови предсказав йому в присутності товаришів. „Він буде гордостю своего народу”. В 1875 р. він вступає на львівський університет і призначає діяльну участь в студентськім журналі „Друг” котрий видавало т. зв. староруське студенське товариство „Академічний Кружок”. Сам Франко в той час являє ся свідомим Українцем. Але його жива вдача і порив до суспільної праці не позволяють йому не приняти участі в одинокім студентськім видавництві Русинів. З появою Франка в „академічному кружку” починає ся поступенне кипіння серед молодих студентів Русинів того часу, яке закінчило ся основанням огнища студентів — Українців „Академічного Братства” і „Лихваря”.

Головно ярко починає складати ся особистість Івана Франка від часу його знакомства з Драгомановим в 1876 року. З початку — ученик того визначного суспільного діяча і поклонник його богатої душі, різкого критичного ума, Франко стає з часом товаришом і наслідником в демократизації і культуризації свого народу. Франко разом з покійним Павликом, своїм університетським товарищем та ідейним другом, являє ся душою відродження і розвою свого рідного краю. Вони перші виступили проповідниками суспільної справедливості серед галицьких робітників, за що і відповідають в суді і попадають в тюрму. Вони перші осмілили ся виступити з критикою пануючого в той час серед Українців клерикально-консервативного світогляду і поглядів, за що стародумці відлучили їх від громади. Вони перші пішли в народ з кличем: нарід для себе і за себе, всі для народа!

Вистарчить лише представити собі загальний стан умів і внутрішньої політики в Австрії в 70-тих і 80-тих роках, як реакціонери по революції 1849 року повставали проти всего, що не від них вийшло, як проти нарушения горожанського, національного і державного устрою — а нам стане ясним положене двох молодих студентів, проповідників раціоналізму і демократизму, що своєю появою перервали мирний сон коло дмашного огнища.

Співробітництво Франка в заграницьких польських

поступових журналах і газетах і в німецькій столичній пресі дало йому можність видвигнути національне питане свого народа і зробити його сущною частиною межинародної політичної думки. Але ще цікавіша і ціннійша участь Франка в українських літературних, суспільних і політичних видавництвах, де він постпенно витворює огнище умової і політичної думки галицької України.

І в той час публіцистичної праці, винадгороджуваючої грішми, за які він ледво міг прожити, він творив і занимався науковою. Як учений, етнограф і історик літератури він став виступати в 90-тих роках, з першу в своєму журналі „Жите і Слово” і в „Київській Старині”, а від 1898-го року виступав з більшими працями в „Літературному Вістнику”, „Записках Наукового Товариства імені Шевченка у Львові”, „Archiv fuer Slavishe Philologie” і в „Соборнік-у”, „по славяноведенню” академії наук в Росії. Франко лишив науці цілий ряд дуже цінних розслідів ріжнородних історично-літературних і культурних питань українознавства і славянознавства, які являють ся вкладом в порівнююче обзначене ся зі славянством і його відносинами до романсько-германського і візантійсько-азійського світа. Отсє і є в головних нарисах границі його научної діяльності. Походжене українських історичних пісень українська народня фільозофія в приказках і пословицях (4томи), апокрифічно легендарна письменність на Україні, українська полемічна письменність XVI. віку, талицьке письменство XVI.—XVII. віка, нова церковна пісня, період т. зв. галицько-руського відродження. Все, се далеко ще не вичерпуюче всього обему історично-літературної діяльності Франка, розділене його вчених творів, — дає величавий образ значної частини українознавства. І як би Франкові не случився жорстокий удар судьби, він певно дав би був нам злуку всего в історії української літератури.

Як вчений він відзначався строгим критицизмом, що все опиралося на порівнюючі розбори питання. Але в той самий час він не переставав бути поетом-артистом що одухотворював і надзвичайною любовлю видвигав існуючу в розсліджуванім літературі. явища артистичну цінність і красу. Заслуги Франка для науки оцінили як слід в Росії — академія Наук вибираючи його членом-кореспондентом, а харківський університет надаючи йому титул почесного „доктора рускої словесності”.

Однак найбільше широкою і популярною славою серед поступового громадянства тішився Франко яко

писатель-поет. І дійсно, Франко був найбільшим п'є Шевченку українським поетом, що по майстерськи втілюв живим народним словом і невичерпаним жерелом артистичних образів. Він подібно як Шевченко вмів використати вічну керницею народної словесності і народного життя для високої артистичної творчості. Він перший з українських поетів дав нашому народові перли світової поезії Сходу і Заходу давного і нового світа.

Слідити за розвоем поетичної творчості Франка — це значить розвернати книгу віддільної особистості, цілого народа, людства; це значить, розважане радости і страждання живого чоловіка з кристалі чистої поезії.

Франко—поет обездолених і страждаючих від неправди і гнету (Бориславські оповідання „Воя Constrictor”, „В поті чола”); він півець народного горя („Ланські жарти” і весь збірник „З вершин і низин”) він — найліпший український лірик (збірники „Зіявле листє”, „Semper tiro” поет мудрець (збірник „Мій Ізмарагд”), що веде свій народ, як пророк в землю обіцяну (поема „Мойсей”). Виступивши в Галичині радикальним критиком суспільності і провідником нової суспільної ідеольогії, що боронила повну свободу особи і загалу від визиску економічного, політичного і духового, Франко як поет пірвав відразу всі звязи з пережитками романтично-сентиментального „патріотизму”. Він навіть не поклонявся етнографічному „патріотизму”. Йому було ясним, що треба стати каменярем, викувати самому нову дорогу, котрою його народ мігби пройти до світа висших ідей і злучити ся з творцями чоловічого життя.

Як народний поет він нагадує Некрасова і Глєба Успенського, котрих він називав улюбленими поетами своєї молодості, але даремна праця дошукувати ся на тій підставі яких-небудь наслідувань, чого найліпшим доказом служить не лише його оригінально-артистично-поетична творчість, але й діяльність переводчика, що являє ся взором мистецького опанування національним поетом чужого твору.

Як поет описуючий жите-буте низших верств суспільності Франко що до часу значно випередив Горкого, а як горожанин-поет він визначив ся спокійним реалізмом, обвіятним Гайнновим сарказмом. Франко ніколи не ідеалізував своїх тем і бридинув ся штучністю. Він волів лишити одно або два місця невикінченими, аби лише заховати ясність думки і потрібну різкість образа.

Франко був все самим собою. Незвичайно скромний

у відношенню до других, він ніколи не кривив душою — все і всюди був щирій і простолінійний. Зате і прийшлося йому випити гірку чашу горя до дна. І він випив її без скарги і сліз, а нам дав прегарний світ поезії, мудrosti і знання, в котрім культурний світ буде находити собі духову поживу в будучі часи.”

24.

КАНАДІЙСЬКЕ ПОДЗВІННЕ.

Крім передруків замітніших статей, що з'явилися в європейській пресі з смертю Івана Франка, в У. Г. вміщено низку оригінальних статей, які вказують на спосіб думання й світогляд тодішніх провідників українського життя в Канаді. Отак у 29 числі У. Г. з 1916 р. з'явилася на редакції сторінці така загадка про поета:

„НА ВІЧНУ ПАМЯТЬ.

(З приводу болючої втрати Ів. Франка.)

Так як сріблистя животворна роса всякає в кожду щілиночку рослинни і дістаеться в найтвердшу частиночку землі, так Твої великі і палючі слова заходили в нашу душу і сокрушили камінні серця блудних синів.

Слова, що стали дорогосказом на дорозі нашої пути.

І коли Твоя чиста душа перенесла ся в незнані світи вічності, клонимо перед Твоєю тіною голови а там, — де Ти будеш вічно спочивати по своїх невисипущих трудах, сипатимуть ся на Твій гріб цвіти твого народу.

Цвіти Його відродження, цвіти вічного і праведного життя, як спомин Твоїх великих слів, що так сипали ся з Твоїх уст ціле Твоє жите, як хрустальне жерело могутньої скали.

І тепер в хвилях горя рідного народу, коли мусимо переживати таку болючу втрату, приносимо Тобі на вічну память дар присяги — прямувати по Твоїй дорозі пути.”

Арій.

В тому самому числі знаходяться висловлені думки про Франка п. з. “Гадки на Теми Дня”.

„В особі Франка Україна стратила свою найдоросшу перлину”.

„Франко був для нас тим огневим стовпом, що серед темряви на пустині вказує другим путь”.

СТАТТЯ ПРОФ. А. КРИМСЬКОГО

В чис. 30 У. Г. з 1916 р. передруковано статтю відомого українського письменника й ученого проф. А. Кримського під з. „Іван Франко”. Вона була перше друкована в „Енциклопедичнім Словарі” Брокгауз і Ефрона (видання 1902). Стаття була перекладена з російської мови.

В цій статті проф. А. Кримський подає коротку біографію Франка, головно з років дитинства. Зупиняється на часах студентських років поета де з'ясовує соціальні та політичні відносини в Галичині. Описля оповідає про часи арешту Франка, його переживання з того приводу і подає дещо з характеристики літературної творчості Франка. На закінченні подає в хронологічному порядку дати з життя й творчості Франка і найважливішу літературу про нього.

З обширної літератури про Франка — пише проф. А. Кримський — важні:

- 1) Передмова Драгоманова до „В поті чола”, Львів 1890. де поміщена автобіографія Франка.
- 2) Принадіна біографія і розбірка творів в Історії української літератури проф. Огоновського.
- 3) Стаття О. Маковея в „Літ. Науковім Вістнику” (рік 1898; книжка XI);
- 4) Іван Франко — проф. Д. Кримського, (Львів 1898); диви статю Е. Дегена в „Новое Слово” (1897 кн. III) і передмова М. Славінського до російського переводу „В поті чола” (Петербург, 1901). Про етнографічні праці Франка, гляди: професор Н. Сумцов, в другім томі „Современная малорусская этнография”.

Дальше, в 30-ім числі У.Г. за 1916 р. в Студентсько-Учительськім Відділі поміщено передовицю під наголовком „Умер Іван Франко”. Ось вона без змін:

„УМЕР ІВАН ФРАНКО

Умер могучий каменяр, що більш як сорок літ лупав скалу темноти на дорозі поступу українського народу.

Умер український Мойсей, що вмілою і широю рукою провадив наш народ до обіцяної землі — щастя й волі.

Умер геній слова, що вивів українську літературу на шляхи всесвітньої думки.

Умер щирій, тихий і смирний робітник, що муравлиною працею будував святыню народної волі.

Трудно сказати, трудно виповісти, яку величезну, непоцінену страту поніс український народ в особі Івана Франка.

Трудно висловити народний жаль за особою свого Мойсея в хвилі, коли Його провід був найбільше пожаданим.

Повторяє ся історична доля Мойсея. Не судилось Йому ступити власними ногами на свободінну обіцянну землю, на вільну, не чужу, але нашу Україну.

Своїм віщим духом бачив Він сю обіцяну землю, сю свободінну Україну, але смерть не дала Його тілови полюбовати ся красою волі.

І спочили його кістки в чужій ще землі, але прийде час, коли земляки з свободінною піснею зложать Його в пантеоні вільної України.

Гірко і соромно згадувати, що перший між Українцями по Шевченкови витерпів так богато від своїх таки земляків.

Коли Шевченка славимо мучеником московського деспотизму так Франка сміло можна звати мучеником деспотизму своїх країнів. Шевченкови прийшлося випити гірку чашу заслання від чужих, Франкови судилося випити гірку чашу, доносів, арештовань викинене поза рамці української суспільності в часах, коли Франкови належалось як найбільше помочи і попертя земляків.

Ми пізнали Його силу й вагу для нас тоді вже, коли ми сего не могли заперечити.

Ми поклонимось Його генієви, коли чужі показали нам Його блеск і нашу сліпоту. Ми признали народним Мойсеєм, обкідавши його передше камінем і грязю.

Але він не нарікає, не плаєав. Він не проливав сліз над засліпленням непокликаних провідників народа, бо вірив в се, що його праця для народа не мине марно.

Вірив у свій нарід і так відізвав ся до него:

„Ta прийде час, і ти огнистим видом
Засяєш у народів вольних колі,
Труснеш Кавказа, впережеш ся Бескидом.
Покотиш Чорним морем томін волі
І глянеш як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі”.

Програма Його праці була дуже проста й виложена в отсіх словах:

„Як син українського хлопа вигодований чорним хлопським хлібом, працею твердих хлопських рук, почувала ся до обовязку панциною цілого життя відробити ті дрібняки, які видала хлопська рука на се, щоби я міг видрапати ся на висоту, де видно світло, де пахне свободою, де ясніють вселюдські ідеали. Мій український патріотизм, се не сентимент (чулість) не народна гордість, то тяжке ярмо, вложене судьбою на мої плечі. Можу вгинати ся, можу тишком проклинати судьбу, що вложила мені на рамена се ярмо, але скинути його не можу, не можу шукати іншої вітчини, бо я став би підлім зглядом власної совісти. І коли що улекшує мені двигане цього ярма, то вид цього українського люду, що, хоч гноблений, темний, і деморалізований довгі віки, хоч і нині вбогий, неповоротний і непорадний все таки поволи підносить ся, відчуває у щораз ширших масах жадобу світла, правди, та справедливості й шукає до них доріг. Отже варта працювати для того люду й ніяка чесна праця не піде на марно”.

Вже як студент виповнював Він вірно свою програму. Не думав Він, як безперечно думає богато з нас студентів, що одинокою його цілию мало бути здаване екзамінів, які мали готовити йому гарну кар'єру в будучності. Вже як студент він не тільки дбав про свою освіту але й про освіту народу. Скарби знання не ховав він як скупар ховає золото, але щедро розділював його на всі сторони, де тільки видно було потребу.

Він знає, що любити народ і пізнагти його душу, можна тільки за молодості, коли серце переповнене жаром любови й знання, коли в груди чути могучий огонь — порив до праці над рідним народом. Бо хто грається з жаром любови в своєму серці, хто придушиє той огонь у груди і манить себе марною надією, що схопить його на народнім жертовнику в пізніших літах, у сего той огонь згаряє завчасно так що й попіл не лішається.

„Не можу шукати іншої вітчини, бо я став би підлім зглядом власної совісти”. Слова сі гомонять так урочисто, як слова десять заповідей. І не хотів би я нічого більше від тих із нас, які хочуть шукати іншої вітчини, як тільки се, щоби вони застновились щиро над повисши ми словами Івана Франка. Не в садку вишневім, не в

зелених селях, що розложились як ті писанки на Вкраїні не в щебеті соловія і в чарівнім місячнім сяйві української ночі треба шукати вітчини. Вітчина лежить у ріднім народі.

Не шукаймо іншої вітчини, бо ми стали б підліми зглядом власної совісти. А як хто є між нами, що думає знайти іншу вітчину, хай піде вперед по щиру пораду до Івана Франка. За овій труд він ніколи не пожалує.

Діяльність Івана Франка тако многостороння, така глибоко критична, так навіяна любовю до рідного народу, що хто тільки постарається пізнати ту діяльність, той зрозуміє цілий український народ в його многосторонніх змаганнях.

Для нас, студентів, Франко є найкращим образом народного робітника і всесторонньо образованого модерного чоловіка. Я вірю, що найкращу почесть віддано ми, студенти, духови Івана Франка, коли грунтовно простудіємо його діяльність. А коли се зробимо, тоді певно овіє нас Його могучий дух. Сей:

„Вічний революціонер —
Дух, що тіло рве до бою,
Рве за поступ, щастє й волю —
Він жив, Він ще не вмер”.

**

В ч. 30 У. Г. з 1916 р. передруковано поему І. Франка: „Указ проти Голоду” а в наступному (31 ч.) вміщено таку передовицю:

„ВІН ЗАСЛУЖИВ

Отся пригадка може й не потрібна, але містимо її з огляду на ширший загал і на ті наші ріжні товариства розсипані по містах і містечках цілої Канади.

Якаж ся пригадка? Вона містить ся в заголовку. Знаємо всі хорошо того чоловіка, що недавно відійшов від нас у вічність, знаємо добре його неоцінені заслуги на українській ниві, всі ціннимо його житєву працю для добра рідного народу — тому тимбільше лежить на всіх нас обовязок належито вшанувати пам'ять сього великого народного генія — Івана Франка. Час тепер.

До святковання пам'яті нашого незабутнього речника, в першій мірі є покликані ріжні наші товариства, не кажемо що товариства як товариства, але вони повинні дати почин, зорганізувати все і приладити. Де як де, а вже по містах, то товариства повинні бути перші і кілько

би їх там не було — в данім місті, як приміром у Вінниці — всі повинні злучити ся разом і перевести все як слід. На сім пункті, вже німа чого ріжнитись і робити осібняком, але разом спільно.

Годилоб ся, аби і по кольоніях, де лише живуть наші люди, щоб знайшли яку будь неділю і відвідаткували пам'ять свого великого діяча й доброго сина народу. Правда, що на фармах час тепер пильний і мало його є, але з доброю волею все таки мож знайти до-гідну днину і устроїти свято вшанування пам'яті нашого поета”.

26.

„ПАМЯТІ УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТА”

В У. Г. ч. 31 з 1916 р. надруковано таку новинку: „Пам'яті українського поета. Днівник „Русское Слово”, що виходить в московській мові в Нью Йорку, помістив в ч. 1264, з 12-го с. м. статтю під повищим заголовком, посвячену Іванові Франкові”.

**
**

В числі 32 з 1916 р. на редакційній сторінці надрукована нижче подана стаття:

„ФРАНКО — ПИСЬМЕННИК І ГРОМАДЯНИН.

Іван Франко, як письменник, — є тим самим добрим громадянином. Література-ж не є нічого відірваного від народного життя, а навпаки є зеркалом, що в нім відбивається вірно жите народне. Що більше: Література є сею кузнецею в якій виконують ся нові напрямки, вказівки, способи для поліпшення народного життя.

Франко отже своїми многоцінними а численними творами робив роботу громадянську: ставляв перед очима цілого світа нужду і поневолене нашої нації, щоби світ обернув своє око на сю закутину землі, де живе український нарід, відкривав суспільні рані і недомагання, щоби чим скорше можна іх було позбутися; кликав-взивав до обнови духа, до праці і само жертвовання одиниць та загалу, щоби можна як найскорше добути крацу долю для України; подавав нові думки, вказував на нові шляхи, якими наша суспільність повиннайти до ліпшої будучності”.

(Н. Ж.)

В. У. Г. ч. 34 з 1916 р. передруковано поему Івана Франка „Пробуди ся, встань народе!”

27.
„...ІМ. І. ФРАНКА”

В У. Г. ч. 36 з 1916 р. між новинками з Вест Форт Вілліям, Онт., подибуємо таке:

„Чит. Пробігти” ім. І. Франка у Вест Форт Вілліям.

Дня 20 серпня у неділю вечер відбулися збори у власнім домі сего товариства.

Ухвалено на сих зборах також, що від тепер се тов. попри давну назву має носити імя свого покровителя (т. є додано: ім. І. Франка). З сеї нагоди виголосив Т. Г.... відчit про Ів. Франка, щоби toti, що менше читають, мали хоч маленьке поняття про житє та дiяльнiсть сего величного чоловiка ...”

28.
КОНЦЕРТ У ВЕСТ ФОРТ ВІЛЛІЯМ

Концерт в честь Івана Франка відбувся у Фест Форт Вілліям. З новинок з Вест Форт Вілліям з'явилось в числі 37 за 1916 р. таке звідомлення з концерту:

„В неділю, дня 27 серпня відбувся тут концерт в честь І. Франка. Галля Н. Дому була заповнена публікою, як кажуть по береги. На сцені виступали члени „З. Січи” та школярі „Рідної Школи” (тутешньої). Програма концерту складала ся: Зi вступу, відчitu про Франка, спiву школярiв, деклямацiй та спiвiв iнших i закiнченi”.

29.
ВІРШ НА ПОШАНУ ПОЕТА.

В У. Г. число 40 з 1916 р. в рубриці п. н.: “Поетичнi Проби” знаходимо вiрш С. М. Дорошукa присвячений Ів. Франковi. Цитуємо його в цiлостi.

„ІВ. ФРАНКОВИ.
На вбогiй нивi генiю славутний
Зерно правди сiяв ти в народ:

В безпинній і тяжкій праці закутий
Сам спочив ти серед непогод.

Цілий вік тягнув ти тачку недолі,
Свого народу тягар важкий:
Твої руки зідали біль, мозолі,
Постать Твою гнув молот тяжкий.

Та вік цілий трудив ся Ти безвпинно,
Молота не пускав тяжкого —
Лупав скалу недолі, рвав кайдани,
До волі, до житя кращого.

До борби кріпив в народі дух і силу
Гойв рані, будив з приспання —
Щоб в своїй хаті, на ріднім полі
Своїм власним паном він станув.

І не дармо трудив ся ти і умер, —
Праву путь ми знаємо твою;
Слідом Твоїм піде кождий каменяр,
За волю, Україну свою”.

С. М. Дорошук.

30.

КОНЦЕРТ В ШКОЛАХ „ВЕСНА” И „ПАСІКА”, САСК.

В У. Г. ч. 40 з 1916 р. поміщений допис з Аррань, Саскачеван за підписом „Українець”. В дописі подано різні новини з околиці але на першому місці новинка про відбутий концерт в честь Івана Франка. Цю частину допису цитуємо без змін:

„КОНЦЕРТ В ЧЕСТЬ Б. П. ДР. ІВ. ФРАНКА.

Заходом місцевого учителя О. Дика відбувся дня 17 вересня цього року концерт в пам'ять смерті Великого Поета Дра. І. Франка, в школі Весна. Людий прибуло поважне число однак все таки могло бути більше. Деякі через байдужність, другі справляли празники, а треті відбували церковний мітінг в містечку Арран.

Концерт складаючийся з 26 точок програми випав досить величаво. По вступнім словах О. Дика, слідували співи і декламації. Інтересний відчit виголосив тов. М. Чорнайко, учитель школи Пасека, обговорюючи працю

і заслуги пок. Дра. І. Франка. Тов. Дик виголосив відчіт про потребу просвіти, заохочуючи до читання книжок, до праці над самими собою і посиланя дітей до висших шкіл. Згадав також про голосоване жінок в пров. Саскачеван, запрошуючи жінщин і дівчат зійтись на слідуючу неділю, де буде старавсь вияснити ціль голосування і по-дасть інформації. По відповінню обох гімнів, люди розійшлися домів.

В імені всіх складаю щиру подяку тим, що причинились до святкування пам'яти пок. Дра. І. Франка. Честь і слава уч. О. Дикowi за його труди".

31.

ФРАНКОВІ ГАСЛА В МАСАХ

В числі 41 з 1916 р. знаходимо таке:

„З нагоди отворення українського
Народного Дому в Вінниці

Вінницькі Українці повинні добре затягнути собі
слова нашого поета-громадянина:

„Кождий думай, що на тобі
Міліонів стан стойть,
Що за долю міліонів
Мусиш дати ти одвіт.
Кождий думай, тут в тім місци,
Де стою я у огни,
Важкіть ся тепер вся доля
Величезної війни.
Я подам ся, не достою,
Захитаю ся, як тінь,
Пропаде кровава праця
Многих, многих поколінь . . .”

Др. І. Франко.

32.

„ОДНІ ПЛАЧУТЬ, ДРУГІ СКАЧУТЬ”

В У. Г. ч. 44 з 1916 р. поміщена довша стаття під заг. „Одні Плачуть, Другі Скачуть”. Стаття говорить про те, що „Праця” яка виходить в Прудентополіс в Бразилії зневажливо написала про Франка, закидаючи йому те, що він під час свій вік поборював католицьку церкву, ширив небірство-атеїзм і крайні безбожності. Стаття в У. Г. гостро

осуджує „Працю” й Василіян — видавців часопису за такі погляди, рівночансо підкреслює як орган греко-католиків „Канадський Русин” що виходить у Вінніпегу, позитивно відноситься до Франка, високо оцінюючи його і з приводу його смерті опублікував статтю Свенціцького. У вище згаданій статті є цитати з статті „Праці”.

33.

ПІДГОТОВА ДО КОНЦЕРТУ В ВІННІПЕГУ

В зв’язку з підготовкою жалобного концерту в Вінніпегу таке оголошення з'явилося в У. Г. ч. 44 з 1916 р.:

,,ПОЗІР

В четвер 2-го падолиста сего року зійдуться о год. 8-ї вечора в льокали Народного Дому всі ті котрі вже перед тим обговорювали справу святковання концерту Блаж. памяти Івана Франка.

В тій справі можуть забирати голос або виділові товариства, або вибрані на се нарочно делегати”.

О. Задорович, предсідатель.

Точну дату концерту знаходимо в У. Г. ч. 52 з 1916 р. окремому оголошенні:

,,КОНЦЕРТ В ЧЕСТЬ І. ФРАНКА.

Дня 14 січня 1917 р. відбудеться величавий концерт в честь І. Франка. Час, місце і програму проголосить ся пізніше”.

Комітет.

34.

ОПИС ПОХОРОНУ І. ФРАНКА

„В числі 46 з 1916 р. в рубриці „Вісти з України” описано в подroбцах похорон Івана Франка. Ось цей опис:

,,ПОХОРОНИ ІВАНА ФРАНКА

Похорони Івана Франка — одного з найкращих синів соборної України — відбулися у Львові дні 1. червня дуже величаво і приняли характер всенародної маніфестації.

При улиці Понінського, де прожив останні дні ве-

ликий поет, зібрались десятки тисяч народу. Коли при похоронній пісні українського „Бояна” винесено домовину — настала гробова тишина. З рідним домом попрощав поета голова українського парламентарного клубу др. К. Левицький. В своїй прощальній промові він вказав на значінне покійного поета у всіх областях українського національного життя і на його всесторонню літературну і громадянську діяльність.

Похоронний похід відкрили маленькі пластуни (скавти), за ними йшли члени „Сокола”, мужеські і жіночі школи, депутатії від різних товариств.

За делегаціями йшов віз із вінками, за ним караван з домовиною, весь вбраний вінками. За домовиною йшли брат і син поета.

Весь похід повільно порушався улицями Львова в напрямі Личаківського цвинтаря. Здовж дороги з домів, замешканих українськими родинами, чорні стяги. Ліхтарні були заслонені чорними крепами.

Над могилою промовляли: проф. Ол. Колеса, редактор М. Лозинський, Микола Ганкевич, посол К. Трильовський, делегатка від українського жіноцтва, делегат від української молодіжі і інші.

35.

ЗАПОВІТ І. ФРАНКА

В У. Г. ч. 51 з 1916 р. знаходимо цікаву новинку про аповіт-тестамент Івана Франка:

„Львівські газети подають тестамент поета Івана Франка, написаний 23 марта сего року. Др. Баран предложив тестамент до судового затвердження. Своє движиме і недвижиме майно Франко порівні записав двом синам — Тарасови і Петрови, і дочці Анні.

Всі рукописи, письма, бібліотеку і інше мається передати „Львівському Науковому Товариству Т. Шевченка”. Опікуном своїх дітей Франко назначив свого старого приятеля К. Бандрівського і йому ж також відступив усі авторські права до своїх писань. Перед смертю покійний нераз висказував желане, щоби в случаю продажі наслідниками його дому не передано його в приватні руки, тільки щоби його ужили на добродійний заклад або якусь просвітну інституцію для Українців.

Тут треба зазначити, що бібліотека Івана Франка, збирана ним через ціле життя, представляє одинокий най-

більший збір українських видань, між чим находитися
много унікатів і бібліографічних рідкостей в рукописах
і автографах. Тож передана бібліотека незвичайно збо-
гатить бібліотеку Наукового Товариства".

36.

„ВІНЕЦЬ НА МОГИЛІ І. ФРАНКА, А. РУСОВА, А. ПАНЬКІВСЬКОГО”.

Під таким заголовком з'явилася стаття Наталки Романович в У. Г. в числі 8 з 1917 р. Вона була написана з нагоди перших роковин смерти А. А. Русова й Костя Панківського, а половини року з дня смерти Івана Франка. Уривки цієї статті цитуємо нижче:

„Тяжкі, понурі, холодні осінні дні... Все менше й менше листків — зелених, багряночових, менше промінів — теплих, золотих.

Оловяні хмари закрили небо і не видно за ними ясної сині. Острій вітер гуляє, гне дерева зриває з них багряні листи. Холодний дощ січе, січе. Зимно.

Тяжкі, понурі, сірі осінні дні настають для нашої душі — дні споминів про втрати. Обсипається цвіт життя, падуть з дерев зірвані дорогоцінні, чудові листки, — гинуть, вмирають повні духової краси, повні духового богатства люди.

Річниця смерті А. А. Русова...

Річниця смерті Костя Панківського...

Половина року з дня смерті Івана Франка...

Болів, смутку і горя там тепер понад міру. Тяжкі втрати, одна за другою, навідують край. Одна з них — великанська, нічим не зрівнана. То смерть Івана Франка.

Чутливими промовами над могилою, многочисельними статтями і згадками о покійного громадянство висловлювало своє горе, свою печаль по страті великого поета і діяча. Самітно в недузі Іван Франко переживав усі страхіття війни. Проповідник любові до людей, апостол мирної животворчої праці, він глядів добрими ласкавими очима на кроваву боротьбу, на море сліз і терпіння...

Може колись виглянє сонце зза хмар, відродить ся жите і по всім краю поллеться чистотою, здорововою струєю, — та добрі й ласкаві очі поета не побачать того, а скромна його постаті вже не появить ся між живими,

отненіє, натхненне слово не загомонить з його уст...”
**

В тім же числі У. Г. поміщено на редакційній сторінці ці Франкові слова з „Вічного революціонера”:

„Дух, Наука, Думка, Воля,
Не уступлять пітьмі поля,
Не дадуть спутатись тепер.
Розвалилась зла руйна,
Покотила ся лявіна,
І де в світі тая сила,
Щоб в бігу її спинила.
Щоб згасила мов огень,
Розвидняючий ся день?”

37.

КОНЦЕРТ ПАМ'ЯТІ І. ФРАНКА В ВІННІПЕГУ.

В числі 10 У. Г. 1917 р. на першій сторінці поміщено оголошення про концерт в память Ів. Франка, який мав відбутися в неділю 11 березня в Квінс Театрі у Вінніпегу.

В тім же числі на редакційній сторінці поміщено ось такий заклик:

„УКРАЇНЦІ ВІННІПЕГУ.

Не забудьте промадно прибути на концерт в честь Франка, який відбудеться одинадцятого марта, в неділю, в Квінс театрі, на улиці Селкірк, о 8 год. вечером,

Вашою присутністю віддасьте поклін великому синові України; а шануючи його, пошануєте свій народ і самого себе”.

Дальше, в тому ж числі, поміщена повна програма надходячого концерту. З неї довідуємося, що концерт відбувся заходом „Українського Студентського Кружка” у Вінніпегу при співчасті товариств: “Бандуриста”, “Бояна”, “Винниченка”, Заньковецької”, „Котляревського”, „Рідної Школи”, „Укр. Діточої Громади” і „Укр. Просв. Жіночого Т-ва”. Концерт відкрив вступним словом п. Д. Якиміщак ідчit „Про жите і твори І. Франка” виголосив п. М. Романюк. Декламували п. М. Шевців і п. І. Смук. Сольові співи і дуети виконали: п. Д. Ростоцький, п. В. Балешта,

пані Н. Ферлейова, пані М. Боянівська і пані Л. Попович. Кінцеве слово виголосив п. П. Козяр. Хорові частини концерту були виконані хорами товариств, які брали участь в концерті. Вступ на концерт був за добровільними датками.

38.

“ПРЕМІЯ Д-РУ І. ФАНКОВІ”

Під повищим заголовком з'явилася слідуча новинка в числі 11 з 1917 р.

„Як повідомляє петроградська „Реч”, російська „Імператорська Академія Наук” присудила д-ру Ів. Франкові премію ім. А. А. Котляревського, за літературний труд: „Студії над українськими народними піснями”.

Сей труд свій др. Іван Франко представив в Академію Наук незадовго до своєї смерті”.

39.

ПЕРЕДРУКИ ПОЕЗІЙ

В числі 11 з 1917 р. поміщено в У. Г. поему Івана Франка „Руське Горе і Риданє”.

В числі 12 з 1917 р. поміщено поему „Руській Сльози Жіночі” Івана Франка.

40.

КОНЦЕРТ У САСКАТУНІ

В тім же числі з'явилось велике оголошення в ширині двох шпальт про концерт в пам'ять Івана Франка, який має відбутися заходом студентів Інституту ім. П. Могили в Саскатуні в неділю дня 18 березня, 1917 р. в Стренд Театрі. Участь у концерті взяли: Мужеський хор Інституту; Відчйт „Значіте Івана Франка” виголосив М. Стечишин; Декламували Н. Михаєв і І. Рибчук. Сольові співи виконали В. Свистун і І. Рибчук. В. Свистун був диригентом хорів. Вступ на концерт був вільний, а добровільні датки зложені з нагоди концерту мали йти на Інститут П. Могили.

41.

„Т-ВО ІМ. І. ФРАНКА” В ЕДМОНТОНІ

В числі 15 з 1917 р. в рубриці п. з. „Новинки з Едмонтону” знаходимо новинку про те, що в Едмонтоні є „Тов. ім. І. Франка”, до якого належить 50-60 членів Читаємо дальше, що „маєток виносить поверх \$200.00 не вчисляючи гардероби і бібліотеки. Тов. недавно відограво з дуже добрим успіхом „Пімста за криївду”. В невдовзі виставить представлене Соколики”.

42.

„НАРОДНИЙ ДІМ ІМ. І. ФРАНКА” В ГОВЕЛЬ, САСК.

„УРОЧИСТЕ ОТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ДОМУ ІМ. ІВ. ФРАНКА В ГОВЕЛЬ, САСК.

Під таким заголовком появився допис в У. Г. ч. 17 з 1917 р. В дописі говориться про те, що 8 квітня того ж року відбулось урочисте відкриття Народного Дому ім. Івана Франка на колонії Говель. Дописувач С. Репушка пише між іншим таке:

„Декламації і співи малих діточок лишили незатертий спомин в серцях присутньої публіки. Програма складала ся з 16 точок.

Вступне слово виголосив п. П. Шинкарук, по сім слідувала декламація „Важке ярмо твое мій рідний краю”. Ся декл. була виголошена 10-літнім хлопчиком Ф. Шинкаруком з повним чуттям, за що публіка нагородила його гучними оплесками.

Знаменито вивязав ся зі своєї промови п. Б. М. Савяк, котрий говорив про жите і смерть б. п. Ів. Франка”.

43.

„ЧИТАЛЬНЯ ІМ. І. ФРАНКА” В БОННЕ МАДОНЕ, САСК.

В У. Г. ч. 19 з 1917 р. поміщено допис із Бонне Мадоне в Саскачевані. Дописувач між іншим пише таке:

„До сеї пори про якусь організацію дуже тяжко було подумати, однак вже людям надокучало вічно ціли-

ми неділлями по сусідах сидіти і „голої” грati. Отже в неділю, 27 січня зійшлась громадка людий з 13-ох і залишили читальню ім. Івана Франка. На разі вписалось тільки сих 13, що були, однак невдовзі число членів зросло до 36. Цілию членів чит. І. Франка є давати старим членам неписьменним більше знання...”.

В цьому ж числі поміщено передрук статті Івана Франка п. з. „Руїна Величі Старинного Світа”.

44.

ПЕРШІ ВІДГУКИ В АНГЛОМОВНІЙ ПРЕСІ В КАНАДІ

В числі 20 У. Г. з 1917 р. на редакційній сторінці згадуємо цікаву новинку, яку передаємо в цілості:

„Англійська часопись в Форт Віллем (Онтеріо) „Дейлі Журнал” пише про те, як Українці з того міста святкували пам'ять Франка. Пише обширно про програму і її виконання, а на кінці додає від себе уваги, в яких порівнує наших українських робітників з другими в Канаді.

Дословно ті уваги:

„Orator made an appeal to the young men not to be satisfied with merely earning money and spending it, but to ally themselves to some reading club or library so as to improve their minds and prepare themselves for the democracy of this country should they stay here, or the democracy, which they ought to help bring if they return to the home land.

Did anyone ever see such a body of Canadian Laborers spending such an evening among themselves getting the literature and inspiration from Canadian author?

Переклад: Бесідник заохочував присутніх молодців, аби не вдоволялись самим зароблюванем гроша і траченем його, але аби приставали до товариств, читань, щоб набути більшу освіту, виобразувати себе і приготуватись до демократичного устрою сего краю, або старого краю, коли там вернуть.

Чи здібав хто коли де організацію яких канадійських робітників, аби сходились так разом, познакомлюю-

вались з літературою і одушевлялись канадійським письменником?"

45.

"ДІТОЧА ГРОМАДА ІМ. ІВАНА ФРАНКА"

В числі 35 з 1917 року поміщено допис із Ланюк, Алберта, за підписом Юстини Одинської, в якому подано, що 25 червня того ж року зорганізовано товариство "Діточа Громада імені Івана Франка". Головою т-ва С. Бук, секретарка Ю. Одинська, заступник голови С. Делявський, касієрка А. Миронюк, контрольорки Р. Одинська і М. Юрчак. Бібліотекар В. Бук. Дальше говориться в дописі, що заходом "Діточої Громади" відбули два концерти й один пікник.

46.

БУРСА ІМ. ІВАНА ФРАНКА В ВЕГРЕВИЛ, АЛБЕРТА

В числі 36 з 1917 року поміщена більша стаття п. П. Зварича, яка інформує, що 19 серпня того ж року зорганізовано українську бурсу ім. Ів. Франка. До управи бурси були вибрані: Іван Семенюк, предсідатель, Тимко Гошко, заступник предсідателя, Іван Рурик, рекорд. секретар, Андрій Зварич, фінансовий секретар. Дирекція складалася з слідуючих десять осіб: Учителі: А. Григорович, Н. Романюк, В. Курієць і Оробко; бізнесмени: П. Зварич, Ф. Лемішка і Ів. Шовкопляс; фармери: М. Чернявський, В. Довганюк і Г. Бусько.

47.

КОНЦЕРТ В ЧЕСТЬ ІВАНА ФРАНКА

В програмі другого великого народного з'їзду, який був заповіджений в У. Г. в числі 51 з 1917 року і який мав відбутися 27, 28 і 29 грудня, 1917, в Саскатуні, проголошено концерт в честь Івана Франка заходами й силами Українського Інституту ім. Петра Могили. Відчit про Івана Франка мав дати П. Самець.

V. КАНАДІЙСЬКА ФРАНКІЯ НА 20—50-ИХ РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ.

48. В ДЕСЯТИЛІТТЯ СМЕРТИ.

Воєнні і післявоєнні події на українських землях і в Канаді відвернули увагу українських громадян від постаті великого Каменяра та його творів. Може це здаватися дивним, а проте це факт: в роках 1918 аж до 1926 не знаходимо ніяких згадок про Франка, ніяких відомостей про святкування його пам'яті в Канаді, а теж ніяких передруків його творів. Це ще більше дивне тому, що 1916 р. і частина 1917 р. річники були переповнені франкіаною. Ми не маємо змоги провірити цю справу в інших часописах і журналах в краю і в Канаді, думаємо однаке, що вони теж не багато місяця присвячували поетові й його творчості. Інакше годі пояснити окрему відозву до українського громадянства в світі в справі вшанування 10-ліття смерти Франка. Цю відозву видав окремий комітет у Львові і її передруковано в числі 20 У. Г. з дня 18 травня 1926 р. В цій відозві між іншим вказується на потребу поглибити й поширити в масах українського народу культ Івана Франка, видати життєпис і вибрані твори поета. Комітет також назначив час від 28 травня по кінець вересня 1926 р. для вшанування пам'яті Франка уряджуванням академій, концертів, викладів, святочних вистав, зборів і т. д. Сам день смерти поета Комітет постановив проголосити вільним від науки у всіх українських школах та посвятити той час на виклади про життя й твори поета. В часі між годиною 11—12 дня 28-го травня мали припинитися зайняття по всіх українських товариствах і установах, а ця година мала була присвячена пам'яті Франка. На день 30-го травня (неділя) Комітет призначив святочні сходини, присвячені пам'яті Франка, по всіх українських читальнях "Просвіти" і по всіх культурно-освітніх установах краю, а дня 6-го червня мала відбутися у Львові святочна Академія.

Дальше Комітет поставив собі за ціль закінчити спра-

ву будову пам'ятника на могилі Франка. Дні 28 травня до 1 червня були проголошенні днями всенародних збірок на будову пам'ятника, як також прибуток з концертів, викладів, академій та інших обходів мав бути призначений на будову пам'ятника.

Відозва датована у Львові ,дня 21-го квітня, 1926 р.

Ця відозва мала своє значення й в Канаді. Як показують дальші річники У.Г., зросло зацікавлення Франком так серед культурних установ і організацій в Канаді, як і в окремих громадян, головно робітників пера, учителів і т. п.

На сторінках У. Г. в роках 1926—1956 маємо статті про Франка, передруки його творів, звідомлення з святкувань і концертів, рецензії, тощо.

Не маючи змоги подавати дальше експерти цих матеріалів, а теж беручи до уваги факт, що річники У. Г. після першої світової війни більше доступні як із 1910—1926 рр., обмежуємося в дальшому виключно до подання бібліографії франкіані в У.Г. в таких ділянках:

- а) Статті про Франка і його творчість;
- б) Звідомлення, рецензії і т. п.;
- в) Поредруки його творів.

49.

ПОКАЗНИК СТАТТЕЙ ПРО ФРАНКА*) (1926—1956)

“Великий Каменяр” — редакційна стаття (Мирослава Стечишина — О.В.); поміщена також знімка І. Франка. 21/1926.

“З нагоди подвійних сумніх роковин” — редакційна стаття (Мирослава Стечишина — О.В.) в пам'ять Франка і Петлюри. 21/1927.

“Роковини смерти Івана Франка” — передовиця заряду Союзу Українок Канади. 21/1928.

*) В цитатах залишаємо мову й правопис оригіналу.

- “Кому Франко завдячує свою великість” — про бабку і маму Франка. 21/1928.
- “Значіння Франка для українського народу” — стаття Савелі Стечишин. 21/1928.
- “На маргінесі культу Франка” — стаття Миколи Голубця. 20/1928.
- “Іван Франко — Мойсей українського народу” — стаття Івана Данильчука. 19/1934.
- “Іван Франко, провідник українського народу” — стаття Савелі Стечишин. 25/1934.
- “Вплив домашнього виховання в життю І. Франка” — стаття С. С. 26/1934.
- “Чайковський і Франко” — стаття; багато цитат із споминів Чайковського про Івана Франка на підставі матеріалів публікованих М. Возняком в львівськім “Новім Часі”. 39-40/1935.
- “Іван Франко зблизька” — спомини Петра Франка. 29/1937.
- “Роковини смерти Франка і Петлюри” — редакційна стаття (Мирослава Стечишина — О.В). 21/1938.
- “Дитячий вік Івана Франка” — стаття А. Крушельницького. 21-22/1943.
- “Про українську національну бібліотеку у Львові” — стаття В. Дорошенка; згадується бібліотека І. Франка “з цінними збірками”. 19/1947.
- “Борець за Волю України” — стаття. 22-23/1950.
- “Слідами Франка в Шевченкознавстві” — стаття Яр. Рудницького про наголошенні видання “Кобзаря” — Куліша, Франка й Білецького. 22/1951.
- “Франкіяна в Манітобському Університеті у Винипегу” — Стаття Яр. Р(удницьк)ого. 22/1951.
- “Смолоскип у Темряві” — розділ із праці І. Книш, в якому згадується І. Франка. 5/1952.
- “Іван Франко”. (Життя і творчість) — розвідка Л. Білецького. 23-33, 36-50, 52/1952; 1/1953.
- “Про одну перерібку Франкової поеми “Лис Микита” — стаття Зиновії Франко (внучки поета) про перерібку М. Рильського; передрук з “Радянської України”. 42/1952.

- “Зів’яле листя Івана Франка” — розвідка Л. Білецького.
24-30/1954.
- “У справі Канадійської “Франкіяни”. (До сторіччя Івана Франка: 1856—1956) — стаття Яр. Рудницького. 13/1956.
- “Син Франка про свого великого батька” — спомини Тараса Франка; передрук із “Жовтня” за лютий 1956. 22/1956.
- “Той що лишив печать свого духа” — редакційна стаття (Ів. Сирника — О.В.). 22/1956.
- “Десять тисяч іскор Івана Франка” — стаття О. Іваха про ідеї в творах поета. 26/1956.
- “Каменярі у відношенні до українських пionерів у Канаді” — стаття О.Н (О. Негрич — О.В.). 21/1956.
- “Франкові сучасники про великого Каменяра” — спомини. 24/1956.
- “Іван Франко” — загальний огляд життя й творчості. К. С. (Канадійська Сцена — О.В.). 26/1956.
- “Зазіхання на спадщину великого Каменяра” — редакційна стаття (Ів. Сирника — О.В.). 27/1956.
- “Ювілей Франка в 1898 році” — уривок із споминів Анни Ключко-Франко. 27/1956.
- “Чому дочка Івана Франка не взяла участі в комуністичному фестивалі” — заява Анни Ключко-Франко в англомовній пресі в Вінніпегу. 29/1956.
- “Іван Франко” — з промови Михайла Яцкова 20-го квітня, 1913, р Бережанах. 26-27/1956.
- “Малий Мирон” — промова Анни Ключко-Франко в Вінніпегу 6 липня, 1956. 29-31/1956.
- “Дещо про Франкіяну в Манітобському Університеті” — стаття О. Рослицької. 34/1956.
- “Франків “Мойсей”” — стаття О. Іваха. 29/1956.
- “Треба одної книжки Франкової мудrosti” — стаття О. Іваха. 30/1956.
- “Китиця рож Франкові” — стаття О. Іваха. 31-32/1956.
- “Мама Івана Франка” — стаття А. Качора. 33/1956.
- “Франкіяна Албертійського університету” — стаття Андрія Івановича. 39/1956 .
- “Зв’язки Івана Франка з Буковиною” — стаття. О. Коржу-

нової; передрук з київської "Літературної Газети".
39/1956.

"Франкіяна" — розділ у статті Яр. Рудницького "До золотого ювілею Т-ва "Просвіта" в Форт Вілліямі". Бібліотека Товариства (1906—1956). 41/1956.

"Вплив Бабки і Матері на Івана Франка" — стаття Савелі Стечишин. 51/1956.

50.

СПИСОК ЗВІДОМЛЕНИЙ, РЕЦЕНЗІЙ І Т. П. (1926—1956)

"Роковини Смерти Івана Франка" — про концерт заходом У. Н. Дому в Вінніпегу в 10-ліття смерти Франка. 23/1926.

"Вісти з Дітройт" — про концерт Тов. Бандурист в Детройті в 10-ліття смерти І. Франка, 26/1926.

"Поклін Іванові Франкові" — вірш Ольги Турчинської. 21/1927.

"Свято в честь Франка" — допис про концерт в честь Івана Франка заходами Тов. ім. Ів. Франка, Мензі, Ман. 26/1929.

"Концерт в Пам'ять Івана Франка" — допис із Торонто, Онт. 29/1929.

"Свято в честь Івана Франка" — допис з Редбері, Саск. 32/1930.

"Делегація на Відкриття Пам'ятника Івана Франка" — новинка про те, що головний виділ Тов. Українського Учительства на Підкарпатті висилає на відкриття пам'ятника своїх представників в особах посла Ю. Гусная і редактора О. Полянського. 37/1932.

"Відслонення Пам'ятника на гробі Івана Франка" — новинка про перебіг цілої церемонії-маніфестації відслонення пам'ятника поета на Личаківськім кладовищі у Львові в роковині смерти, дня 28-го травня. 25/1933.

"Роковини смерти Івана Франка" — оголошення централі СУС, щоб організації відсвяткували роковини смерти поета. Відповідний реферат можна набути в централі СУС. 20/1934.

- “Православна громада вшанувала посла Н. Бачинського” звідомлення з свята й згадка про декламацію “Причи-ни про priязнь” І. Франка М. Кумкою. 38/1937.
- “Що читати” — О. Івах. Згадуються твори І. Франка. 44/1937.
- “Що читати” — Н. Л. Когуська. Перебіг повісти Івана Франка “Захар Беркут”. 4/1941.
- “Смерть Ольги Франко” — новинка про смерть Ольги Франко у Львові. 44/1941.
- “Відомості з Монреалу” — про вшанування пам’яті С. Петлюри й І. Франка. Реферат про Франка виголосив Андрій Задорожний. 25/1942.
- “Свято Матері й І. Франка” — допис із Ванкуверу, Б.К. про відбуття свята. Реферат про життя і творчість І. Фран-ка виголосив п. Дуда. 26/1942.
- “Що читати” — Н. Л. Когуська. Огляд повісти Івана “Для Домашнього Огнища”. 32/1942.
- “Вшанували Петра Зварича” — згадка цитати з “Каме-ннярів” І. Франка. 17/1947.
- “Помер Др. Персивал Конді” — згадка про його англійські переклади творів Франка. 23/1947.
- “Над свіжою могилою Н. М. Старицької-Черняхівської” некролог З. М. із цитатою з творів Франка. 35/1947.
- “Надходять довгі вечери” — редакційна стаття з цитатою з творів Франка. 43/1947.
- “Що читати” — Н. Л. Когуська поручає: “Коли ще звірі говорили” Франка. 17/1949.
- “Наукова сесія УВАН вшанувала пам’ять Івана Франка” — новинка про сесію УВАН у Трансконі, Ман., з допові-дями Д. Дорошенка, Л. Білецького, Яр. Рудницького з участю гостя з Саскатуну Дж. Сімпсона. 27/1949.
- “Наукова сесія в честь Ів. Франка” — допис про сесію УВАН в Кенорі, Онт., з доповідями Л. Білецького і Яр. Рудницького. 24/1950.
- “Іван Франко” — вірш Богдана Лепкого. 22/1950; 30/1956.
- “Концерт в честь І. Франка” — допис із Торонта. 23/1953.
- “100-Річчя Івана Франка” — новинка про плян відсвят-кувати ювілей заходом К.У.К. 23/1955.

- “Зреалізувати ідею Української Центральної Бібліотеки-Музею ім. Івана Франка” — з резолюцій краєвої громадської наради К.У.К. у Вінніпегу, 2-3 грудня, 1955. 2/1956.
- “Торонто відзначає ювілей І. Франка” — новинка про підготову до свята. 25/1956.
- “В соті роковини народження Івана Франка” — комунікат К.У.К. 26/1956.
- “Набувайте білети на академію Франка” — заклик К.У.К.. 26/1956.
- “Ювілей Івана Франка в 1898 році” — опис святкувань (із портретом). 25/1956.
- “Роковини І. Франка” — вістка про святкування в Едмонтоні. 15/1956.
- “Торонто приготовляється до святкувань І. Франка” — новинка. 27/1956.
- “Українці Канади вшановують Пам’ять Івана Франка” — опис академії в Вінніпегу в часі Конгресу К.У.К. 27/1956.
- “Зібрано фонд на першу цеголку для будови українсько-канадійської бібліотеки І. Франка” — новинка. 29/1956.
- “Нова праця про Івана Франка” — рецензія Н. Когуської на працю І. Книш. 37/1956.
- “Академія пам’яті Ів. Франка” — новинка М. К. про святкування в Едмонтоні. 43/1956.
- “Сесія Н.Т.Ш. в роковини Ів. Франка” — новинка про святкування Н.Т.Ш. в Едмонтоні. 42/1956.
- “Заява Президії К.У.К. в справі Анни Франко-Ключко. 33/1956.
- “Гідно відзначено Роковини І. Франка” — новинка з Едмонтону М. К. 34/1956.
- “В Публічній Бібліотеці в Нью Йорку” — відкрито ювілейну виставку Ів. Франка” — новинка. 34/1956.
- “Роковини Івана Франка в Торонті” — програма святкувань у Торонті. 42/1956.
- “Академія в честь Франка” — новинка з Ванкуверу. 44/1956.
- “Українська молодь — Іванові Франкові!” — новинка про святкування в Торонті. 45/1956.

- “Нью-Йоркська Франківська Вистава у Вінніпегу” — стаття Я. Р(удницьк)ого. 45/1956.
- “УВАН у Вінніпегу відзначить ювілей І. Франка” — новинка. 45/1956.
- “Франківська сесія НТШ” — новинка про сесію в Торонті. 46/1956.
- “Соборне Свято Івана Франка” — новинка про святкування в Торонті. 49/1956.
- “Франківська Виставка в Вінніпегу” — звіт Вол. Жили. 49/1956.
- “Стипендія ім. Франка” — новинка з Торонта. 50/1956.
- “Польський Науковий Інститут в Америці відзначив 100-річчя з дня народження І. Франка” — новинка з Нью Йорку. 51/1956.

51.

БІБЛІОГРАФІЯ ПЕРЕДРУКІВ ІВАНА ФРАНКА (1926—1956)

- “З Новим Роком” — вір. 2/1928.
- “Легенди про Пилата” — вірш І. Франка. 15/1928.
- “Великі Роковини” — поема. 21/1928.
- “Строфи” — поема. 21/1928.
- “Золоті Слова” — поема. 22/1929.
- “Коли часом” — поема. 3/1930.
- “Тарасові Шевченкові” — статейка Івана Франка присвячена Шевченкові. 10/1933.
- “Muse Mine” — перевід поеми “Моїй Музі” в англійській мові Івана Яцева. 30/1933.
- “Себе Самого Наперед” — поема. 22/1934.
- “Не Високо Мудрый”. 22/1934.
- “Наука” — поема. 22/1934.
- “Пусті і Плідні Слова” — 22/1934.
- “Великі Роковини” — уривок з поеми. 22/1934.
- “Мудрі Думки Івана Франка” — уривки з поезії. 22/1934.
- “Українське Село в Осени” — поема. 36/1934.
- “Осел і Лев” — оповідання. 49/1934; 15-16/1950.
- “Ведмідь у Школі” — поема. 9/1935.

“Перехресні Стежки” — повість і д./1943.
“Коли ще звірі говорили” — оповідання. 27-37/1949.
“І досі нам сниться...” — вірш. 22/1950.
“У ворожки” — 22/1950.
“З Новим Роком” — вірш. 2/1954.
“Boa Constrictor” — повість. 10 і д./1955.
“Та прийде час” — частина з “Пролога” до “Мойсєя”, з
портретом Франка. 22/1956.
“Великий Шум” — повість. 2 і д./1956.
“Не пора...” — вірш. 27/1956.
“Поклін тобі, моя зів’яла квітко” — вірш. 28/1956.

I. Франко з дружиною Ольгою.

Alfred Berlstein

**IVAN FRANKO EXHIBITION IN THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY**

(Aug.—Sept., 1956)

In spring 1956 plans were made to prepare a Franko exhibition in the New York Library. Of course, the hundredth anniversary of his birth in 1956 was the proper occasion. The idea was to show for the first time a real Ukrainian subject; a small exhibition of Ukrainian painting is hardly worthy of mention and the Drahomaniv show of 1941 was more of an East European exhibition, without properly stressing of the Ukrainian point of view.

Every exhibition of an unknown subject and from a "controversial" region presents basic difficulties. In the last years the library policy with regards to exhibits underwent some change: cultural events wherever they happen are observed, politics are disregarded as far as possible. In the case of Franko his importance as a central Ukrainian figure, a great European and humanitarian, and great Slavic scholar was emphasized.

But the decision itself to do the Franko exhibition was only the first step. The real difficulty was to find the right way to do the job. Every Slavic topic has some attraction for Slavs, mostly, of course, for the group concerned; there is also a certain general interest for any Slavic subject; but each time the question arises how much information should be given. It is easy to commemorate great figures of world fame like Leonardo, Mozart or Goethe; even if the general public has sometimes a very vague idea about the subject, a few lines of general information will suffice. More difficulties are presented by case like Tolstoi, Dostoyevski or Sienkewicz: the average man has usually only a nebulous idea about their importance; in such cases some general explanation and more specific comment are indispensable. When a person virtually unknown to the American world has to be presented, such as Franko (Mickiewicz and

Shevchenko belong almost to the same category), more is needed: one had to provide material which is essential, characteristic and not too involved, and one has to give a proper explanation and evaluation.

The Franko exhibition presented also special problems; among them two should be mentioned: 1. *the problem space*: large exhibitions are justified when the topic is of a great actuality or of sensational character or when the library material to be shown is of exceptional quantity or quality. (The library frowns upon showing borrowed material, with some exceptions.) Otherwise — as in the case of Franko — a small concentrated exhibition is preferable. Experience shows that the public does not pay attention to more than a few cases unless they are placed in a special room and combined with illustrative material on the walls. The decision to limit the Franko show to 4 cases on the second floor corridor plus two wall pictures proved to have been a correct one: most of the people saw the whole exhibition and read all the labels. 2. *the title of an exhibition* has to be well considered. Who was Ivan Franko, from the point of the American public? A great poet, a writer, a scholar, a politician? He was all this and more. A great Ukrainian figure, a distinguished author (the heading finally chosen)? This sounds better but does not convey the idea of Franko's unique greatness.

A manysided, complicated personality like Franko required an exhibition of "educational" character, i. e. with comprehensive explanations. The labels were much larger than is usually the case because the background and activities on different fields had to be properly presented.

A map, drawn by H. Kolody, showed the main places of Franko's life; this way the public was given a better idea of region than the words like in Ukraine, Galicia or Poland could convey.

Ivan Franko was a rare combination of an author of belles lettres (poetry, fiction and plays), a scholar in several fields and a spiritual leader of his nation. It was therefore

The New York Public Library

FIFTH AVENUE AND 42ND STREET

IVAN FRANKO

Distinguished Ukrainian Author

1856-1916

A centennial exhibition

Second Floor Gallery

Aug. 13-Sept. 21

necessary to mix his principal works of literature and pertinent pictures. The case devoted to scholarship of a man who was called a "living academy" contained a selection of his important works in Ukrainian, Polish and German in the field of Ukrainian philology, literature and folklore as well as of related Slavic topics with an appropriate commentary.

Foreign influences (of men and trends) on his life and works were indicated.

It was explained how the tragic events of his life influenced the fields of his creative work. Franko's participation in social movements and in national politics as a key to the understanding of his personality was depicted. Franko, the humanitarian socialist, rejecting dogmatic Marxism and class warfare, was placed in a proper light.

Special attention was given to Franko's achievements as the father of modern Ukrainian poetry and the creator of realistic fiction.

One of the main goals of exhibition was to demonstrate how Franko's various capacities and activities served as the focus of his people's spiritual life and cultural revival.

Some space was devoted to translation of Franko's poetry and prose into foreign languages and to a few items on his life and works. Doroshenko's bibliography was included.

**

Here are some explanatory materials as presented on the labels of the exhibition:

Ivan Franko

(1856—1916)

A Few Bibliographical Dates

Born on August 27, 1856 . . . Son of a farmer-blacksmith. Educated in a village school, the German grade school of the Basilian fathers, and in the Polish state grammar school, both in Drohobych. Lost his father when he was eight

years old; his stepfather helped him with his education.

In 1875 entered the Lviv (Lwów) University. Plunged into debates and politics. Was greatly influenced by Drahomaniv, political leader and scholar. This contact and his social activities created conflicts with Austrian authorities. Jailed in 1877, 1880 i 1889. For this reason he was prevented from becoming grammar school teacher or university professor.

Married in 1886.

In 1894 received a degree of Doctor of Philosophy at the Vienna University. Contributed to numerous Ukrainian, Polish and other magazines and newspapers. After several unsuccessful attempts withdrew in 1898 from politics to devote himself to literary and scholarly work. In 1908 his health began to fail but he continued his work without relaxation. All Ukraine celebrated in 1898 the 25th and in 1913 the 40th anniversary of his literary activity.

After several years of increasing illness, he died on May 28, 1916, in Lviv (Lwów), two years before the collapse of Austria-Hungary. Over 10,000 people were in the funeral procession.

* * *

The One Hundredth Anniversary of the Birth of Ivan Franko (1856—1916)

This exhibition commemorates the centenary of the birth of Ivan Franko, the greatest Ukrainian literary personality in the last decades of the nineteenth and at the beginning of the twentieth century.

Poet, novelist, playwright, literary critic, scholar and political figure, he was the focus of his people's spiritual life and cultural revival.

* * *

The Poet

Franko is the father of *modern* Ukrainian poetry.
He replaced the reproductions of folks rhythms and

imitations of Shevchenko (the greatest poet of the Ukraine) by use of European varied meters and motives.

The first edition of his collected poems was published in 1887 under the title From Heights and Depths (*Z Vershyn i Nyzyn*). A greatly enlarged edition of this volume came out in 1893 and was received with great enthusiasm by the younger generation. It contained not only his early poems in romantic vein but also his poetry of social and national character and all the live lirycs he had so far written.

In the meantime (1888) his Death of Cain had appeared, a speculative, symbolic poem, first little understood by the general public. It was preceded by a translation of Byron's Cain.

The little volume Withered Leaves (*Zivyale Lystye*) of 1896 contained the finest of his lyrics, linked together by the theme of unrequited love. It greatly enhanced his fame as a poet.

The struggle between idealism and rationalism is the most characteristic feature of Franko's poetry.

* * *

Politics

Franko was essentially neither a politician nor a party man. Still he played a considerable part in Ukrainian political life because he considered it a social duty. "As a son of peasant folk, brought up on the peasant's coarse fare, I have always felt myself under an obligation to devote my life's work to *plain people*... I have always laid utmost stress on the attainment of *common human rights*, for I know that in so doing the nation will best conquer national rights for itself..."

These words taken from a speech he delivered on September 30, 1898, explain Franko's political activities from his earliest days. They explain why he joined the socialist movement, was persecuted by Austrian authorities, had to give up a normal career as a teacher and scholar, became a political writer and one of the founders of the

Radical Party and of the National Democratic Party, an unsuccessful candidate for the office, etc.

In the last decade of his life Franko stood above party affiliations and was considered by his compatriots as their spiritual leader.

* * *

Translator and Literary Critic

Franko enriched the Ukrainian literature with many translations from Byron, Goethe, Heine, Mickiewicz and others. He also commented extensively on European literature. "I have striven," he said, "to acquaint our people with the best that others have produced in order that they may absorb it and . . . make it their own . . ."

In 1883 Mickiewicz wrote an address, "To my Galician friends," with advice to the Polish underground organization. Franko saw some parallel between the political situation in Galicia in 1833 and around 1900. So he translated Mickiewicz's pamphlet into Ukrainian and, while paying tribute to the Polish poet's greatness, added a critical commentary. (In 1897 a German article by Franko in the Viennese weekly, Die Zeit, on "Mickiewicz as poet of treason" has aroused a storm of indignation and abuse.)

The photostat shown is the title page of Franko's translation.

* * *

Ukrainian Literature

In 1910 Franko published in Ukrainian an outline of the history of Ukrainian literature. It was preceded by his Russian survey on this subject, published in volume 41 of the Russian Encyclopedia Brockhouse and Efron, St. Petersburg, 1904.

* * *

Most of Franko's major scholarly contributions in Ukrainian appeared after 1898 in different publications of the Shevchenko Scientific Society in Lviv (Lwów).

Franko became one of the pillars of the Society and Director of its Philological Section.

He also edited with Mykhailo Hrushevsky and Volodymyr Hnatyuk the *Literaty-Scientific Herald* (Literaturno-Naukovyi Vistnyk), a Shevchenko Society publication.

Item shown: Title page of the Herald.

* * *

The first printed work by Franko was a sonnet, Folk Song (Narodnaya Pisnya). It was written in 1873 and appeared in 1874 in The Friend (Druh), a student fortnightly in Lviv. In the following years quite a few Franko poems and stories were published in this magazine; all of them bore the stamp of romanticism and were influenced by German and French literature.

* * *

Franko is the author of a several volumes of children's stories and fables; all of them extremely popular. Mickie the Fox (Lys Mykyta) is his inimitable Ukrainian version of the animal epic, Reynard the Fox. Since it first appeared in 1890 it has been reissued in at least thirteen editions.

Book shown is the Montreal edition, 1953, with illustration by Edvard Kozak. It is loaned by the Museum of the Ukrainian Free Academy in New York.

* * *

In 1905 Franko's masterpiece, the epic-lyrical poem "Moses" (Moisei) was published. Through the medium of the Biblical figure the poet portrayed his own life-long struggle to lead his people into their promised land of progress and freedom. It is a kind of concealed autobiography; the poet's message to his nation is contained in the following words of Moses in chapter IX:

"I have given you my life and all it meant
With an unshatterable zeal;
You will progress through centuries to bear
The imprint of my inner zeal."

Вол. Жила

ФРАНКІВСЬКА ВИСТАВА В ВІННІПЕГУ

З нагоди ювілейної Франківської сесії УВАН у Вінніпегу відбулася дня 11 листопада 1956 р. в УНДомі Франківська виставка. Була вона частинно відтворенням подібної виставки в Публічній Бібліотеці в Нью Йорку, а частинно новим матеріалом. Це останнє торкалося передусім рукописи, матеріали нью-йоркської бібліотеки, нові твори Франко-Ключко з Торонта.

Виставка була розміщена на трьох великих столах. Експонати вміло розкладені творили три частини, а саме: рукописи, матеріали ньюйоркської бібліотеки, нові твори й ілюстрації.

На фронтовій стіні висів портрет Івана Франка роботи пані К. Антонович, під ним лавровий листок, що його заслужив великий поет своєю невтомною і багатогранною працею.

Серед рукописів були два листи Івана Франка до його дочки п. Анни Франко-Ключко, датовані: Львів, 3. лютого н. ст. 1915 і 24 березня 1915. Листи змальовують приватні справи дочки й батька й написані з батьківською теплою словами. Там також була поштова картка з 1905 року, адресована до пані Анни Франко-Ключко. На ній красується Франків почерк письма. У цій частині була ще поезія "Блаженний муж" з 23. IV. 1905 і поезія інтерпретація до Шевченкового "Великого льоху", "Три ворони". Ця частина була скромна, бо зарепрезентована всього декількома рукописами, але вона притягала найбільше глядачів, що вперто розшифровували Франкове письмо, шукаючи в рядках безпосередньо ним написаної сили його бессмертного генія.

Матеріали прислані з Нью Йорку дуже вміло занотовані, свідчать про високу культуру організаторів. Замітки до експонатів, писані англійською мовою з глибоким знан-

ням справи, дають справжнє обличчя Франка й умов, серед яких він жив і творив. Цікаво, що назви місцевостей, звязані з творчістю Франка, передані по англійськи українською вимовою, в дужках подані ці ж назви в інших вимовах.

На цьому столі була метрика народження і хрещення Івана Франка, дана в Нагуевичах 5 червня 1926 року. Метрика — писана по латині. Мапа України, виготовлена Г. Колодієм, показує важливіші місцевості, зв'язані з життям Івана Франка. Там помічено Нагуевичі, Дрогобич, Київ, Львів, Відень тощо. На листку бібліотеки знаходимо біографічні замітки про Франка, писані англійською мовою. Життя поета поділено на періоди, що зв'язані з наростанням сил його таланту. Там знаходимо книжку поезій “Зів'яле листя”, видану в 1923 році, “Лис Микита”, видану в Монреалі 1953 р. тощо.

Велике враження викликає передня сторінка часопису “Українське Слово” з 29 травня 1916 року, що повідомляє про смерть Івана Франка. З чорного обрамування цієї сторінки пробивається смуток. Повідомлення написане в глибоко патріотичному дусі, пов'язане цитатами в творчості Івана Франка.

Далі була книжечка переклад Франка “Вибір поезій” Карел Гавлічек Боровський.

На видному місці стара світлина пам'ятника Ів. Франка у Львові, роботи Сергія Литвиненка. Вміщено також фотокопію першої сторінки “За соціалізм” із книжечки Франка “Катехизм соціалістичний”.

При кінці цього стола були два листи від директора нью-йоркської бібліотеки, проф. Джана Міша до проф. Яр. Рудницького. Дуже прихильний і приємний лист, написаний українською мовою, де проф. Міш заявляє: “Будемо завжди раді, коли мотгимемо дещо зробити для поширення відомостей про українську культуру”.

На останньому столі були розміщені видання Фран-

кової творчості, що вийшли під совєтами та закордоном. Там було також багато різних фотокопій — ілюстрацій до творів Франка.

Вистава в цілому зробила добре і приємне враження*).

*) З Вінніпегу ця вистава була опісля перенесена до Бібліотеки Саскачеванського університету в Саскатуні, до Українського музею в Чікаго та врешті (з весною 1957) до Бібліотеки Манітобського університету у Форт Гаррі.

Яр. Рудницький

ФРАНКІЯНА В ПАРИЖІ

1.

Не вважаючи на розмірно високий стан бібліотекарства, бібліографії й книгознавства у Франції, немає тут іще Національного Зведеного Каталога Друків у роді *National Union Catalogue Вашингтону* чи Оттави. Це відноситься так до французьких, як і до чужинецьких книжок, зокрема ж до т. зв. кириличних друків. Правда, завдяки допомозі фундації Рокфеллера започатковано з 1956 р. при Національній Бібліотеці в Парижі¹⁾ зведеній каталог кириличних друків столиці Франції, але він поки що не дає змоги злокалізувати ту чи іншу українську книжку в паризьких бібліотеках. З уваги на специфічні умовини користування паризькими бібліотеками (окремі довгі літні вакації, врешті утруднений доступ до книgosховищ) опрацювати зведеній каталог чогонебудь із україніки в Парижі тяжче, як деінде.

В часі свого кількаразового перебування в столиці Франції, автор цих рядків опрацював м. ін. показник франкіяни (тобто творів Франка й про Франка) в бібліотеках Парижу й найближчої околиці. Звичайно, це не повна й не досконала інвентаризація французької франкіяни, але — навіть із недоліками — вона кидає певне світло на франківські фонди на Заході, а в деяких випадках дає інформації про рідкісні й тепер майже недоступні твори І. Франка. Так напр. праця про Івана Вишенського, чи статті І. Франка у віденському журналі “Die Zeit”, що в окремих відбитках зберігаються в бібліотеці Національної Школи Модерних Мов, чи перше видання “Жъночої неволі въ рускихъ пѣсняхъ народныхъ” (Накладом “Зорі” 1883) та ін. є цікаве, якщо не унікальне явище франкіяни на Заході взагалі.

Не тільки короткий час перебування й специфічні умо-

¹⁾ Це т. зв. “Service Slave” при вул. rue de Richelieu ч. 65, яким керувє Mme Fr. Micheau.

вини в паризьких бібліотеках, але головно вакаційний період'), не дозволили підписаному прослідити архівів окремих установ та бібліотек. Зовсім однаке не виключене, що напр. у Польській Бібліотеці на Ке д'Орлеан можуть зберігатися якісь Франкові рукописи-листи, чи інше. Справа вимагає спеціальних дослідів і розшуків на місці в відповідний час.

Покищо даємо оцей перший короткий перелік паризької франкіяни. Не опрацьовуємо її в формі зведеного каталогу з двох причин: поперше такого каталогу — як сказано — в Франції ще немає, подруге окремі позиції, що знаходяться в паризьких бібліотеках, з малими винятками настільки різні, що можна їх називати окремо під різними бібліотеками.

Титули праць подаються в цьому списку головно так, як вони надруковані в бібліотечних каталогах. Тільки винятково була змога провірити їх у оригіналі. Отак напр. заскочений титулом "I. Franko: Jean Wishenski" в Національній Школі Модерних Мов автор цих рядків вписав оригінал книжки й показалося, що це праця Франка в українській мові (гл. нижче). Деякі твори Франка включено чомусь в каталогах у російську літературу, хоч вони писані по-українському, отже треба було провірювати їй російські, польські й ін. відділи бібліотек.

У праці взято до уваги важливіші книгоизбори Парижу, як Національну, Школи мов, Інституту Слов'янознавства, тощо. З українських включено тільки Бібліотеку Нauкового Т-ва ім. Шевченка в Сарселі під Парижем.

На жаль, бібліотека С. Петлюри не тільки не відновлена після розгрому в часі війни, але як і даліше недоступна для користування. З цих причин взято її до уваги тільки частково, зн. подано з неї тільки ті книги, що за твердженням очевидців були туди вислані.

¹⁾ За вможливлення користуватися паризькими бібліотеками без уваги на їхні офіційні "вакації" належиться подяка проф. А. Мазонові з Інституту Слов'янознавства Паризького університету, д-рові Хованьцові з Польської Бібліотеки, Мадам Мішо і Е. Петровській із Слов'янської Служби Національної Бібліотеки в Парижі.

2.

НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА.

(Bibliotheque Nationale, 58, rue de Richelieu)

Галицько-русські народні приповідки. Зібрав, упорядкував і пояснив др. Іван Франко. Випуск 1. Етнографічний Збірник т. V. Накладом Наукового Т-ва ім. Шевченка. Львів 1898.

8° М. 127⁴⁰.

Іван Франко: **Петрії і Довбушуки.** Чернівці 1913.

8° У² 66923.

Іван Франко: **Вибрана проза.** Упорядкував Ол. Парадицький. Державне В-во України. Харків 1927. 328 стор.
8° У²73240.

Матеріали для культурної громадської історії Західньої України. Т. 1: **Листування I. Франка і М. Драгоманова.** Зібрано з автографів. ВУАН. Комісія Західньої України. Збірник Історично-Філологічного Відділу, 52⁽¹⁾. Київ 1928. 508 стор. 4° Z. 2582 (52¹).

Франко, Іван: **Захар Беркут.** Державне Видавництво Художньої Літератури. Київ 1954. 159 стор.

8° Z. 34032.

Возняк, Михайло С.: **З життя і творчості Івана Франка.** Видавництво Академії Наук УРСР. Київ 1955. Стор. 904.
16° М. 2858.

Возняк, Михайло: **Памяті Івана Франка.** Опис життя, діяльності й похорону. Союз Визволення України. Відень 1916. 96 стор.
8° М. 24552.

В п'яті роковини смерті Івана Франка. Бібліотека Українського Слова. 4. 5. Берлін 1921. 30 стор.
8° Z. 22606 (5).

Із невнесених іще досі в загальні каталоги видань, що знаходяться в книгозбірні “Service Slave”, треба назвати такі:

Іван Франко: **Твори.** В двадцяти томах. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1955—1956.
16° Z. 7226.

Дослідження творчості Івана Франка. В-во Академії Наук УСРС. Київ 1956. 303 стор.

8° Z. 34145.

Білецький, Ол., Васс I. I., Кисельов О. I.: **Іван Франко. Життя і творчість.** Академія Наук УРСР. Київ 1956. 360 стор. 16° M. 3091.

Творчість Івана Франка. Збірник статтей. Академія Наук УРСР. Київ 1956. 405 стор.

8° Z. 34146.

Вірник, Д. Ф., Голубівська, Е. А.: **Економічні погляди І. Я. Франка.** Академія Наук УРСР. Київ 1956. 18 стор.

16° R. 7264.

Шурат, С. В.: **Рання творчість Івана Франка.** В-во Академії Наук УРСР. Київ 1956. Стор. 232.

Бойко, И. З.: **Иван Яковлевич Франко.** К столетию со дня рождения. Москва 1956. 72 стор.

16° Q. 661.

3.

БІБЛІОТЕКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ МОДЕРНИХ МОВ

(L'Ecole Nationale des Langues Modernes Vivantes,
Bibliotheque, 2, rue de Lille)

Акорди, антологія української лірики від смерті Шевченка. Уложив Іван Франко. З ілюстраціями Юліяна Панькевича. Накладом Українсько-Руської Видавничої Спілки. Львів. 1903. 316 стор.

A. 43523.

Апокріфи і легенди з українських рукописів зібрал, упорядкував і пояснив др. Ів. Франко. Накладом Т-ва ім. Шевченка. Львів 1896. 6 томів.

Рег. 6597 (1—6).

Іван Франко: **Вибрані статті про народну творчість.** Упорядкував О. I. Дей. Київ. В-во Академії Наук УСРС. 1955. 292 стор.

A. 52761.

Іван Франко: **Борислав сміється**. Повість. В-во ЦК ЛКСМУ
“Молодь”. Київ 1953. 260 стор.

А. 51384.

Галицько-руські народні приповідки. Зібрав, упорядкував
і пояснив др. Іван Франко. Випуск II (Відати — Діти).
Накладом Наукового Т-ва ім. Шевченка. Етнографіч-
ний Збірник, т. 16. Львів 1905. Стор. XXV, 201—600.
Рег. 5651 (vol. 16).

Іван Франко: **Казки**. Книжково-журнальне В-во. Львів
1954. 280 стор.
А. 51993.

Іван Франко: **Публіцистика**. Вибрані статті. Державне В-во
Художньої Літератури. Київ 1953. XV—160 стор.
А. 51084.

Іван Франко: **Твори**. Т. ХXI. З вершин і низин. Поезії. Ча-
стина II. Виготовав до друку І. Лизанівський за загаль-
ною редакцією С. Пилипенка. 303 стор.
А. 37879.

Іван Франко: **Твори**. Т. ХХIII. Зів'яле листя. Із днів журби.
Поезії. До друку виготовув... і т. д. (як вище). “Кни-
госпілка”. Харків. 239 стор.
А. 37880.

Іван Франко: **Вибрана проза**. Упорядкував Ол. Парадись-
кий. Державне В-во України. Харків 1927. 328 стор.
А. 43661.

Іван Франко: **Вибрані твори на два томи**. За редакцією Д.
Галушки. Том I. Літератураа і мистецтво. Харків-Київ
1934. 592 стор.
Д. 30181.

Іван Франко: **Вибрані твори в п'яти томах**. (Тільки тт. 1-4).
Державне Літературне Видавництво. Харків 1935—1946.
А. 37881.

Іван Франко: **Мойсей**. Поема. В-во Петра Ардана. Бібліо-
тека “Житте і слово” за редакцією Петра Стефураль-
чина. 4. 1. Львів 1945. 95 стор.
А. 42194.

Іван Франко: **Semper tiro.** Збірка поезій. “Слова на дорогу”, ч. XI. Авгсбург 1946. 44 стор.

А. 42352.

Іван Франко: **Вибрані оповідання.** За редакцією О. І. Білецького. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1947. 447 стор.

Д. 37950.

Іван Франко: **Вибрані поезії.** Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1951. 536 стор.

Д. 37951.

Іван Франко: **Вибір поезій.** З передмовою Євгена Маланюка. Видання Першої Української Друкарні у Франції. Париж 1956. 130 стор.

Д. 44022.

Іван Франко: **Вибрані повісті.** За редакцією О. І. Білецького. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1948. 492 стор.

Д. 37951.

Іван Франко: **Захар Беркут.** Історична повість. В-во “Українське Слово”. Регенсбург 1946. 158 стор.

А. 42186.

Іван Франко: **Захар Беркут.** Образ громадського життя Карпатської Русі в XIII віці. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1950. 159 стор.

А. 46241.

Іван Франко: **Избранные сочинения.** Перевод из украинского под редакцией М. Ф. Рыльского и Б. П. Турганова. Предисловие А. Е. Корнейчука. Стихотворения и поэмы. Москва. ОГИЗ 1954. 608 стор.

А. 41254.

Іван Франко. Збірник для української молоді до 30-річчя з дня народження Великого Каменяра української землі. За матеріалами Методичного Кабінету упорядкував Дм. Свій. В-во “Шляхи на Україну”. На чужині 1946. А. 42201.

Іван Франко. Статті і матеріали. Збірник перший, другий.

Видання Львівського Державного Університету. Львів
1948, 1949. (2 томи)

А. 44091.

Анна Франко-Ключко: **Іван Франко і його родина**. Спомини. Ліга Визволення України. Торонто 1956. 132 стор.

**

Крім цих праць, що скаталогізовані в Національній Школі Модерних мов по-українському, є ще одна карточка з французьким титулом, що кожного читача дивує, коли він знає, що Франко написав свою студію про Івана Вишеньського по-українському. І справді, коли провірить ту справу, то показується, що точний наголовок цієї праці такий:

Д-р Іван Франко: **Іван Вишеньський і його твори**. Львів 1895. 536 стор.

I. 055. (NN XI 19).

Немає сумніву, що Бібліотека Національної Школи Модерних Мов, у якій від літ працює наш учений І. Борщак, стоїть на першому місці, коли йде про кількість франкіяни в Парижі в неукраїнських книгозбірнях. Вона має тільки розмірно добре заступлену франкіяну в книжках чи брошурах. Є в ній теж деякі статті І. Франка в німецькій мові, що були надруковані на сторінках віденського часопису "Die Zeit" в 1890—1903 рр. Вони зазначені окремо (індексовані) як відбитки в каталогі бібліотеки й тому легко їх подати у хронологічному порядку:

Dr. Iwan Franko: **Die neueste Wahlkomödie in Galizien**. Vol. 16, No. 27/1898, стор. 129—131.

Dr. Iwan Franko: **Die Geschichte einer Confiscation. Ein galizisches Lebensbild**. Vol. 19, No. 245/1899, стор. 164—167.

Iwan Franko: **Unmögliches in dem Lande der Unmöglichkeiten**. Vol. 21, No. 263/1899, стор. 18—19.

Dr. Iwan Franko: **Die Folter in Galizien**. Vol. 23, No. 288/1900. Стор. 1—2.

Dr. Iwan Franko: **Die galizische Schöpfungsgeschichte. Ein politisches Märchen aus Galizien wiederzählt von...** Vol 27, No. 341/1901, стор. 16—17.

- Iwan Franko: **Die Grosstaten des Herrn Bobrzyński.** Vol. 28, No. 335—356/1901, стор. 34—36, 49—52.
- Dr. Iwan Franko: **Die jüngsten galizischen Landtagswahlen.** Vol. 29, No. 366/1901, стор 3—4.
- Dr. Iwan Franko: **Die Lemberger Unruhen.** Vol. 31, No. 401/1902, стор. 145—146.
- Dr. Iwan Franko: **Gleb Uspenskij.** Vol. 32, No. 406/1902, стор. 24—25.
- Dr. Iwan Franko: **Bauernstrikes in Ostgalizien.** Vol. 33, No. 422/1902, стор. 50—51.
- Dr. Iwan Franko: **Shakespeare bei the Ruthenen.** Vol. 35, No. 446/1903, стор. 32—34.

4.

БІБЛІОТЕКА ІНСТИТУТУ СЛОВ'ЯНОЗНАВСТВА

(Bibliotheque de l'Institut d'Etudes Slaves de l'Université de Paris, 9, rue Michelet)

Жъноча неволя въ рускихъ пѣсняхъ народнихъ; написав
Иванъ Франко. Львовъ .Накладомъ редакціи “Зорѣ”.
1883. 50 стор.
PR 1503.

Іван Франко: **Вибрані оповідання.** Кн. II. За редакцією М. Івченка. Т-во “Час”. Бібліотека “Час”.
PR 158.

Іван Франко: **Вибрана проза.** Упорядкував Ол. Парадиський. Дитяча бібліотека українських письменників. За редакцією В. Арнаутова та О. Полоза. Державне В-во України. Харків 1927. 328 стор.
PR. 92.

Іван Франко: **Вівчар.** Державне В-во України (без дати й місця). 15 стор.
PR 820.

Іван Франко: **Вибрані твори** в п'яти томах. Передмова Л. Колесника. Харків 1935 (тільки 3 томи).
PR 832.

Іван Франко: **Вибрані оповідання.** За редакцією О. І. Бі-

лецького. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1947. 448 стор.

PR 1239.

Іван Франко: **Борислав сміється**. Повість. "Молодий Більшовик". Київ 1936. 344 стор. Українська класична література.

PR 861.

Іван Франко: **Вибрані повісті**. За редакцією О. І. Білецького. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1948. 492 стор.

PR 1240.

Іван Франко: **Вибрані статті про народну творчість**. Упорядкував О. І. Дей. Академія Наук УРСР. Інститут Спільнних Наук. Київ 1955. 792 стор.

PR 1474.

Іван Франко. **Збірник**. За загальною редакцією І. Лакизи, П. Филиповича, П. Кияниці. Книгоспілка. Київ (без дати).

PR 150.

Анна Франко-Ключко: **Іван Франко і його родина**. Спомини. Ліга Визволення України. Торонто 1956. 132 стор.
PR 1481.

5.

БІБЛІОТЕКА ІМ. СИМОНА ПЕТЛЮРИ В ПАРИЖІ

(Bibliotheque Ukrainienne S. Petlura)

Розгромлена в часі гітлерівської окупації Франції Бібліотека ім. С. Петлюри відбудовується дуже поволі. З уваги на брак відповідного приміщення й добре опрацьованого каталога, тяжко писати про її франкіяну. Є тут деякі новіші видання І. Франка, напр. "Вибір" за редакцією Е. Маланюка (Паріж 1956, пор. вище), та деякі інші післявоєнні публікації про Франка. З них назовемо: І. Франко: **Навзозванчі праці**. Серія УВАН: Навзозванство. Ч. 16. Вінніпег 1957.

6.

Анна Ключко-Франко: **Рукописи І. Франка в Канаді.** Серія УВАН: Славістика, ч. 28. Вінніпег 1957.

ПОЛЬСЬКА БІБЛІОТЕКА В ПАРИЖІ
(Bibliotheque Polonaise, 6, Quai d'Orléan)

Dr. Jan Franko. **Poeta zdrady** (Ein Dichter des Verrates). На
єзык polski przełożył i wydał Patryota polski. Z przedmo-
wą wydawcy. Warszawa 1897. 22 р.
15688.

Др. Іван Франко: **Поэт измени** (Ein Dichter des Verrates)
Перевод из польского издания дополненного пре-
дисловием “Польского патриота”. Варшава 1897.
25 стор.
35235.

Крім цих двох брошур Польська Бібліотека в Парижі
має низку статей, що іх Франко містив у польських часописах по-польському. На жаль, ці статті досі не зіндексовані в каталозі бібліотек й тому неможливо їх було знайти за час моїх коротких відвідин у цій бібліотеці. На думку дир. Хованьца в Бібліотеці можуть зберігатися Франкові листи. Справа вимагає дальших докладніших студій на місці.

7.

СЛОВ'ЯНСЬКА БІБЛІОТЕКА

(Bibliotheque Slave, 33, rue de Sevres)

Заснована її удержанувана о.о. Єзуїтами Bibliotheque Slave у Парижі багата передусім на руссіку. Є тут однаке деякі цінні видання з українознавства, як напр. з історії, церкви, тощо. Із франкіяни треба віднотувати єдиний — за нашим відомом — у Парижі:

Привіт Іванові Франкові в сорокліті його писменської праці за редакцією І. Кревецького. 1874—1914. Львів 1914.

8.

**БІБЛІОТЕКА СУЧАСНОЇ МІЖНАРОДНОЇ
ДОКУМЕНТАЦІЇ**

(Bibliotheque de Documentation Internationale
Contemporaine. 5, rue Auguste Vacquerie)

В цій бібліотеці, що призначена передусім для політичної, економічної та соціальної документації, знаходиться така франкіяна, невідома поза цим в інших бібліотеках Парижу:

- Інсценізації вибраних творів Івана Франка.** Видання ЦК Спілки Української Молоді. Мюнхен 1949. 23 стор.
Q 73301.
3. Франко: **Іван Франко — непримиримий борець против украинского буржуазного национализма.** Госполитиздат УССР. Київ 1952. 72 стор.
Sp. 12492.
- В. Дорошенко: **Великий Каменяр** (Життя й заслуги Івана Франка). Комітет Українців Канади. Вінніпег 1956. 64 стор.
O Piece 30028.

9.

**БІБЛІОТЕКА НАУКОВОГО Т-ВА ІМ ШЕВЧЕНКА
В САРСЕЛІ ПІД ПАРИЖЕМ**

(Bibliotheque de Chevtchenko Societé Scientifique,
27, rue des Bauves, Sarcelles, S. et O.)

Франкіяна в Бібліотеці НТШ в Сарселі найчисленніша й найцінніша, коли йде про Францію й Париж. Розмірно велика кількість старих видань, відбиток, а теж і статей Франка в найрізніших журналах і періодичних виданнях (напр. у "Літературно-Науковому Вістнику", "Записках НТШ", "Житті і Слові" і ін.), що зберігаються в цій бібліотеці, ставлять її на одне з перших місць щодо франкіяни не тільки у Франції, але либоно і в усьому вільному світі.

На жаль, Бібліотека НТШ не має ще точно опрацьованого каталога і склясифікованого матеріялу. Тим то опрацювання франкіяни в ній було б майже неможливим без допомоги проф. В. Кубійовича, а зокрема бібліотекарки п. Дарії Сіяк, що завдала собі труду вишукувати франкіяну й цим вможливила авторові зладити понижчий список. Автор складає на цьому місці сердечну подяку п. Сіяк за цю допомогу.

Ось франкіяна НТШ в Сарселі:

Перебендя Т. Г. Шевченко. З переднім словом Ів. Франка.

Накладом Івана Франка. Львів 1889. 68 стор.

Сон князя Святослава. Драма-казка в 5 діях Івана Франка.

Львів 1895. 123 стор.

Для домашнього огнища. Повість Івана Франка. Львів 1899. 149 стор.

В плен-ері. Вірші і проза Івана Франка. Накладом Редакції "Літературно-Наукового Вістника". Львів 1899. 36 стор.

Апокріфи і легенди з українських рукописів зібрав, упорядкував і пояснив д-р Ів. Франко. Накладом Наукового Т-ва ім. Шевченка. Т. I, Львів 1896, стор. 394; т. II, Львів 1899, стор. 433; т. V, Львів 1910, стор. 297; т. IV, Львів 1906, 552 стор.

Карпато-русське письменство XVII—XVIII вв. Написав Др. Іван Франко. Львів 1900. 162 стор.

Іван Франко: Шевченко героєм польської революційної легенди. Літературно-наукова Бібліотека. Ч. 24. Львів 1901. 72 стор. + 11.

Іван Франко: На вершку. Кілька хвиль з книги людей "нічо не зробивших" (без дати, без місця). Стор. 251—272.

Нарис історії українсько-русської літератури до 1890. Написав Іван Франко. Накладом Українсько-русської Видавничої Спілки. Львів 1910. 444 стор.

Галицько-русські народні приповідки. Зібрав, упорядкував і пояснив Іван Франко. Випуск 1, Етнографічний Збірник т. X, Львів, т. II, Львів 1907, 300 стор.

Алькей і Сапфо. Тексти й студія для Івана Франка. З подо-

бизною старинних портретів обоїх. Міжнародня Бібліотека ч. 11. Львів 1913. 50 стор.

Лис Микита. З німецького переробив Іван Франко. Трете видання. Накладом Українсько-руської Видавичної Спілки у Львові. Київ 1914. 152 стор.

Іван Франко: **Як пан собі біди шукав.** В-во Української Книгарні в Скрентон, Па, П. ч. 24. 1915. 56 стор.

Украдене щастя. Драма з сільського життя в 5-ох діях. Написав Іван Франко. Накладом “Свободи”. Jersey City 1917. 67 стор.

Іван Франко: **Земле моя!** Воєнна читанка ч. 5. Відень 1917. Стор. 15.

Іван Франко: **Батьківщина і інші оповідання.** Накладом і друком “Новин”. Едмонтон 1919. Стор. 59.

Для домашнього огнища. Повість Івана Франка. Українська Видавнича Спілка. Вінніпег 1920. 141 стор.

Іван Франко: **Основи суспільності.** Повість. Київ-Ляйпциг (без дати). 304 стор.

Іван Франко: **Semper Tiro.** Львів-Київ 1922.

Іван Франко: **Панські жарти.** Поема з останніх часів панщини. Львів-Київ 1922.

Іван Франко: **Як Юра Шикманюк брив Черемош. Терен у нозі.** Перше книжкове видання. Львів-Київ 1923. 88 стор.

Іван Франко: **Казки.** Накладня Української Книгарні і Антикварні. Львів 1924. 32 стор.

Іван Франко: **Іван Вишенський.** Накладом Книгарні Наук. Т-ва ім. Шевченка. Львів 1925. 62 стор.

Іван Франко: **Захар Беркут.** Історична повість. В-во “Поділля”. Львів-Тернопіль 1928. 158 стор.

Іван Франко: **Грицева шкільна наука.** Друге видання. Державне В-во України. 1928. 15 стор.

Іван Франко: **Оповідання. Казки і сатири.** Т. 4. Державне Літературне В-во. Харків 1936. 518 стор.

Moses. Poem by Ivan Franko. Translated from the Ukrainian by W. Semenyna. Published by the United Ukrainian Organizations of the US. New York 1938. 93 p.

- Іван Франко: **Без праці, Казка.** Українське В-во. Krakів 1941. 132 стор.
- Іван Франко: **Панські жарти.** Поема з останніх часів панщини. Українське В-во. Krakів 1941. 168 стор.
- Іван Франко: **Вибрані поезії.** За редакцією Б. Романенчука. Krakів 1941.
- Іван Франко: **Boa Constrictor.** Повість. Українське В-во Львів-Краків 1943. 80 стор.
- Іван Франко: **Коли ще звірі говорили.** Українське В-во Krakів-Львів 1944. 125 стор.
- Іван Франко: **Лис Микита.** Українське В-во. Krakів-Львів 1944. 172 стор.
- Іван Франко: **Мій злочин та інші короткі оповідання.** В-во "Заграва". Фелькірх-Форорльберг 1946. 24 стор.
- Іван Франко: **Великі роковини.** Слова на дорогу. Ч. 6. Авгсбург 1945. 20 стор.
- Іван Франко: **Semper tiro.** Збірка поезій. Слова на дорогу. Ч. 11. 20 стор.
- I. Франко: **Оповідання.** Накладом Т.-Й. Авгсбург 1946. 63 стор.
- Іван Франко: **Вибрані твори.** Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1948. 367 стор.
- Ivan Franko: **Pripovijesti.** Urednik S. Krlec. Zagreb 1950. 107 стор.
- Іван Франко: **Вибрані поезії.** Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1951. 535 стор.
- Іван Франко: **Публіцистика.** Вибрані статті. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1953. 157 стор.
- Іван Франко: **Основи суспільності.** Повість із сучасного життя. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1955. 239 стор.
- Іван Франко: **Захар Беркут.** Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1954. 158 стор.
- Іван Франко: **Вибрані статті про народну творчість.** Упорядкував О. І. Дей. В-во Академії Наук Української РСР. Київ 1955. 292 стор.
- Іван Франко: **Панські жарти.** Видавець Іван Тиктор. КПУК. Ч. 30. Вінниця 1956. 132 стор.

- Іван Франко: **Вибір поезій**. З передмовою Евгена Маланюка. Париж 1956. 130 стор.
- Іван Франко: **Вибір із творів**. Видання Наукового Т-ва ім. Шевченка. Нью-Йорк-Париж 1956. 395 стор.
- Іван Франко: **Драматичні твори**. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1956. 451 стор.
- Іван Франко: **Вибрані твори**. В-во Академії Наук Української СРСР. Київ 1956. 799 стор.
- Іван Франко: **Літературна спадщина**. Випуск I. В-во Академії Наук Української РСР. Київ 1956. 512 стор.
- I. Я. Франко**. Вибране. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1954. 399 стор.
- Іван Франко: **Твори**. В двадцяти томах. Державне В-во Художньої Літератури. Т. 1—19. Київ 1955—1956.

**

- С. В.: **Жите і твори Івана Франка**. Накладом Д. Вусовича. Львів 1913.
- Р. Заклинський: **Світогляд Івана Франка**. Бібліотека “Громадського Голосу” ч. 28. Львів 1916. 31 стор.
- М. Лозинський: **Іван Франко**. Видання Союза Визволення України. Віденський 1917. 52 стор.
- А. Крушельницький: **Іван Франко**. Галицька Накладня (без дати), Коломия.
- В. Дорошенко: **Іван Франко**. В-во “Просвіта”. Львів 1926. 16 стор.
- М. Возняк: **З діяльності Ів. Франка як етнографа**. Відбитка (без дати, без місця). Стор. 145—163.
- М. Возняк: **Журнальні пляні Франка в рр. 1884-86**. Відбитка (без дати, без місця). Стор. 17—88.
- М. Мухин: **I. Франко як критик політичних поглядів М. Драгоманова**. Відбитка зі Збірника УНІ в Америці. Сент Пол-Прага 1939. 34 стор.
- В. Сімович: **Іван Франко**. Його життя та діяльність. Українське В-во. Львів 1941. 117 стор.
- В. Витвицький: **Взаємини М. Лисенка з І. Франком**. Українське В-во. Краків-Львів. 39 стор.
- Ів. Франко**. Збірник... За матеріалами Методичного Ка-

бінету упорядкував Дм. С-вій. В-во “Шляхи на Україну”. На чужині 1946. 36 стор.

- А. М. Халімончук: **Суспільно-політична сатира Івана Франка.** В-во Львівського Держ. Університету. Львів 1955. 92 стор.
- О. Дей: **Іван Франко і народна творчість.** Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1955. 299 стор.
- М. С. Возняк: **Нариси про світогляд Івана Франка.** В-во Львівського університету. Львів 1955. 195 стор.
- М. С. Возняк: **З життя і творчості Івана Франка.** В-во Академії Наук УРСР. Київ 1955. 300 стор.
- І. З. Бойко: **Іван Франко.** Бібліографічний покажчик. В-во Академії Наук УРСР. Київ 1956. 278 стор.
- С. В. Щурат: **Рання творчість Івана Франка.** В-во Академії Наук УРСР. Київ 1956. 232 стор.
- Ол. Мороз: **Іван Франко в боротьбі проти буржуазної ідеології.** Книжково-журнальне В-во. Львів 1956. 150 стор.
- А. Ключко-Франко: **Іван Франко і його родина.** Спомини. Ліга Визволення України. Торонто 1956. 132 стор.
- Дослідження творчості Івана Франка.** В-во Академії УРСР. Київ 1956. 303 стор.
- Іван Франко. Статті і матеріали.** Збірник п'ятій. В-во Львівського університету. Львів 1956. 423 стор.
- Іван Франко у спогадах сучасників.** Книжково-журнальне В-во. Львів 1956. 575 стор.
- Іван Якович Франко.** Життя і творчість в портретах, ілюстраціях, документах. Державне В-во “Радянська школа”. Київ 1956. 297 стор.
- Як уже згадано, в Бібліотеці НТШ в Сарселі зберігаються періодичні й серійні видання, в яких Франко містив свої праці (ЛНВ, Записки НТШ й ін.) а теж багато україніки, що містила статті про Франка й його творчість. З уваги на брак індексованого каталога, ми не в силі подати в цій статті бібліографії всієї франкіяни того типу. Це справа майбутньої праці над повною інвентаризацією франкіяни у Франції, що її повинні зорганізувати наші науковці й громадські установи в цій країні.

J. B. Rudnyćkyj

F R A N K I A N A I N S C H W E D E N

(ФРАНКІЯНА В ШВЕЦІЇ)

**FRANKOS KANDIDATUR ZUM NOBELPREIS
IM J. 1916**

Unter den 29 Kandidaten zum Nobelpreis im J. 1916 war auch Iwan Franko. Seine Kandidatur wurde von Dr. Josef Zastyreć in Wien vorgeschlagen und durch den schwedischen Historiker, Dr. Harald Hjärne in Upsala, unterstützt. *) Unter dem anderen Kandidaten zum Nobelpreis 1916 findet man A. France, G. Brandes, E. Verhaeren, R. Rolland, O. Březina — Jebavy u. a. Der Preis wurde dem schwedischen Dichter Verner von Heidenstam auf Befürwortung von G. Hauptmann, G. Gran, B. Hesselman, P. G. Berg, zuerkannt. Dem ersten ukrainischen Kandidaten zum Nobelpreis war es nicht gelungen, den Preis zu bekommen.

Während meines Aufenthaltes in Stockholm im Juli-August, 1957, habe ich u. a. die Sache der Franko — Kandidatur studiert und im folgenden möchte ich den Text der Rekommendation von Dr. Zastyreć veröffentlichen, da sie nicht nur eine Charakteristik des berühmten ukrainischen Dichter bietet, aber auch manche allgemeine Probleme der ukrainischen Geschichte und Kultur berührt. Herrn Prof. N. Nilson und H. Birnbaum, insbesondere aber Dr. Willers, dem Reichsbibliothekar in Stockholm, möchte ich an dieser Stelle meinen besten Dank für ihre Hilfe sagen.

Das Dokument, in welchen alle Kandidaturen vorgeschlagen und befürwortet wurden, trägt den Titel:

*) Vgl. auch S. 160.

Svenska Akademiens Nobelkommitté No. 19

Förslag till Nobel-Pris

Aar 1916

Förslagställarnes skrifvelser.

Auf den Seiten 5—7 dieses Dokumentes lesen wir folgendes:

Nr. 4.: *Iwan Franko*:

Hochlöbliche Königliche Akademie, Stockholm.

Da die Ukrainische Universität weder in Galizien, Lemberg noch in russischer Ukraine (Südrussland) für 35 Millionen zählendes altes ukrainisch-ruthen. Volk trotz des Verlangens des ukrain. Volkes, welches vereint mit den Schweden glorreicher zur Zeit des Hetman Chmelnitskyj Bohdan Mitte des 17 Jahrhund. und zur Zeit Karls XII für Freiheit der Völker gefochten hat, bis jetzt nicht eröffnet wurde und infolge dessen kein akadem. Collegium existiert, das die grössten und am meisten verdienten Männer des Volkes der Königlichen Hochberühmten Akademie zur Nobelpreis — Belehnung vorlegen konnte, so erlaube ich mir die Hochlöbliche Akademie darauf aufmerksam zu machen, dass der im äussersten Elend lebende, der grösste ukrainische und zugleich slavische Dichter u. Gelehrter Dr. Iwan Franko in Lemberg lebt und die Fahne des Kampfes für Freiheit, Fortschritt und Ideale der Menschlichkeit überhaupt seit einem halben Jahrhunderte hoch noch weiter mit der Frische eines Jüngling hält.

Die Jugend verbrachte er unter schlimmsten Verhältnissen. Noch als Obergymnasiast schlieft er in einem Magazin des Tischlers auf Holzplänen in einem Sarge und

statt der Kost musste er sich mit 2 Leib Brot wöchentlich, die ihm sein armer Vater erbringen konnte, und Wasser begnügen.

Infolge der polit. Verhältnisse vom Erhalten des Universitätskatheder ausgeschlossen, arbeitete er ununterbrochen auf dem Gebiete der Poesie, Romane, als Kritiker, Historiker, Ethnograph etc., so dass er die Gesundheit verloren hatte. Gelämt an beiden Händen diktiert er seit 6 Jahren seine mit Frühling und Freiheit atmenden Gedichte, wahre und erstklassige Kunstschatze der Poesie seines Volkes die von allgemeiner Bedeutung als Schöpfungen der Kulturvölker Geltung haben.

Er ist grösster Nationaldichter seines Volkes, da er an Tiefe und Umfang der Gedanken Schönheit der Sprache, den grössten Dichter der Nation, den Sevčenko übertroffen hat.

Seine letzten Werke zeigen auch eine Versöhnung mit der Kirche.

Das bibliographische Verzeichnis seiner Schriften in ukrainischer, deutscher, russischer, polnischer u. anderen Sprachen nimmt allein paar Bände ein. Er ist sicherlich der grösste Schriftsteller vom jetzigen Europa. Nur die schlimme Lage der Nation konnte den grossen Dichter weiten Kulturvölkern nicht zu eigen machen.

Vor paar Jahren beging er, begrüsst von allen Sphären seines Volkes, von Feinden und Freunden das 40-jährige Jubiläum seines litterarischen Schaffens.

Während der russischen Invasion in Lemberg, lag er $\frac{3}{4}$ Jahre krank darnieder. Vom Hungertode rettete ihn nur die Hilfe der Studenten. Da er zu gross als Dichter ist blieb er ebenso wie einst Tolstoj von Feinden verschont.

Dieser grösste Dichter und Schriftsteller, dessen Lieder zu Nationalhymnen wurden, dieser grösste Wegweiser seiner Nation, internationales Genie, verdient von der Hochberühmten Königlichen Akademie mit Nobelpreis beschenkt zu werden wenigstens in seinem Greisenalter, wo er krankt liegt.

Ich hebe hervor auch dabei die grösste politische Bedeutung einer solchen Auszeichnung für die Nationalbestrebungen des alten Kulturvolkes, welches das goldene Zeitalter noch im XI Jahrhunderte beging, welches jetzt seine besten Söhne in den Kampf für die Freiheit des Volkes (Ukrainische Sitschover Legion) entsandte. Dieses Volk kämpft seit langer Zeit um Eröffnung seiner Universitäten.

Diese Auszeichnung Dr. Iwan Frankos mit dem Nobelpreise wird grosse Bedeutung haben nicht nur für die Ukraine, sondern auch für Ost — und Mitteleuropa. —

Wien, am 26 November 1915.

P. Dr. Phil. Zastyretz Josef
k. k. Gymnasialprofessor,
Leiter der Lehrerbildungsanstalt.
Wien, Piaristengasse 46/Türe 36.

D. Kiparsky

F R A N K I A N A S U O M E S S A

(ФРАНКІЯНА В ФІНЛЯНДІЇ)

Helsingin Yliopiston Kirjasto oli vuonna 1820 annetun Keisarillisen asetuksen nojalla saanut vapaakappaleoikeuden kaikkiin Venäjän keisarikunnassa ilmestyviin painotuotteisiin, mikä oikeus on ollut voimassa aina vuoden 1917 vallankumouksen saakka. Kirjastolla on tältä ajalta eräs kaikista arvokkaimmista ja täydellisimmistä Venäjän rajojen ulkopuolella olevista venäjänkielisten kirjojen koelmiista.

Seuraavassa luetellaan Helsingin Yliopiston Kirjastossa olevat Ivan Frankon teokset kronologisessa järjestyksessä. Niiden joukossa on muutamia harvinaisuuksia, kuten esim. Svinaja Konstitutsija vuodelta 1919.

Іван Франко: Апокріфи і легенди з українських рукописів.

Т. I, II, IV, VI. (Памятки українсько-руської мови і літератури Т. I, II, IV, VI). Львів, 1896—1910.

Іван Франко: Въ потѣ лица. Очерки изъ жизни рабочаго люда. Переводъ О. Рувимбова и Р. Ольгина. Съ предисл. и подъ ред. М. Славинскаго. Спб., 1901.

Іван Франко: Збирныкъ творивъ. Т. I—III. Київъ 1903—1905.

Іван Франко: Мойсей. Поема. Львів, 1905.

Іван Франко: Нові польські Cyrillo-Methodiana. (Відбитка з “Записок Наукового Товариства ім. Шевченка Т. 66.) У Львові 1905.

Іван Франко: До історії українського вертепа XVIII в. (Відбитка з “Записок Наукового Товариства ім. Шевченка, тт. 71—73). Львів, 1906.

Іван Франко: Откровеніе св. Степана. (Студія над одним мало відомим апокріфом). Відбитка з журналу “Кіевская Старина”. У Києві 1906.

Іван Франко: Великий шум. Повість. (Передрук з “Літературно-анукового Вістника”). Київ, 1907.

- Іван Франко: Громадські шпишлірі в Галичині 1784—1840.**
(Відбитка з “Українського Архива” Т. 11). У Львові,
1907.
- Іван Франко: До світла.** Оповідання. Київ, 1913. (Видав-
ництво “Відроджене”).
- Іван Франко: Причинок до студій над Острожською Біблією.** (Зап. Наук. Тов. ім. Шевченка Т. 80).
- Іван Франко: Свиная Конституция.** Перев. с украинского
А. Сигорського. (Рабоче-крестьянские листовки 29).
Москва, 1919.
- Іван Франко: Избранные сочинения.** Перевод с украинского
под ред. М. Ф. Рыльского и Б. А. Туганова. Т. 1—5.
Москва, 1948—1951.
- Іван Франко: Вибрані статті про народну творчість.** Упо-
рядкував О. І. Дей. Київ, 1955.
- Іван Франко: Статті і матеріали.** Збірник 2—5. Львів,
1949—1956.
- I. Frankoa koskevaa kirjallissuutta:
- В п'яті роковини смерти Івана Франка.** (Бібліотека “Українського Слова” ч. 5). Берлін, 1921. 30 стор.
- Дей, Олексій: **Іван Франко і народна творчість.** Київ, 1955.

P. Flandrup
F R A N K I A N A I К Ф В Е Н Н А В Н
(ФРАНКІЯНА В КОПЕНГАГЕНІ)

Paa opfordring af hr. professor J. B. Rudnyćkyj og med dennes hjælp har jeg den glæde her et kunne give nogle oplysninger om Frankiana i Det kgl. bibliotek i København.

Bibliotekets samling er den eneste i København, idet hverken Universitetsbiblioteket eller andre biblioteker i byen er i besiddelse af værker af eller om Ivan Franko. De ældste værk af Ivan Franko i Det. kgl. bibliotek er fra 1898, nemlig "Panščyna i ū skasovanje", L'viv 1898. Franko-jubilæet i 1956 har været aarsag til, at bibliotekets samling er blevet udvidet betydeligt, idet vi fra Det ukrainske selskab for kultural forbindelse med udlandet i Kyiv (Ukrain'ske tovarystvo kulturnoho zv'jazku z zakordonom) har modtaget jubilæumsudgaver samt værker og afhandliger om Franko.

Titlerne er fflgende:

- Іван Франко: Панщина і її скасоване в 1848. Львів 1898.
135 стор.
161III — 245
- Іван Франко: Іван Вишенський. Універзальна Бібліотека ч.
10. Львів (без дати). 80 стор.
183III — 348
- Іван Франко: Украдене щастє. Літературно-наукова бі-
отека, ч. 24. Львів 1901. 117 стор.
176III
- Іван Франко: Вибрани твори. Київ 1948. 367 стор.
172V — 54
- Ivan Franko, the poet of Western Ukraine: Selected Poems.
Translation with a biographical Introduction by Percival
Cundy. Ed. by C. A. Manning. New York, 1948. 265 p.
175V — 252

Іван Франко: **Вибрані поезії**. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1951. 534 стор.

пу — fr

Іван Франко: **Борислав сміється**. Повість. "Молодь" Київ 1953. 259 стор.

пу — fr — б о

Іван Франко: **Проти Ватікану**. Збірник. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1953. 135 стор.

bi — 56 — 141

Іван Франко. **Публіцистика**. Вибрані статті. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1953. 155 стор.

пу — fr

Іван Франко: **Твори в двадцяти томах**. Тт. 2—9. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1950—1952.

ny — fr

Іван Франко: **Захар Беркут**. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1954. 157 стор.

ny — fr — za

Іван Франко: **Вибрані статті про народну творчість**. Упорядкував О. І. Дей. В-во Академії Наук УРСР. Київ 1955. 288 стор.

gi — 56 — 83

Іван Франко: **Основи суспільності**. Повість із сучасного життя. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1955. 238 стор.

ny — fr — os

Іван Франко: **Вибрані суспільно-політичні і філософські твори**. Державне В-во Політичної Літератури. Київ 1956. 498 стор.

пу — fr

Іван Франко: **Вибрані твори**. Академія Наук УРСР. Київ 1956. 798 стор.

Іван Франко: **Коли ще звірі говорили**. "Молодь". Київ 1956. 155 стор.

пук — зг — ly

Іван Франко: **Лисичка і журавель.** "Молодь". Київ 1956.
30 стор.

nyk — fr — ly

Іван Франко: **Оповідання для дітей.** Книжково-журнальне
В-во. Львів 1956. 165 стор.

ny — fr.

Іван Франко: **Поезії.** Державне В-во Художньої Літерату-
ри. Київ 1956. 585 стор.

ny — fr

Іван Франко: **Сатиричні оповідання.** Державне В-во Ху-
дожньої Літератури. Київ 1956. 150 стор.

ny — fr

М. С. Возняк: **З життя і творчості Івана Франка.** В-во Ака-
demії Наук УРСР. Київ 1955. 302 стор.

ki — fr

Ол. Дей: **Іван Франко і народна творчість.** Державне В-во
Художньої Літератури. Київ 1955. 297 стор.

ki — fr

А. Брагінець: **Філософські і суспільно-політичні погляди
Івана Франка.** Книжково-журнальне В-во. Львів 1956.
408 стор.

ki — fr

Іван Франко у спогадах сучасників. Упорядкували О. І.
Дей та Н. П. Корнієнко. Книжково-журнальне В-во.
Львів 1956. 592 стор.

ki — fr

Тарас Франко: **Про батька.** Статті, спогади, розповіді і
нариси. Радянський Письменник. Київ 1956. 225 стор.

ki — fr

О. І. Білецький, І. І. Бас, О. І. Кисельов: **Іван Франко. Життя
і творчість.** В-во Академії Наук УРСР. Київ 1956. 346 ст.
ki — fr

Слово про Великого Каменяра. Збірник статей до 100-
ліття з дня народження Івана Франка. За редакцією О.
І. Білецького. Т. 1—8. Державне В-во Художньої Літе-
ратури. Київ 1956.

ki — fr

- I. Дорошенко: **Естетика праці в поетичній творчості Івана Франка.** Львівський університет. Львів 1956. 56 стор.
- Ю. Кобиличевський: **Творчість Івана Франка.** До сторіччя з дня народження. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1956. 355 стор.
ki — fr
- I. П. Кріп'якевич: **Дослідження творчості Івана Франка.** Академія Наук УРСР. Київ 1956. 302 стор.
ki — fr
- Є. Р. Кирилюк: **Іван Франко.** Біографічний нарис. Державне В-во Художньої Літератури. Київ 1956. 123 стор.
ki — fr
- Д. Лук'янович. **Іван Франко в боротьбі проти релігії, церкви і Ватикану.** Державне В-во Політичної Літератури. Київ 1955. 97 стор.
ki — fr
- Г. К. Сидоренко: **Літературно-критична діяльність Івана Франка.** Історико-літературний нарис. В-во Київського Державного Університету ім. Т. Г. Шевченка. Київ 1956. 74 стор.
ki — fr
- А. М. Халімончук: **Суспільно-політична сатира Івана Франка.** В-во Львівського університету. Львів 1956. 91 стор.
ki — fr
- М. Пархоменко: **Иван Франко и русская литература.** ГИХЛ. Москва 1950. 197 стор.
ki — fr

З МІСТ — C O N T E N T S

	Стр.—Page
FOREWORD	5
ПЕРЕДНЄ СЛОВО	7
ПЕРША ЧАСТИНА: ТВОРИ ФРАНКА	11
Причинки до української ономастики .	13
Уваги про походження назви “бойки” ..	47
Сліди русинів у Семигороді	53
З поля фолклору	79
A. Франко-Ключко: Рукописи Івана —Франка в Канаді	85
ДРУГА ЧАСТИНА: ФРАНКІЯНА НА ЗАХОДІ .	97
A. Бідось: Франкіяна в Бібліотеці Брітан- ського Музею в Лондоні	99
O. Старчук: Іван Франко як шекспіро- званець	105
M. Антонович-Рудницька: Франкіяна в американських і канадських бібліо- теках	111
O. Войценко: Матеріали до франкіяни в Канаді	137
I. Вступ	137
II. Хронологічна канва життя	138
III. Канадська франкіяна 1910—1916 ..	142

Стор.—Page

IV. Відгуки на смерть поета	162
V. Канадійська франкіяна 20—50-их рр. ХХ ст.	185
A. Berlstein: Ivan Franko Exhibition in the New York Public Library	194
B. Жила: Франківська вистава в Вінніпегу	202
Яр. Рудницький: Франкіяна в Парижі ..	205
J. B. Rudnyckyj: Frankiana in Schweden ..	221
D. Kiparsky: Frankiana Suomessa	225
P. Flandrup: Frankiana i København	227

ВИДАННЯ

Української Вільної Академії Наук у Канаді

SLAVISTICA

— серія слов'янознавства,
виходить від 1948 р.
тричі на рік; досі 30 ч.

ONOMASTICA

— серія назвознавства,
виходить двічі на рік,
досі 14 чисел.

УКРАЇНСЬКІ ВЧЕНИ

— серія біо- й бібліографій
діячів української
науки, досі 6 чисел.

БІБЛІОГРАФІЯ

— щорічні списки українських друків у Канаді, досі 4 числа.

ЛІТОПИС УВАН

— серія огляду актуальних подій в українській науці й культурі, досі чч. 10-15.

БЮЛЕТЕНЬ УВАН

— щорічний огляд праці УВАН, досі чч. 1-5.

ЗБІРНИК ЗАХОДОЗНАВСТВА

— серія *Ucrainica Occidentalia*, досі 2 числа.

ЛІТЕРАТУРА

— досі 3 випуски.

З а м о в л я ти

в українських книгарнях в Канаді або прямо в

UVAN

Box 3597, Station B.

Winnipeg 4, Man., Canada